

**Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі
Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы**

**Заң институты
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы**

**Бекітемін
Академия бастығының
оқу ісі жөніндегі орынбасары
з.ғ.д., профессор
полиция полковнигі
_____З.С. Тоқыбаев
« ____ » _____ 2016 ж.**

Пән бойынша жұмыстық оқу бағдарламасы (SYLLABUS)

POL 2108- «Саясаттану»

мамандығы 5B030300-«Құқық қорғау қызметі»

оқыту нысаны: күндізгі
курс: 2
семестр: 4
кредит саны: 2
дәріс: 15 с.
семинар: 15 с.
тәжірибелік сабақтар: -
КООЖ: 15 с.
КӨЖ:45 с.
Курстық жұмыс: -
Емтихан: 4 семестр

Қарағанды 2016

«Саясаттану» пәні бойынша 5B030300-«Құқық қорғау қызметі» мамандыққа арналған жұмыстық оқу бағдарламасы (SYLLABUS), 89 б.

Құрастырған: жалпы білім беретін пәндер кафедрасының доценті, саяси ғылымдарының кандидаты Ербақыт Мұхамедқалиұлы Баймұханов

Жалпы білім беретін пәндер кафедрасының отырысында қарастырылды
«24» __05__ 2016 ж., № 19 хаттама.

Жалпы білім беретін пәндер
кафедрасының бастығы
полиция полковнигі

Х.К. Уразбаев

Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының ОӘК отырысында бекітілді
«___» __06__ 2016 ж., №___ хаттама.

3.1 Негізгі ақпарат:

1. Шифр және мамандық атауы	5B030300-«Құқық қорғау қызметі»
2. Курс, семестр	2 курс, 4-семестр
3. Пән циклы	ЖБП
4. Кредит саны	2
5. Сабақ өткізу орны	Кесте бойынша
6. Дәріскер (Т.А.Ә., лауазымы, ғылыми дәрежесі, басқа да байланыс ақпараты)	Баймұханов Ербақыт Мұхамедқалиұлы
7. Қалған сабақ түрлерін жүргізетін оқытушылар (Т.А.Ә., лауазымы, ғылыми дәрежесі, басқа да байланыс ақпараты)	Вакансия

3.2. Пререквизиттері

Пәннің мазмұнына сәйкес теориялық білімді қалыптастыру, саясат проблемаларын зерттеу барысында алынған білімді тәжірибе жүзінде бекіту, саяси ғылымдағы проблемаларға байланысты жүргізілген ғылыми зерттеулерді талдау әдістерін үйренуі және меңгеруі.

3.3. Постреквизиттері

Саясаттану пәнін меңгеру үшін және толық түсіну үшін білім алушы жалпы дүние тарихын, философия, Қазақстан тарихы және экономика негіздерін білуі қажет.

3.4. Пәннің қысқаша сипаттамасы

Бұл курстың бағыты мен мақсаты — курсанттарды саяси ғылым теориясы мен тарихының басты аспектілерімен таныстыру және оның негіздерін қазіргі саяси өмірде қолдана білуді үйрету. Саясаттану пәні қоғамның саяси өміріне байланысты әр түрлі тақырыптар мен мәселерді жан-жақты қарастырады. Мысалы: қоғамдағы билік мәселесі, оның жүзеге асу механизмдері, сонымен бірге саяси жүйедегі әр түрлі институттар туралы білім береді. Пәнде теориялық жағын қарастырумен қатар материалдарды тәжірибиелік түрде меңгеріп тәжірибелік міндеттерді дайындау амалдары да қарастырылады. Берілген курста негізгі назар курсанттың өзіндік жұмысына қойылады. Курстың соңында тыңдаушылар саяси басқару негіздерімен және оның қазіргі әдістерімен, қызметтерімен толық таныс болулары керек.

3.5. Пән бойынша тапсырмаларды орындау және тапсыру кестесі:

№	Жұмыс түрлері	Мазмұны және мақсаты	Ұсынылған әдебиеттер тізіміне сілтеме	Орындау мерзімі	Бақылау түрі	Есеп беру нысаны	Тапсыру мерзімі
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Семинар сабағында ауызша жауап беру және баяндама жасау	Семинар сабақтарының жоспарына сәйкес	Семинар сабақтарына дайындалу үшін ұсынылған әдебиеттерді қолдану	Курсты оқу барысындағы сабақ кестесі мен және оқу жоспарымен сәйкесі	Күнділікті тексеру, семинар сабақтарындағы жұмыстар мен ауызша жауаптары 100 % дейін бағаланады	Ағымдық бақылау (семинар сабақтарындағы жұмыстар мен ауызша жауаптары бағаланады)	Семинар сабақтары мен КӨӨЖ сабақтарының сабақ кестесі және оқу жоспарына сәйкес
2	КӨӨЖ сабағында ауызша жауап беру және баяндама жасау	КӨӨЖ сабақтарының жоспарына сәйкес	КӨӨЖ сабақтарына дайындалу үшін ұсынылған әдебиеттерді қолдану	Курсты оқу барысындағы сабақ кестесі мен және оқу жоспарымен сәйкесі	Күнділікті тексеру, семинар ж/е КӨӨЖ сабақтарындағы жұмыстар мен ауызша жауаптары 100 % дейін бағаланады	Ағымдық бақылау (семинар және КӨӨЖ сабақтарындағы жұмыстар мен ауызша жауаптары бағаланады)	Семинар сабақтары мен КӨӨЖ сабақтарының сабақ кестесі және оқу жоспарына сәйкес
3	Межелік бақылауға дайындық	сабақтарының жоспарына сәйкес	сабақтарға дайындалу үшін ұсынылған әдебиеттерді қолдану	Курсты оқу барысындағы сабақ кестесі мен және оқу жоспарымен сәйкесі	Тестілеу немесе Коллоквиум (100% дейін)	Межелік бақылау	семестрдің 7 және 14 аптасы
4	Реферат, эссе жазу, слайд-проектке дайындау	КӨЖ сабақтарының жоспарына сәйкес	КӨЖ сабақтарына дайындалу үшін ұсынылған әдебиеттерді қолдану	Курсты оқу барысындағы сабақ кестесі мен және оқу жоспарымен сәйкесі	Тестілеу немесе Реферат қорғау (100% дейін)	Үй жұмысы/ КӨЖ тексеру	Семинар сабақтары мен КӨӨЖ сабақтарының сабақ кестесі және оқу жоспарына сәйкес
5	Емтиханға дайындық	Студенттердің пән бойынша қортынды білімдерін тексеру	Негізгі және қосымша әдебиеттердің тізімімен сәйкестігі	Барлық оқу процесі аралығындағы дайындық	Қорытынды бақылау	Қорытынды	Курс аяқталғаннан кейін емтихан кестесімен сәйкестігі

3.6. Курс саясаты

Оқу процесінде курсанттарға қойылатын негізгі талаптар оқу курсының мақсаттары мен міндеттерінен шығады. Оқу уақытында белсенділік көрсету үшін

курсант осы пәнді меңгеруге және топтың үлгеріміне ықпал етуі керек; бірігіп оқудың субъектісі, белсенділік пен жауапкершіліктің иесі болуға тиіс.

- Барлық тапсырмалар уақытында орындалуы керек;
- Сабаққа курсанттар дайындалып келуге тиісті;
- Қойылған сұрақтарға, проблемаларға шығармашылық тұрғысынан жауап беруге тырысуы керек;
- Курсант дәрістік және семинарлық сабақтарға міндетті түрде қатысуы керек;
- Міндетті түрде қатысатын сабақтары студенттердің рейтингісіне әсер етеді;
- Сабаққа кешігуге болмайды;
- Сабақ кезінде бос әңгіме, газет-журнал болмауы керек;
- ұялы телефонды тоқтату қажет; сағыз шайнау секілді өрескел әдеттерден құтылу қажет;
- Сабаққа себепсіз келмей қалуды тоқтату керек;
- Сабақ барысында шығармашылық белсенділік көрсетуге тырысу керек;
- Үй жұмысын ұқыпты орындаған жөн;

3.7. Ұсынылған әдебиеттер тізімі

№№ р/н	Автор, атауы	Жылы, басылым орны
1. Нормативтік құқықтық актілер		
1	Қазақстан Республикасының Конституциясы.	Алматы, 2008.
2. Негізгі әдебиеттер		
2	Антология мировой политической мысли в 5-ти томах	М., 1997.
3	Антология социально- политической мысли Казахстана (с древнейших времен до наших дней): в 2 т.	Инс. Раз Казахстана Алматы:2002
4	Әлемдік саясаттану антологиясы: 10 томдық .-	Алматы:ЖШС “Қазақстан” үйі, 2007.
5	Н.Ә. Назарбаев Қазақстан жолы- 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ.Елбасының Қазақстан халқына жолдауы.- Егемен Қазақстан- 2014 жыл .	Алматы: Эверо, 2014
6	Политология. Учебник для студентов высших учебных заведений. Под общ. редакцией А.Н Нысанбаева.	Алматы, 1998.
7	Жамбылов Д.А. Саясаттану: оқулық . -4-басыл. өзгеріс	Алматы: Жеті жарғы 2008.
8	Политология: Учебное пособие/ Под ред. Бейдельдинова Л.А.,	Алматы. 2001.

	Бурханова К.Н., Соловьева А.В. –	
3. Қосымша әдебиеттер		
9	Heywood A. Politics. –N. –Y; Palgrave	Macmillan. 2007.
10	Казахстанская политологическая энциклопедия. Пол. ред Т.Т Мустафина.	Алматы, 1998.
11	Политология в сменах и комментариях Под. ред А Тургаева. А. Хренова. –	М. Спб.2005.
12	Марченко М.Н. Мачин И.Ф. История политических и правовых учений	-М . 2001.
13	Современные демократические преобразования в Республике Казахстан/ Под. ред. Б.К Султанова. –	Алматы, 2008.
14	Казахстан в глобальном мире: вызовы и сохранение идентичности	Алматы ,2011.
15	Абгарян Р.Э. Синчук Ю.В , Чашкин Б.Д. Политология и политическая теория. Учебно- методический комплекс.	М : 2010.
16	Б.Ф. Нұрмағамбетов Саясаттану	Қарағанды 2012
4. Ғаламтор көзі		
20	www.ihtik.lib.ru	
21	www.librari.ru	
22	www.bibliotek.ru	
23	www.caute.net.ru	

3.8. Пән бойынша сабақ жүргізудің тақырыптық жоспары

№	Тақырып атауы	Деріс	Семинар лық	Тәжіри- белік	КӨЖ	КӨЖ	Бақылау нысаны
1	Саясаттану ғылым және оқу пәні ретінде. Саясаттану курсының құрылымы мен міндеті.	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
2	Өркениеттер тарихындағы саяси білімдердің негізгі даму кезеңдері.	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас

3	Қоғамдық өмір құрылымындағы саясат	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
4	Билік саяси феномен ретінде	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
5	Саясат субъектілері	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
6	Қазіргі саяси жүйелер. Саяси режимдер.	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
7	Сайлау және сайлау жүйелері.	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
8	Мемлекет және азаматтық қоғам	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
9	Саяси партиялар және партиялық жүйелер, қоғамдық-саяси қозғалыстар мен ұйымдар.	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
10	Саяси даму және модернизация	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
11	Саясаттағы конфликт және дағдарыстық жағдайлар.	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
12	Саяси мәдениет пен саяси идеология	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
13	Әлемдік саясат және халықаралық қатынастар	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас

14	Халықаралық қатынас жүйесіндегі егеменді Қазақстан. Қазақстан Республикасының сыртқы саясаттағы негізгі басымдылықтары.	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
15	Қазақстанның -2050 даму стратегиясы.	1	1	-	1	3	ауызша сұрау, тесттік тапсырмалар, пікірталас
Барлығы: 90 сағ.		15	15	-	15	45	

3.9. Сабақ жоспары.

Дәріс сабақтары

№ 1 тақырып. САЯСАТТАНУ-ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ОҚУ ПӘНІ РЕТІНДЕ

Дәріс -1 сағ

Сұрақтар:

1. Саяси ғылымның пәні және зерттеу объектісі.
2. Саяси ғылымның әдістері, міндеттері, құрылымы.
3. Саясаттанудың қоғамдық ғылымдар жүйесіндегі орны мен маңызы.

Дәріс тезистері.

- 1 сұрақ: Саяси ғылымның пәні және зерттеу объектісі.** Саясаттану ғылымы да кәдімгі басқа ғылымдар тәрізді қалыптасудың және дамудың қилы жолдарынан өтті. Барлық қоғамдық ғылымдармен ықпалдасып отырады. Ол антикалық саяси-әлеуметтік әмбебап ойлардан бастау алады да, құқық және мемлекет туралы ғылымдар қалыптасқаннан кейін, саяси философия құрамына еніп, заңдық нормалардың өзегіне айналып, одан әрі өрбіді. Бұдан соң саясатты оқып үйрену философиялық, әлеуметтік, психологиялық болып бөлінеді. Саясат туралы ғылымда қазіргі кезде әлеуметтік, құқықтық, тарихи және басқа түрлі көзқарастар мен әрекеттер туындап отыр. Бүгінгі таңда әлемнің барлық елдерінде саясаттануды ғылым ретінде және оның объектісін пән ретінде зерттеп, оның жолдары мен әдістерін, формасы мен тәсілдерін білуді қолға алып отыр. Саясаттанудың пәні толығымен саяси өмір болып табылады яғни саясаттану қоғамның басқа өрістерімен, үрдістерімен, негізгі компоненттерімен байланысты. Саясаттану пәні мына басты бөлімдерден тұрады
- Саяси теориялар (олардың пайда болуы, дамуы және қазіргі кездегі қызметі);
- Саяси институттар (конституциялар, аймақтық және жергілікті басқару, көпшілік, әкімшілігі, саяси институттарды салыстырып зерттеу);
3. Партиялар мен қоғамдық ұйымдар;
  4. Қоғамдық пікір;
  5. Халықаралық саясат (халықаралық ұйымдар мен халықаралық құқық)

2 сұрақ: Саясаттану ғылым ретінде төмендегі мәселелерді қарастырады:

- саяси өрістің даму заңдылықтары;
- саяси үрдістер;
- саяси білімнің тарихы;
- саяси сана;
- саяси мәдениет.

Саясаттану оқу пәні ретінде төмендегі мәселелер туралы білім береді:

- саяси институттар олардың құрылымы және қызметі;
- оқиғалар, мәселелер, саяси үрдістер
- тұлғаның қоғамдық өмірге араласуы.
- саяси концепциялар

Мемлекет пен қоғамның саяси жүйесі - саясаттанудың негізгі зерттеу объектісі. Осы арқылы қоғамның тұтас пішінін анықтаймыз. Сондықтан саясаттану пәні туралы жалаң пайымдауға болмайды. Оған жүктелген міндет әрі күрделі, әрі маңызды, десек те, ғылыми әдебиеттерде ортақ қорытындыға келіп, оны пән ретінде мойындаған тұрақты пікір әлі тиянақталған жоқ. Сондықтан бұл пән туралы түсініктер алуан түрлі зерттеулерде, бағыттарда, саяси мектептерде бір біріне сай келмейтін кездері де жоқ емес.

Біріншіден . Саясаттануды пән ретінде анықтағанда оның тікелей мемлекетпен немесе саяси билікпен, қоғамдық немесе саяси партиялар мен ұйымдар проблемаларымен байланыстыра қарайтын шектеулі шеңбердегі көзқарастар.

Екіншіден. Бұл пәннің еншісіне саяси мәселелер мен саясат туралы білімді ғана жатқызып қоймай, онымен үндес келетін табиғаты жақын кейбір ғылымдардың мәселелерін бірге алып қарастыру, кең талдап, ауқымды әңгіме қозғау болып табылады.

Міне, осыдан келіп «саясаттану пәні» нені зерттейді деген заңды сұрақ өзінен-өзі туындайды. Оған жауап қайтару үшін ең алдымен «саясаттану» деген сөздің түпкі мағынасын ашып ойлайық. Бұл - гректің «Politike» сөзі мемлекеттік немесе қоғамдық іс, мемлекетті басқару өнері деген мағынаны білдіреді және «Logos» - ілім, саяси ғылым, немесе саясат туралы ілім деген түсінік.

Ендеше саясаттану да өз ерекшеліктерімен сипатталатын дербес бір пән. Оны басқалармен араластырмай-ақ жеке дара оқып үйренуге болады. Мысалы, саяси билік пен оның мәні, жекелей және топтық түрде билік жүргізу, көсемдік пен демократия, биліктің шексіз феномені сияқты күштеу мен зорлық, авторитарлық мораль түріндегі билік пен құқықтық құндылықтар жайлы айтуға болады. Олар конституциялық құқық аясына кірмейді, онымен ешқандай юриспруденция айналыспайды, бұл оның құзырына жатпайды.

Ендеше саясаттану дегеніміз түрлі сипаттағы қоғамдық-саяси жүйенің даму ерекшеліктерін, бір-біріне қабысып икемделуін, тұрақтылықты қамтамасыз ететін шарттарының себептерін, дау-жанжалдар мен дағдарыстарды реттеу жолдарын зерттейтін ғылым деп санауға болады.

3 сұрақ: Саясаттанудың қоғамдық ғылымдар жүйесіндегі орны мен маңызы. Саясаттану басқа қоғамдық ғылымдармен тығыз байланыста дамиды. Себебі олардың бәрінің зерттеу объектісі ортақ-қоғамдық өмір. Олар бірталай

ортақ ұғымдарды да пайдаланады. Бірақ та әрбір қоғамтану ғылымының өзіндік пәні бар. Сондықтан саясаттанудың басқа гуманитарлық ғылымдар арасындағы ерекшелігін, алатын орнын анықтап алған дұрыс. Саясаттану ең алдымен философиямен тығыз байланысты. Философия- табиғат, қоғам және таным дамуының неғұрлым ортақ заңдылықтары туралы ғылым.

Ол тіршіліктің түпкі себептерін, рухани байлықтардың негізінде жатқанын және т.с.с. ашып дүниеге тұтас көзқарас туғызады. Сондықтан басқа пәндер сияқты саясаттану да жалпы әдістемелік ғылым болып келеді. Ол саясатты философиялық тұрғыдан дәлелдейді. Саяси құбылыстар мен процестерді талдауға дүниетанымдық бағдар береді. Саясаттану өмірдің жалпы жақтарын қарастырғанда философия тұжырымдамаларына сүйенеді, ал саясаттың нақтылы жақтарына келгенде философия саясаттануға жүгінеді.

Саясаттану экономикалық теориямен өзара байланысты. Саяси экономия саяси процестерді экономикалық тұрғыдан дәлелдей отырып, сол процестердің негізінде әртүрлі әлеуметтік топтардың өз мүдделерін жүзеге асыру үшін күресіне көз жеткізеді. Саясаттану экономикалық саясатты дайындау және іске асыру процестерді мемлекеттік реттеу принциптерін ғылыми түрде негіздейді.

Тарих болса жүйелі дәйекті түрде оқиғаның болған уақытына байланысты саяси институттар мен идеялардың дамуы туралы деректерді жинап, суреттейді.

Көрсетілген ғылымдармен қатар саясаттану басқа да ғылымдармен байланысты.

Солай бола тұра саясаттанудың өзіне тән зерттеу объектісі болады. Оған қоғамның саяси сапасы, ондағы болып жатқан барлық саяси процестер жатады. Қазіргі демократиялық мемлекеттерде саяси оқу институттарының қызмет етуі адамгершілік құндылықтарды, әсіресе, әрбір тұлғаның еркіндігі мен абыройын, оның табиғи ажырамас құқықтарын мойындап, қадірлеуге негізделеді.

№ 2 тақырып.   Өркениеттер тарихындағы саяси білімдердің негізгі даму кезеңдері.

Дәріс-1 сағ.

Сұрақтары:

1. Ежелгі замандағы саяси ойлар
2. Орта ғасырдағы және Қайта өрлеу дәуірінің саяси ойлары.
3. Жаңа дәуірдегі саяси ілімдер
4. Қазіргі саясаттанудың генезисі және эволюциясы.

Дәріс тезистері.

1 сұрақ: Ежелгі замандағы саяси ойлар. Адамзат қоғамы сияқты, ғылым мен білім, мәдениет пен әдебиет біркелкі дами қоймайды. Олардың шарықтап шалқитын, құлдырап түсетін де кезеңдері болады.. Тарихта белгілі ең алғаш өрелі өркениеттіліктің ошағы болып, құлпырап гүлдену Ежелгі Шығыс - Мысыр /Египет/, Вавилон /Ирак/, Үндістан, Қытай, Парсы / Иран/ елдеріне келеді. XV ғасырға дейін Шығыс мәдениеті Батыс мәдениетінен шоктығы көш жоғары болып, өркениеттіліктің үлгісін көрсетті. Мұнда ең алдымен математика, геометрия астрономия, медицина сияқты нақты ғылымдар басым дамыды. Шығыс елдерінде жоғарғы билік шектелместен монархтың /халиф, хан, патша, сұлтан,

король, император және т.б./ қолында болды. «Жерге мемлекет иелік етеді, ал мемлекет бүкіл халықтың игілігі үшін қызмет етеді» деген көзқарас қалыптасты. Батыс елдерінің ішінде саяси идеялар Ежелгі гректерде қатты дамыды. Онда қоғам Шығыс елдерімен салыстырғанда көп жағдайда қарама-қарсы өрістеді. Греция ол кезде саяси бытыраңқы ел еді.

Саяси ұйым түріндегі жеке мемлекет болып саналған қалалар /полистер/ құрды. Патшалық өкіметтің орнына аристократиялық және құл иеленушілік демократия орын алды. Билеу түрі сан алуан болатын және жиі ауысып отырды. Саяси өмір қызу өрбіді., ол саяси сана теориясының терең дамуына әкелді. Сондықтан олардың саяси санасы мифтен теорияға тез ауысты.

Көне гректерде саяси ғылымға мол мұра қалдырған ойшылдар өте көп. Бірақ біз солардың ішінде ең көрнекті екі өкіліне – Платон мен Аристотельге тоқталамыз. Платонның екі жүздей еңбектері бар. Олардың ішінде біздің ғылымымызға тікелей қатысы бар шығармалары «Мемлекет», «Зандар», «Софист», «Парменид» және т.б.

Платонның ойынша адамдар қажеттіліктерін жеке-дара өтей алмайды. Олар өмір сүру үшін тамақ, киім өндірулері, үй салулары және т.т. солай жасаулары керек. Біреулері егіншілікпен, екіншілері тігіншілікпен, үшіншілері құрылыспен, төртіншілері етікшілікпен және т.т. айналысады. Сөйтіп, олардың бәрі бірігіп қана қажеттіліктерін өтейді. Осы бірігудің арқасында қоғам, мемлекет пайда болады. Мемлекет адамдарды алаламай, байына да, кедейіне де, азына да, көбіне де қарамай-бәріне бірдей әділ қызмет етуі керек. Бірақ, бұдан Платон адамдардың бәрін теңдестірген екен деген ой тумауы керек. Платон қоғамдық меншікті қолдап, жеке меншікке қарсы тұрды. Өйткені, қоғамдағы кикілжіңдерді, дау-жанжал, қайшылықтарды тудыратын жеке меншік деп санады.

Платон мемлекеттік құрылысты бес түрге бөлді: аристократия, тимократия, олигархия, демократия және тирания. Бұлардың ішінде ең жақсысына аристократиялық мемлекетті жатқызды. Онда ақыл-естілік, парасаттылық билейді, оның принциптері-адамгершілік, абырой, ар-намыс деп санады.. Ертедегі гректердің саяси ой-пікірлерін одан әрі дамытып, фәлсафасын шыңына жеткізген ұлы ойшыл Аристотель(б.з.б. 384-322 жж) болды. Ол 17 жасында аты шыққан Платон академиясын іздеп келіп, оқуға түседі. Оны үздік бітірген соң 20 жыл бойы сонда ұстаздық етті.

Саясаттануға қатысты «Саясат», «Афиналық полития», «Этика», «Риторика», деген еңбектері бар. Аристотель саясатқа кең мағына берді. Оған этиканы да, экономиканы да енгізді. Саясатты адам мен мемлекеттің жоғарғы игілігі, оның мақсаты- адамды, мемлекетті жақсы тұрмысқа, молшылыққа, бақытқа жеткізу деп білді. Сөйтіп тұра, ол құл иеленушілікті қолдады, құлдар мен ерікті кедейлерге саяси құқық бергісі келмеді.

2 сұрақ. Орта ғасырдағы және Қайта өрлеу дәуірінің саяси ойлары.

Саяси ой тарихында орта ғасырлардағы феодалдық қоғамның орны ерекше. Батыс Еуропада феодализм мың жылдан артық уақытқа созылды. (5-16-ғасырлар) Бұл дәуірде рухани өмірде дін түгелдей үстемдік етті. Христиан діні феодалдық қоғам көзқарасының өзегі, біртұтас христиан мәдениетінің негізі болды. Орта ғасырдағы

Батыс Еуропаның саясат тарихында римдік-католиктік шіркеудің, папалықтың және ақсүйек феодалдардың арасында қоғамдағы басқарушы роль үшін қиян-кескі күрес болып тұрды. Үкімет басында дін иелері ме, әлде ақсүйектер болуы керек пе деген сұрақ сол кездегі саяси білімнің негізгі мәселелерінің бірі болды. Бұл заманда христиан дініне көп еңбек сіңірген Аврелий Августин (354-430) еді. Ол христиан фәлсафасының негізгі қағидаларын зерттеп, жетілдірді. Оның саяси көзқарастары «Құдай қаласы туралы» еңбегінде баяндалған. Августин барлық әлеуметтік, мемлекеттік және құқықтық мекемелер мен заңдарды адамның күнәсінің нәтижесі деп санады. Оның ойынша құдай адамға еріктің еркіндігін береді, яғни ол өз бетімен (күнәһар болып) немесе құдай жолымен өмір сүруге мүмкіндігі бар. Христиан дінінің саяси теориясын жасап, шыңына жеткізген, монах Фома Аквинский (1225-1274) болды. Оның саяси көзқарастары «Билеушілердің басқаруы туралы», «Теологияның жиынтығы» деген еңбектерінде қаралды. Аквинский өз шығармаларында Аристотельдің көзқарастарын католик дінінің қағидаларына бейімдегісі келді. Атап айтқанда, ол Аристотельдің адам-қоғамдық және саяси тірі жәндік деген пікірін пайдаланды. Жалғыз адам өз мұқтаждығын, қажеттілігін жеке-дара қанағаттандыра алмайды. Сондықтан мемлекет болып бірігіп өмір сүру адамдардың пешенесіне әуел бастан жазылған деп түсіндірді. Мемлекеттік биліктің мақсаты- «ортақ игілікке» жету лайықты, ақылға сыйымды өмір сүруге жағдай жасау. Ол үшін феодалдық-сословиелік жіктелудің сақталуы шарт. Жоғарғы сословиеге бәрі бағынуы тиіс. Осы жағдайлардан, дәстүрлі қоғамның негізгі айырмашылығы ұтымды құндылық екені байқалады. Осыған ұқсас саяси көзқарас мұсылман дінінде де орын алды. Ислам саяси билік дін басшыларының қолында болуын көздеді. Құранның талабы бойынша қай мұсылман болмасын, Аллаға, оның өкіліне билік иесіне бағынуы тиіс.

3.Сұрақ: Жаңа дәуірдегі саяси ілімдер. ХУІІ ғасырда буржуазиялық революция Еуропа көлемінде ең бірінші Англияда болды. Ол Феодализмге күйрете соққы беріп, капиталистік қатынастардың тез дамуына жол ашты. Бұл дәуірдің көрнекті өкілдерінің бірі ағылшын ойшылы-Томас Гоббс (1588-1679) еді. Оның ойынша , мемлекет қоғамдық келісімнің негізінде жалпыға бірдей бейбіт өмір мен қауіпсіздікті сақтау үшін пайда болды. Қоғамдық келісім бойынша патшаға жеке адамдардың құқы тапсырылады. Адамдар өз тілектері мен еріктерін шектеп, барлық билікті мемлекетке берді. Ол монархиялық мемлекетті ұнатты. Т.Гоббс ілімі бойынша басқарушының билігі Заңмен шектелген.

Франциядағы буржуазиялық революцияның көрнекті өкілі Шарль Луи Монтескье (1689-1775) әр халықтың адамгершілік бейнесін оның заңдарының айырмашылығына, қоғамның дамуын географиялық ортаға (ауа райына, топырағына, жер бедеріне, көлеміне)байланыстырды. Бостандық-заң неге ерік берсе, соны істеу. Саяси бостандық экономиканың, өндірістің, сауданың дамуына әсер етеді. Ол сөз, баспасөз, ұждан бостандығын жақтады. Мемлекет азаматтарды өмірге қажетті қаражаттармен қамтамасыз етуге міндетті. Бостандықты баянды

ету мақсатында және төңкерістерге жол бермеу үшін билікті заң шығаратын, атқарушы және сот билігі етіп бөлу керек деді.

4. сұрақ: Қазіргі саясаттанудың генезисі және эволюциясы. Саясаттану ХІХ ғасырдан екінші жартысында өз алдына жеке пән ретінде қалыптасты. Оған бұл кезде бихевиористік, тәжірибелік (эмпирикалық) әдістердің кеңінен пайдаланыла бастауы зор ықпалын тигізді. 1857-жылғы АҚШ-тың Колумбия колледжінде (кейін университетіне айналды) профессор Френсис Либер «Тарих және саяси ғылым» деген кафедра ашты. Соның негізінде онда 1980-жылғы саяси ғылымның жоғары мектебі құрылды. АҚШ-тағы сияқты 1872-жылғы Францияда аппаратқа арнайы қызметкерлер дайындайтын саяси ғылымдар мектебі жұмыс істей бастады. 1889-жылы Американың саяси және әлеуметтік ғылымдар Академиясы, ал 1903-жылы Америкалық саяси ғылымдар ассоциациясы құрылды.

№ 3 тақырып. Қоғамдық өмір құрылымындағы саясат

Дәріс -1 сағ

Сұрақтар:

1. Саясаттың түсінігі мен табиғаты.
2. Саясаттың құрылымы және субъектілері.
3. Саясаттың түрлері, негізгі атқаратын қызметі мен қоғамда алатын орны.

Дәріс тезистері:

1.Сұрақ. Саясаттың түсінігі мен табиғаты. Саясат, жалпы алғанда қазіргі адамның қажеттілігі, талап-тілегі болады. Өйткені, саясат қоғам өмірінің барлық құбылыстарымен процесінде көрініп отырады. Сондықтан ол өзінің пайда болуы кезеңінен бастап, әртүрлі деңгейде, күрделі түрде, түрліше дәрежеде өтіп жатады. Ол адамның тұрған жерінен, жұмысшылардың алғашқы ұжымынан басталып, мемлекетте, мемлекеттер арасындағы саяси қатынастарға саяси тұрғыдан басшылық етумен аяқталады. Қазіргі саяси ғылымда саясаттың табиғатын түсіну өте күрделі мәселе болып отыр. Саясаттың сонау ертеде пайда болғанынан бастап, қазіргі күнге дейін оның түсінігі жөнінде бірнеше көзқарастар мен анықтамалар кездеседі. Мысалы: зерттеушілердің бір тобы саясатты-адамдардың өз мүдделерін іске асыруға, қорғауға бағытталған, саяси билікті басып алуға, қолында ұстап тұруға, оны пайдалануға тырысушылықпен байланысты мемлекеттің, ұлттың, үлкен әлеуметтік топтың не жеке адамның қызметі деп түсіндіреді. Ал, екіншіден саясат-ол мемлекеттің істеріне қатынасу, оның қызметінің мақсаты мен мазмұнын анықтау. Үшіншіден, саясат шебер басшымен оның сыбайластарының ниеттерін, амал-әрекетін білдіреді.

Сонымен, саясат дегеніміз – адамдардың өздерінің қоғамдық мәні бар мүдде мен қажеттіліктерін жүзеге асыру үшін пайда болған әлеуметтік топтар, ұлттар, мемлекеттер арасындағы билікке байланысты іс-әрекет болып табылады.

Саясаттың негізгі маңызды мәселесі мен мақсаты билік. Саяси сала мен оны анықтайтын факторларды талғампаздық модель ретінде түсіндіруге болады. Ол модель әлеуметтік ықпалдар мен қатынастар саласын, саясат өрісі саяси

құбылыстың үлкен жиынтығын қамтиды. Сондықтан қоғамның саяси өмірі осылардың негізінде қалыптасады. Мұндай саясат өрісі саясаттың қызметін факторларынан көрінетін әлеуметтік кеңістікті белгілейді.

Саясаттың негізгі мәселесі билік болып табылады. Өйткені саясат топтар мен басқа да әлеуметтік бірлестіктер арасындағы өзара қатынастардың ерекше түрі ретінде мемлекеттік билікті қолға алып ұйымдастыруымен байланысты.

Сондықтан, саясат деген ұғымның мағынасы ең кең тараған мемлекеттік билік, халықаралық қатынастар ұғымымен байланысты. Саясат-ол ызмет болса, екіншіден өнер, басқару өнері болып табылады. (Аристотель)

Саясаттың қоғамдық құбылыс ретінде пайда болуымен мәні жөнінде ғалымдар арасында әртүрлі көзқарастар бар. Соның бірнеше бағытын көрсеткен жөн:

Теологиялық бағыт- мұнда саясаттың пайда болуы, құдайдың құдіретімен түсіндіріледі.

Географиялық бағыт- Жан Боден, Ш.Монтескье: Саясат географиялық себептерден пайда болды, бұл құбылыс қоршаған ортаның ерекшеліктеріне байланысты түсіндіріледі.

Биологиялық бағыт- Н.Макиавелли, Т.Гоббс зерттеулері бойынша саясаттың көзі адамдардың биологиялық алғышарттарымен байланысты түсіндіруге бағыт береді. Бұл бағытты жақтаушылар саясатты ортақ игілік көпшіліктің мүддесі үшін жеке адамның өзімшілдік мінезін тізгіндеу мақсатында пайда болған дейді.

Психологиялық бағыт- адамның психологиялық қасиеттерінің саясат құбылысының түсініктеріне, сезімдеріне, данышпандығына байланысты дейді.

Конфликттік бағыт- Шмидтің пікірінше: саясаттың табиғаты әртүрлі топтардың мүдделеріндегі қайшылықтарға сілтеме жасап, тұтастықты сақтау үшін шиеленісуді реттеуге керектігін түсіндіреді.

2-сұрақ Саясаттың құрылымы және субъектілері.

Саясат күрделі және көп құрылымды құрылыс.

Саясаттың құрылымы:

- саяси қызығушылық;
- саяси ұйымдар;
- саяси іс-әрект және қызмет;
- саяси мәдениет, саяси сана;
- саяси қатынастар;
- саясаттың субъектілері:

Саясаттың құрылымына байланысты оның келесі элементтері бар:

Саяси мүдде – ол адамдарды бір мақсат қою мен оны іске асыруға ұйғарушы саяси жүріс-тұрыстың қайнар көзі.

Саяси сана – саясат әлемі туралы жеке немесе топтық көзқарастан және оған адамдардың ұғына қатынасуына байланысты саяси өмірді қабылдауы.

Саяси әрекет – субъектілердің өз биліктік мүдделерін іске асыру барысындағы әлеуметтік белсенділіктің бір түрі.

Саяси ұйым – қоғамдық үрдістерді басқару және реттеумен байланысты көпшіліктік биліктің бірден бір институты.

Саяси қатынастар – жеке адамдардың, қоғамдық топтардың өзара және саяси институттармен билік туралы тұрақты әрекеттесулері.

Саясаттың субъектісі дегенде адамдардың өз мүдделеріне байланысты саяси өмірге белсене араласып, басқалардың санасына, іс-әрекетіне жағдайына ықпал ететін саяси қатынастарға белгілі бір өзгерістер енгізетін саясатты жасайтын адамдарды ұйымдастыруды не әлеуметтік топтарды айтады. Оларға мыналар жатады;

Тұлға, әлеуметтік топтар мен таптар, бірлестіктер. Олар мемлекеттік билікті жүзеге асыру процесіне қатысады немесе оған ықпал етеді. Әлеуметтік және саяси институттар- мемлекет, саяси партиялар, кәсіподақтар, шіркеу, БАҚ, халықаралық ұйымдар, мысалы; БҰҰ, Европалық парламент, ОБСЕ және т.б.

Жалпы әлеумет- ұлттар, элита, бұқара, маманданған топтар саясаттың әлеуметтік субъектілеріне жатқызылады. Жекелеген тұлғалар- саяси лидер, қарапайым азаматтар. Олар әлеуметтік деңгейдегі субъектілер. Осылардың ішінде адам негізгі субъекті. Ол субъекті ретінде саясатқа әртүрлі деңгейде араласып, қатысады..

Адамның саясатқа қатысуы оның мүддесімен анықталады және мынадай түрлерде көрінеді: конвенционалды – заң мен рұқсат етілген және конвенционалды емес, яғни оған заң арқылы тиым салынған.

Саясат субъектісінің құрамы іс-әрекеттерінің түрлері, тәсілдері, көздеген мақсат-мүдделері және тағы басқа. Олар қоғамның нақты, тарихи жағдайымен айқындалады. Оған азаматтар, әлеуметтік топтар, ұлттар, қоғамдық саяси ұйымдар, мемлекет, тіпті жалпы қоғам жатады.

Сонымен саясат субъектілерінің екі түрі болады: 1.әлеуметтік және 2) институционалды.

Саяси институттар – құрылысы жағынан ұйымдасқан, бір орталыққа бағынатын ұйымдар болып келеді. Ерекше өкілділіктерге ие, атқарушы аппараты бар саяси ұйым, мекемелердің бәрін институционалды субъектіге жатқызамыз. Соның ішінде Г.Алмондтың айтуынша ең негізгі институционалды субъект мемлекет болып табылады.

3 сұрақ. Саясаттың түрлері, қызметі және қоғамда алатын орны. Саясаттың негізгі типтеріне мыналар жатады:

I. Қоғамның негізгі сфералары:

- мәдени;
- экономикалық;
- әлеуметтік;
- ұлттық;
- экологиялық.

II. Қызметтердің маңыздылығына қарай:

- «ашық есік» саясаты;
- нейтралдық саясат;
- «үлкен адым» саясаты.

III. Әсер ету объектілеріне қарай:

- ішкі;
- сыртқы деп бөлінеді

Саясаттың түрлері негізінен екіге бөлінеді: ішкі және сыртқы. Ішкі саясат мемлекеттің, қоғамдық саяси ұйымның, саяси басшылықтың қоғам ішіндегі саяси әрекетінің процесінің негізі.

Ішкі саясаттың негізгі бағыты билік қатынастарын қалыптастыру, билік жүргізу, биліктің қолданыстарын ұйымдастыру, біріктіру, жетілдіру болып табылады. Ол қоғамның нақтылы кезеңіндегі даму мүмкіншіліктерін әлеуметтік күштердің ара салмағын ескере отырып жақын арадағы, келешектегі мақсаттарын белгілейді. Оларға мыналар жатады: саяси мақсаттарға жету үшін ұйымдардың, әлеуметтік күштерді ұйымдастырудағы тиімді әдіс-тәсілдерді анықтау; сол мақсаттарды шешуге қолынан келетін мамандарды дайындау.

Сонымен, ішкі саясат – мемлекеттің ішкі функцияларын реттеп отырады. Сыртқы саясат – мемлекеттің жалпы саяси жүйесін халықаралық дәрежеде ең алдымен өз мүддесін қорғау үшін жүргізген жұмысы, басқа елдермен, ұлттармен қарым-қатынас орнату. Оларға мыналарды жатқызуға болады:

- достық қарым-қатынас орнату.
- сауда қарым-қатынастарын орнату.
- экономикалық қарым-қатынастарды орнату.
- әскери қарым-қатынас орнату.

№ 4 тақырып. Билік саяси феномен ретінде

Дәріс -1 сағ

Сұрақтары:

1. Саяси билік түсінігі, ғылыми анықтамалары және оның көрінісі.
2. Саяси биліктің қайнар көздері мен ресурстары.
3. Саяси және мемлекеттік билік, оның ерекшеліктері мен міндеттері.
4. Саяси биліктің легитимдігі және билік бөліну принциптері.

Дәріс тезистері

1 сұрақ Саяси билік түсінігі, ғылыми анықтамалары және оның көріністері. Қоғамдағы саяси саланың қызметі билікпен байланысты. Билік саясаттың ең өзекті мәселелерінің бірі және саяси ғылымның негізгі зерттеу пәні болып есептеледі. Билік адамзат пайда болғаннан бері бар дүние. Оның қажеттілігі туралы ертедегі грек ойшылдары айта бастаған. Биліктің қажеттілігі: 1) Адамдардың әр кезде, барлық жағдайда өз құқықтарын қамтамасыз ету үшін; 2) Қоғамдық қатынастардың негізі болып келетін қоғамдық ережелерді бекіту үшін; 3) Қоғамдағы шаруашылық қызметін атқару үшін қажет.

Билік әрқашанда жалпыға бірдей үміттену, дәмелену объектісі болған. Билік ұғымы саяси ғылыми әдебиеттерде әртүрлі түсіндіріледі. Билік туралы түсінік күнделікті өмірде ғылыми әдебиетте кеңінен қолданылады. Мысалы: философтар ол туралы қоғамдық биліктің объективті заңдылығы. Социологтар әлемдік билік, экономистер шаруашылық билік, саясаттанушылар саяси билік, жаратылыстанушылар табиғатқа деген билік, психологтар адамның өзіне деген билік, ата-аналар отбасы билігі, семьядағы билік деп жіктейді.

Қазіргі ғылыми әдебиетте биліктің бес анықтамасы бар. 1. Бихевиористік-анықтама бойынша билік адамның мінез-құлқына әсер етуші мүмкіндігіне негізделген. 2. Теологиялық- билік алға қойған мақсатқа сәйкес белгілі бір нәтижеге жетудің (құдай арқылы). 3. Инструменталистік- билік белгілі шаралар қолдану құралы ретінде қарастырылады. 4. Структуралистік- билік жүргізушілер мен бағынушылар арасындағы айрықша бір қатынастың көрінісі ретінде түсіндіріледі. 5. Конфликттік- анықтама бойынша игіліктерді, даулы жағдайларды бөлісу, үйлестіру, ретінде түсіндіріледі.

Билік жөнінде көптеген концепциялар бар:

№	Концепцияның атауы	Авторлар	Билік түсінігі
1	Потенциалдық-еріктілік	Ф.Ницше, М.Вебер	Билік – бірісінің басқасына өз қалағанын еріксіз жасату .
2	Құралдық-күштік	Д.Кетлин, Ч.Мерриам	Билік – саяси субъектінің объектіге күшпен әсер етуі.
3	Құрылымдық-функционалдық	Г.Парсонс, Д.Истон	Билік – әлеуметтік жүйенің тұтастығын сақтауды мақсат ететін интегративтік қасиет.
4	Реляционистік концепция: «ресурстардың алмасуы» «қарсыласу теориясы», «әсер ету зоналарының бөлінуі».	П.Блау, Д.Картрайт, Д.Ронг.	Билік – биліктен тыс қалғандарға оның бір бөлігін беру. Билік – субъектінің объектінің қарсылығын баса білуі. Билік – келісімшарт процессінің нәтижесі.
5	Коммуникативтік	Х.Арендт Ю.Хабер-мас	Билік – жекеленген субъектілердің жекеменшігі емес, керісінше институтционалдық қарым – қатнас.

Сонымен жалпы алғанда билік дегеніміз тап, әлеуметтік топ, мемлекет, жеке адам т.б. тарапынан өзіндік ерік- жігерді іске асырудағы қабілеттіліктермен пайдалана отырып, адамдардың қызметі мен мінез- құлқына бедел күштеу құралдары арқылы әсер ету деп түсінуге болады. Билік келесі элементтерден тұрады:

Элита – билікті монополдайтын белсенді азшылық;

Бюрократия – әкімшілік қызмет атқаруға маманданған адамдар тобы;

Көпшілік – билікке бағынатын пассивті көпшілік;

Контрэлита – билікке ұмтылатын адамдардың тобы;

Ресурсы – көпшілікті манипуляциялау үшін элитаның пайдаланатын құралы;

Инфраресурстар – контрэлита билікке келу үшін пайдаланатын құрал.

Қоғамдық қатынаста биліктің пайда болуы мен жүзеге асыруына төмендегі бөлшектердің болуы шарт: 1. Кем дегенде билік қатынасының жеке

адамда немесе топтан тұратын екі өкілі болуы керек. 2. Билікті жүзеге асыру үшін, бағынбаған жағдайда жазалау шараларын қолданатындығы жөніндегі бұйрығы болуы тиіс. 3. Билікті жүзеге асырушыға билігі жүретін адамдардың бағынуы керек. 4. Бұйрық берушінің оған құқығы бар екендігін айқындайтын қоғамдық ережелердің, заңдардың болуы тиіс. Ол бұл бұйрықтың кімге қатынасты болса, биліктің жүргізушіге бағынуға міндеттілігін айқындауға тиіс. Сонымен билік деп адамдардың не сол адамдардан құралатын басқа да әлеуметтік және институционалдық субъектілердің іс-әрекетінің бағытына, сипатына және мінез-құлқына экономикалық, идеологиялық т.б. әртүрлі механизмдер арқылы ықпал ету, қабілет пен мүмкінділік.

Биліктің мәні оның көріністері, белгілері арқылы анықталады, ол- басшылық, үстемдік, бағындыру, бақылау ұйымдастыру, қадағалау. Осы тұрғыдан алғанда билікті әлеуметтік мәселелерді іске асыру құралы деуге болады..

2 Сұрақ Саяси биліктің қайнар көздері мен ресурстары.

Билік күрделі қоғамдық құбылыс. Оның құрылымдық бөлшектері болып табылады: 1) үстемдік мүдде, 2) осы мүддені танытатын ерік, 3) Мүддені іске асыруды қамтамасыз ететін құралдар. Оның өзінің белгілері мен қайнар көздері бар.

Биліктің белгілері: 1) Қоғамдық өмірді реттеушілік монополиялығы, 2) Қоғамды және жеке адамды мәжбүрлеудің мүмкіндігі, 3) үстемдік ықпалының басымдығы, 4) Билікті атқару аппаратының болуы.

Билік мынадай қайнар көздерге негізделеді: күш, байлық, статус, ұйым, білім мен ақпарат.

Саяси биліктің қоғамда жүзеге асуы барысында әртүрлі құралдарды қамтамасыз ете отырып пайдаланады. Ғылыми әдебиеттерде оларды биліктің ресурстары деп атайды. Ғылыми әдебиеттерде биліктің ресурстарын жалпы мынадай түрлерге бөлуге болады:

- экономикалық (материалдық қажеттіліктер)
- әлеуметтік (статусты өзгертуге арналған құралдар)
- күш ресурстары (әскер, қару-жарак, полиция)
- ақпараттық (білім және ақпараттық құралдар)
- демографиялық (адам ең негізгі әлеуметтік құрал)

3 сұрақ. Саяси және мемлекеттік билік, оның ерекшеліктері мен міндеттері.

Саяси биліктің ерекшеліктері:

-Ол адамдардың үлкен тобының мүддесін қорғайды, сол топтың қоғам экономикасындағы рөлі басым болады да қоғам сол тап мүддесі тұрғысынан басқарылады.

-Қоғамдағы басшылық көбінесе сол топ өкілдерінің қатысуымен мемлекет арқылы, қоғамдық-саяси ұйымдар мен саяси лидерлер арқылы жүргізіледі.

-Саяси биліктің ерекшелігі- арнайы басқару ісімен шұғылданатын ерекше кәсіби топтардың болуы.

Саяси билік қасиеттерінің бірі- оның ең жоғарғы, басты айқындаушы, шешуші күш ретіндегі ықпалы. Екінші қасиет-биліктің иерархиялық сипат алуы. Келесі қасиет-үстемдікті шоғырландыруға және монополизациялауға ұмтылу.

Саяси билік қоғамда көбінесе мемлекеттік билік арқылы жүзеге асады. Мемлекеттік билік саяси биліктің бір түрі. Оның ерекшеліктері: 1) Белгілі бір территорияда ерекше аппарат арқылы жүргізілетін билік. 2) Мемлекеттік билік өзінің күштеу аппаратына сүйенеді. 3) Мемлекеттік билік монополиялық сипат алады.

4 сұрақ Саяси биліктің легитимдігі және биліктің бөліну принципі

Қазіргі дамыған демократиялық елдерде саяси биліктің тұрақтылығы оның легитимдігіне байланысты. Биліктің легитимдігі деп, оның заңдылығын айтады. Бірақ оның тек қана заңға сәйкестігі емес, сонымен қатар билікті қоғамдағы мүшелердің оны өз еркімен қабылдауы шарт. Ондай кезде қоғамдағы халық берілген билікке өз сенімін білдіреді және өз еркімен оны қабылдайды. Легитимдіктің диффузиялық түрі саяси биліктің идеялары мен принциптеріне ұзақ мерзімді қолдау көрсетіп отырады. Ал легитимдік биліктің негізгі демократиялық принципі легитимдіктің өзі болып табылады. Легитимді биліктің идеалды түрлерін М.Вебер талдаған. Ол легитимді биліктің мынадай үш түрін ажыратқан:

- дәстүрлі
- харизматикалық
- легальды-рационалдық.

№ 5 тақырып. Саясат субъектілері

Дәріс -1 сағ

1. Адам — саясаттың басты субъектісі
2. Қазіргі уақыттағы адам құқықтары.
3. Адамның жеке және саяси құқықтары.

Саясат субъектісі ретінде өзінің қызығушылығын таныту аясында жүзеге асырылатын саяси процестердің белсенді қатысушылары қарастырылатынан еске түсірейік. Субъектілер арасында жеке индивидтер, әлеуметтік, діни және этникалық қауымдастықтар, ресми және бейресми қауымдастықтар және т. б жатады. Кез келген қоғамда саяси қызмет адамдардың қызығушылығын таныту мен еркін жүзеге асыруға бағытталған. Тек адам ғана саясаттың басты субъектісі болып табылады. Саяси партиялар мен қоғамдық қозғалыстардың, мемлекеттік институттар мен әлеуметтік топтар рөлі жоғары екені сөзсіз, бірақ олардың барлығы соңында нақты бір тұлғалардан тұрады. Адамдардың саяси өмірге қатысуы әр түрлі формада болуы мүмкін. Оның тиімділігінен мемлекеттік институттардың азаматтық қоғаммен өзара байланысы және бұқара жағынан басқарушылық құрылымды реттуді жүзеге асыруға тәуелді.

Адамдардың саясатқа қатысуының себептері мен мотивациясы туралы сұрақтарының әр түрлі жағы бар. Біріншіден, белсенді әрекет ету тұлғаға өзінің шығармашылық потенциалын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Екіншіден, азаматтар өзінің заңды, әлеуметтік және материалдық заңды қызығушылығын

танытуға мүмкіндік алады. Үшіншіден, саяси өмірге қатыстыру белгілі бір міндеттерді орындауды талап ететін азаматтық борыш болып табылады. Саяси өмірге *адамның қатыстырылу деңгейі* қоғамдық өмірдің маңызды компоненті болып табылады. Оған байланысты жеке тұлғаның саясатқа қатысуының үш түрін ерекшелеуге болады:

Белсенді қатысу, азаматтар мен саяси институттардың көп деңгейлі өзара қызмет етуімен адамдардың қызығушылығын танытуын жолдайтын өкіметтің шешім қабылдауына әсер етуі мазмұндалады.

Шеттету — саяси жүйе мен адамның өзара түсінушілігі мен өзара қызмет етуінің болмауы. Азамат өкімет органдарының жабық болуынан немесе әр түрлі себептермен белсенді қатысудан бас тартатындығынан саяси шешімдерге әрекет ете алмайды.

Саяси құрылым мен адамның тікелей қосылу — саясаттың жарамсақтығы үшін жеке қажеттіліктер мен қызығушылықтарын танытудан бас тарту.

Адамның саяси өмірге қатысу деңгейі әлеуметтік-экономикалық, саяси-құқықтық және психологиялық факторларға тәуелді. Осылай Г. Лассуэлл кейбір адамдардың саяси көшбасшылыққа ұмтылуы өзін-өзі бағалаудың төменгі деңгейін есесін қайтару тілегінен болған деп есептеген. Басқа саясаткерлер, керісінше, қоғамдық өмірден адамдардың шеттетілгені нәтижесінде осындай комплексінен болған деп есептейді. Әлеуметтік-экономикалық жағдайлар (жақсы тұрмыс халі, «орта таптың» болуы, қоғамның әлеуметтік құрылымы) онымен қоса тұлғаның саясатқа араласуы деңгейін анықтайды.

Кейбір зерттеушілер адамның саяси санасы мен мінез-құлқына маңызды әсер ететін білім деңгейіне көңіл бөлген. Білімді тұлға саналы түрде таңдау, әлеуметтік құрылымдарды анық хабардар болу мен өзінің қызығушылығын таныта алады.

В. Кей білімді азаматтардың белсенді қатысуы бірнеше себептермен түсіндіреді: оларды азаматтық сезімі және жауапкершілігі жақсы дамыған; олар өздерінің қатысуын, нақты түрде саяси шешімдерге әсер етеді, пайдалы әрі тиімді санайды; оларды көбінесе саясат қызықтырады және оған көбірек тартылады.

Саяси-құқықтық факторлар адамның маңызды шешімдеріне нақты әсер етуі үшін жағдай жасайды. Сондықтан саяси өмірдің ең тиімді формасы демократия деп санауға болады, әлде ол халықтың үлкен бөлігіне қызығушылығының есебіне бейімделеді. Белсенді саяси қатысумен қамтамасыз етудің басты механизмінің бастыларының бірі адамның құқықтары мен бостандығы болып табылады.

№ 6 тақырып. Қазіргі саяси жүйелер. Саяси режимдер.

Дәріс -1 сағ

Сұрақтар:

1. Саяси жүйе түсінігі, мәні және теориясы..
2. Саяси жүйенің түрлері, құрылымы. Экономикалық жүйенің саяси жүйемен арақатынасы.

[Введите текст]

3. Саяси жүйенің қызметтері және динамикасы.

Дәріс тезистері

1. Сұрақ: Саяси жүйе түсінігі, мәні және теориясы.. "Саяси жүйе " ұғымы ХХ ғасырдың ортасында ғана терең негізделіп, тарала бастады. Оған басты себеп- жүйе тәсілі мен бихевиористік амал түрлі саяси құбылыстарды зерттеулерде етек алуы еді. Қазіргі кездегі саяси жүйе қағидаларының негізінде Аристотель заманынан бастау алған саясат жөніндегі түсінік жатыр. Ол- саясатты бейне бір тұтас нәрсе деп қарау. Осы бағытты алғаш ұстанған флоренциялық Никколо Макиавелли саяси ғылымның негізін салушы болып саналады. Оның пікірінше саясат дінге де, моральға да, экономикаға да жатпайды, қайта ол өзіндік саяси мемлекеттің тұтастығы мен бірлігін көздейді.

Т.Парсонс әлеуметтік жүйе теориясы бойынша қоғамдағы рухани, экономикалық және саяси жүйелер өздерінің атқаратын қызметіне қарай ерекшеленеді. Сөйтіп, олар өз алдына жүйе болып алады. Саяси өмір сол сияқты Д.Истонның «Саяси жүйе»(1953), «Саяси талдаудың шегі»(1965), «Саяси өмірді жүйелеп талдау»(1965) атты еңбектерінде қарастырылады. Сонымен қазіргі кездегі саяси жүйелердің алуан түрлі концепциялары бар. Олардың бірі саяси жүйені саясат негізінде жатқан идеялар жиынтығы десе, екінші біреулері оны өзара қарым-қатынас жүйесі деп есептейді. Сонымен, саяси жүйе (Парсонс бойынша) дегеніміз – өзара байланысты элементтердің жиынтығы

- Саяси жүйе (Д. Истон бойынша) құндылықтардың авторитаризмнің көмегімен әсер ету жолдарының жиынтығы

- Саяси жүйе (Г. Алмонд бойынша) – рольдердің өзара қарым-қатынасының жиынтығы.

Қоғамның саяси жүйесі- дегеніміз жалпы алғанда белгілі бір таптардың,, әлеуметтік топтардың, ұлттардың әрқайсына және бәріне тән мүдделерін жүзеге асыруға бағытталған билік жүргізуші құрылымдар жиынтығы. Оған мемлекеттік мекемелер, саяси партиялар және түрлі қоғамдық ұйымдар кіреді.

2 Сұрақ. Саяси жүйенің түрлері, құрылымы. Экономикалық жүйенің саяси жүйемен арақатынасы. Саяси жүйе қоғам қондырмасының басты бөлімі болып табылады. Қоғамның саяси жүйесі барлық елде бірдей емес. Ол әрбір қоғамның өзіндік ерекшеліктеріне қарай құрылады, өзгеріске түсіп дамиды. Сондықтан қоғамның алуан түрлі саяси жүйесін талдап жіктеу арқылы, олардың ұқсастықтарына қарай жіктеу жолымен толығырақ түсінуге болады. Ж.Блонделдің саяси жүйені жіктеу түрлері бес категориялы:либералды-демократиялық, радикалды-авторитарлық, коммунистік, дәстүрлі, популистік, авторитарлы-консервативті саяси жүйелер.

-Саяси жүйелер өзінің ұстанған бағытына, тұрақтылығы мен өзгергіштігіне қарай консервативті және трансформацияланушы болып бөлінеді. Трансформацияланушы саяси жүйелердің өзі кері тартпа және прогрессивті мағынада болуы мүмкін. Саяси жүйелер сонымен қатар ашық

[Введите текст]

және жабық, аяқталған және аяқталмаған, орталықтандырылған және орталықтандырылмаған т.б. жіктеледі.

Саяси жүйелердің түрлері

Классификацияға негіздеме	Жүйелердің түрлері
Саяси құрылым Саяси мәдениет Саяси жүріс-тұрыс	Бюрократиялық (аграрлық, индустриалдық). Келісімдік (орталықтанылған, орталықтандырылмаған).
Қоғамды басқарудың түрлері	Әкімшілік- командалық. Бәсекелестік. Әлеуметтік пайдаланулар.
Ролдердің жіктелуі	Қарапайым Дәстүрлі Заманауи
Қоршаған ортамен қарым-қатнас	Ашық Жабық
Әлеуметтік-экономикалық құрылымның сипаты.	Күлиеленушілік Феодалдық Буржуазиялық Коммунистік
Азаматтық қоғамды дамыту	Дәстүрлі Модернизациялық
Саяси мәдениеттің деңгейі.	Англо-американдық Континенталды-европалық Индустриализмге дейінгі Тоталитарлық

Енді саяси жүйенің құрылымы мен атқаратын қызметіне тоқталу қажет. Саяси жүйе өзінің біртұтастығына қарамастан өзгеріп отырады. Қамтитын аумағы да өзгермейтін нәре емес, қайта түрлі жағдайларға байланысты бірсыпыра өзгерісте болады. Саяси жүйеге мынадай түрліше саяси жүйе тармақтары кіреді: институционалдық, нормативтік, функционалдық, коммуникативтік және мәдени. Осылардың әр қайсысы өз жүйешігін құрып, әр түрлі қызмет атқарады.

Институционалдық тармаққа, мысалы мемлекеттік мекемелер, партиялар, қоғамдық саяси ұйымдар жатады. Олардың ең бастысы- мемлекет. Мемлекет - саяси ұйымның жоғарғы формасы ретінде қоғамның саяси жүйесінің басты бөлігі, түйіні болып табылады. Демократиялық мемлекеттерде билік үш тармаққа бөліну арқылы жүзеге асады - заң шығарушы, атқарушы және сот билігі.

Саяси жүйенің құрылымы (негізгі элементтері)

Т. Парсонс бойынша:

[Введите текст]

- лидер;
- билік органдары;
- регламент.

Ч. Эйндрейн бойынша:

- саяси құрылым;
- саяси мәдениет;
- саяси жүріс-тұрыс.

Россия мен Қазақстандағы саяси ғылымның бағыты бойынша:

- саяси ұйым;
- саяси қатнастар;
- саяси нормалар;
- саяси сана;
- саяси мәдениет.

Қоғамның саяси жүйесіне кіретін саясат пен ықпалды топтар қоғамдық, көпшілік істерді шешуге араласуы арқылы мемлекет қызметін атқарады. Бірақ олардың іс-әрекеті мен әдістерінің арасында айырмашылық та бар. Мысалы партиялар мемлекеттік аппаратты бағындырып, оларды басқаруға ұмтылады. Ал ықпалды топтар мемлекеттік аппараттардың шешім қабылдау ісіне ықпал жасаумен шектеледі. Бұлар кейде саяси партиялардың құрамына да кіреді.

Діни құрылымдардың саяси рөлі олардың әсерінің бұқаралық екендігінде. Сондай-ақ, ол халықтың білім дәрежесіне байланысты. Сол үшін де көптеген елдерде діни және діни емес өкіметтер бір-бірінен ажыратылған. Саяси жүйенің нормалау тармағына саяси өмірді реттеуге қатысатын құқықтық, моральдық мөлшерлер, саяси дәстүрлер т.б. жатады. Функционалды тармақ түрлі саяси процестерде саяси іс-әрекеттің формалары мен бағыттарынан, өкіметтің жұмыс істеу әдістері мен тәсілдерінен көрінеді. Оларды кейде “саяси режим”, “саяси орныққан тәртіп” деп те атайды. Тоталитарлы саяси жүйенің пайда болуы түрлі себептерге байланысты. Олардың ішінде мыналар: меншіктің жаппай мемлекеттендірілуі; бір ғана саяси партияның орын тебуі және оның мемлекетпен тұтасып кетуі, қоғамның оның ішінде, рухани өмірдің бір ізге ғана түсіріліп, бірыңғайлануы, партияны, көсемді дәріптеу, қоғамдық санада тек бір ғана “дұрыс жол бар” деген түсініктің қалыптасуы және т.б. сонымен қатар, саяси жүйенің қызметін оның қоғамды өзгерте алатын іс-әрекетінен де көрінеді. Ондай өзгерістер не күштеу қолданылмайтын реформалар арқылы жасалатыны белгілі. Тарихтан бұған қатысты материалдарды көптеп келтіруге болады.

Егер бұрын саяси жүйеде тар шеңберде партиялық саясат үстемдік етсе, қазір қоғам дамуында шектелген номенклатуралық,, этнократиялық және криминалды топтар ықпал етуге тырысуда. Олай болса, саяси күштердің қайта топтасу кезеңінде превентивті түрде бақыланатын саясат керек деген сөз. Онсыз тұрақты саяси жүйе болуы қиын.

3. Сұрақ: Саяси жүйенің қызметтері және динамикасы.

[Введите текст]

Г.Алмондтың айтуынша саяси жүйе «кіріс» және «шығыс» қызметтері арқылы қоғамда көрініс табады. «Кіріс» функцияларына мыналар жатады:

- Әлеуметтену (адамның саясатқа кірігуі)
- Рекрутация (ұйымға көп мөлшердегі адамдардың қабылдануы)
- Коммуникация (саяси құрылымдар арасындағы байланыстардың орындалуы)
- Агрегация (элитаға қойылатын талаптардың жиынтығы)
- Артикуляция (элитаға қойылатын талаптар)

«Шығыс» функцияларына жататын пункттер:

- Заңдық (қағидаларды қалыптастыру)
- Атқарушылық (қағидаларды іске асыру)
- Соттық (қағидалардың іске асу барысын қадағалау)

Қоғамның саяси жүйе қызметінің жоғарыдағы айтылғандарға қоса тағы бір кейбір ерекшеліктері бар:

- Қоғамның саяси жүйесінде түрлі саяси, әлеуметтік, экономикалық және технологиялық күштердің зияны ықпал да болмай тұрмайды. Егер де елдің саяси жүйесі тарапынан оны болдырмаудың алдын алу жоспары болмаса, яғни бұл іс өз бетімен жіберілсе, онда ол түбінде айтарлықтай әлеуметтік бүліншіліктерге әкелмейтін факторларды зерттеп, болжап тиісінше оң ықпал жасау, превентивті саясат жүргізу саяси жүйенің, ерекше міндеттерінің бірі болып табылады.

Саяси жүйе қоғамның тепе-теңдік, тұрақтылық, орнықтылық белгілерін нормалау көріністерін дер кезінде байқап, оларды қалпына келтіруге және нығайтуға бағытталған шаралар белгілеуі тиіс. Ол үшін саяси жүйе әлеуметтік және этникалық топтар, жалпы халық бұқарасы арасында өзіне тірек болатын негіздерді (экономикалық, саяси және әлеуметтік) кеңейтіп, нығайтып отырады.

- Саяси жүйе өзінің құрамындағы микро саяси жүйелерді терең зерттеп, оларды одан әрі жетілдіру жолдарын жүзеге асырады.

- Әрбір елдің саяси жүйесі басқа көршілес елдерден саяси ахуалды бақылап отырады, керек болған жағдайда ол елдерден өз мүддесін қорғауға бағытталған шараларды белгілейді.

Саяси жүйенің өзгеру үрдісі саяси трансформация деп аталады. Оның өзгеру жолдары мынадай: реформа, революция, келісім жолдары. Олар қазіргі елдерден әр түрлі саяси үрдістерді көрсетеді.

№ 7 тақырып. Сайлау және сайлау жүйелері.

Дәріс -1 сағ

Сұрақтар:

1. Сайлау және сайлау жүйелері
2. Сайлау саяси институт ретінде.

[Введите текст]

3. Сайлаудың қызметтері және жіктелуі.

Дәріс тезистері:

Сайлау және сайлау жүйелері. Партиялық жүйелердің қалыптасуына саяси жүйеде сайлау процесі көп ықпал етеді. Сайлау саяси процестің бір түрі. Қазіргі демократиялық қоғамда азаматтардың саяси белсенділігін білдіретін процесс сайлауға қатысу. Ол конвенциалды қатысушылықтың түріне жатады. Сайлау белгіленген уақытта заңға сәйкес өткізіліп отырады. Сайлау мақсаты – билік басына неғұрлым сенімді түрде қоғамның жақсы деген өкілдерін әкелу мүмкіндігі және жалпы барлық билік тармақтарын легитимизациялау болып табылады. Сайлау процесінің өзінің этаптары болады:

1. кандидатты ұсыну.
2. бағдарламаны құру және оған сәйкес үгіт, насихат жүргізу.
3. сайлауды өткізу.
4. сайлаудың нәтижесін қорытындылау.

Бірнеше кандидатураны ұсынған кезде жалпы сайлау арқылы саяси қайраткерлер мандатқа ие бола отырып сайлау науқанына қатысады. Демократиялық дәстүр дамыған елдерде билік органдарына сайлану міндетті болып саналады. Мұндай жүйе өзінің қаншалықты дәрежеде негізгі азаматтық және адамның негізгі бостандық құқын құрметтеуде құрылған қоғамдық ұйымды қамтамасыз ете алатынын көрсетті. Сайлау демократиялық саяси режимдегі саяси процестің маңызды орталық бөлігі болады. Сайлаудың тиімділігі бірнеше экономикалық, әлеуметтік және рухани факторларға байланысты. Экономикалық еркіндігі бар және жеке меншігі бар адамға демократиялық сайлау өзінің экономикалық қызығушылығын, мүддесін жоғалтып алмау үшін және қорғау үшін аса маңызды мәселе.

Әлеуметтік факторлардың ішіндегі маңызды қоғамның тұрақтылығын қолдайтын экономикалық жағдайы жағынан “орта таптың” қуатты болуын, өмір сүруін алға қоямыз. Сондай-ақ тұрғын халықтың белгілі бір территорияда тұрақты тұруы (оседлость), семьялық қатынастың тұрақтылығы, еңбек мәселесі де ескерілетін жағдай.

Рухани факторлардың негізі ретінде тиімді болуы үшін сайлауға халықтың тарихи – ұлттық бірлігін сезінуі, патриоттық сезім, заңды құрметтеушілік, мемлекеттік жауапкершілік сезімін айтамыз. Мұнда халықтың саяси мәдениетінің, білімінің және оның демократиялық дәстүрінің жоғары болуы аса маңызды.

Демократиялық сайлауға, оның тиімділігіне тағы бір тиімді қажетті шарттардың бірі тарихи дәстүрлермен бірге құрылымдық институттары бар күшті азаматтық қоғамның өмір сүруін айтуға болады: әлеуметтік мүдделердің көп түрлілігін білдіретін көппартиялық жүйе, заңдық база. Бүгінгі күндегі сайлау процесі әлі де болса әлсіз жағдайда, толық дамыған жоқ, барлық шарттар сақталмайды.

[Введите текст]

Сайлау кезінде сатып алушылық та кездеседі. әрине бұл өтпелі кезеңнің бір элементті болады. Яғни бұндай қателіктер кетпей, сайлау дұрыс жолмен өтуі үшін сайлау өзіндік бір институт ретінде дамып алға шығуы керек. Оны халық тікелей қолдап, дамуға өз үлестерін қосып ат салысса, сайлау басқа да демократиялық елдердегідей дұрыс жолға түсер еді.

Сайлау жалпы қандай елде болмасын тиімді, қажетті болып табылады. Өйткені біз басқалармен санаса аламыз, таңдау мүмкіндігіміз көбейеді, өз көзқарастарымызды білдіріп, сайлауға қатыса отырып, мемлекеттегі саяси процеске тікелей қатысып, өз үлесімізді қосамыз.

Сайлау – ерекше саяси күрес болып табылады. Бұл процесс тікелей саяси билікке ұмтылу мәселесімен тығыз байланысты. Біздің елде де тәуелсіздік алғаннан бері бірнеше сайлау науқаны болып өтті. Мұнда демократиялық саясаттың талабына сай саяси партиялар мен қозғалыстар қатысты. Бұл біздің елдегі демократияның қалыптасуының алғы шарттары болып табылады. Сайлау кезіндегі басты ескеретін жай оның заңға, конституцияға сәйкес келуі.

Саяси билік органдарына сайлану дегеніміз басты мақсаты қоғамның ең қалаулы деген өкілдерін билікке, басқаруға ұсыну ғана емес, көптеген маңызды әлеуметтік саяси функцияларды орындау болып табылады. Сайлау әртүрлі әлеуметтік топтардың артикуляциясының ерекше механизмі. Сайлау кезінде адамдар өмірлік маңызды мәселелерді терең сезінеді. Сондықтан да билік органдарына ұсынылатын кандидаттардың сайлау алдындағы бағдарламалары қысқаша әрі нұсқа түрде тұрғын халықтың әртүрлі топтарының маңызды әлеуметтік қажеттіліктерін білдіріп, мүдделерін қорғап, білімді қамтамасыз ету керек. Сайлау ерекше саяси рынок, онда кандидаттар өзінің бағдарламаларының орнына сайлаушылардың өкілеттігін алады. Бірақ мұнда тек ең қызықты бағдарламалар сайлаушылар үшін аса бағалы саналады.

Сонымен бірге бұл рыноктағы “валюта” сеніммен әсер ету сияқты, яғни ерекше формальды емес адамдардың өзара қатынасы, қасиеттері орын алады. Сайлау тұрғын топтар мүдделерінің арасында бейбіт түрдегі бәсекелестікті көрсетеді.

Сайлау алдындағы күрес кезінде қарама-қайшы келетін саяси позицияларды бұқара халықтан қолдау табатын шешімдермен ауыстырады. Осы мақсатта сайлау институционализацияның басты бір тәсілдері ретінде және әлеуметтік қайшылықты шешетін әдістерінің бірі ретінде де болады.

Сайлау күштеу, революцияға қарағанда қоғамдағы әлеуметтік – саяси қайшылықтарды қоғамға тән, сәйкес келетін формада шешетін тиімді әлеуметтік клапан болып табылады. Сайлау процесінде өкілдік қатынастардың пайда болуы мен институционализациясы сияқты маңызды функция атқарады. Қоғамның әрбір мүшесі қандай да бір әлеуметтік топтағы мүддесін білдіріп, билік органдарының өкілі бола алады.

[Введите текст]

Сайлаудың функцияларының бірі ретінде сайлау компанияларының кезіндегі халықтың саяси қатысуының активизациясы, саяси социализациясы, жеке адамның ресоциализациясын да айтуға болады.

Демократиялық сайлаулар бірқатар принциптермен анықталады – жалпыға белгілі нормалар, олар өте құнды болады, өйткені осылар сайлауды демократияландырады. Бұл принциптер дауыс беру құқығымен қамтамасыз етіледі, бұл әр елдерде әртүрлі болғанымен, оның негізгі белгісі адамның басты құқықтарының бірі – дауыс беруді қамтамасыз етеді.

“Дауыс беру құқығы” – бұл ең негізгі құқық болып табылады, онсыз барлық негізгі құқықтардың мағынасы болмайды. Ол адамдарға индивид ретінде өз тағдырына бақылау жасайды. Дауыс беру адамзаттың ойлап тапқан ең қуатты инструменті болып табылады, ол әділетсіздік пен зұлымдықты, адамдардың бір-бірнен айырмашылығы үшін жазалағандарды құрту үшін шығарылған ” – деген АҚШ президенті Л.Джонсон сайлау құқы туралы айтқанда.

Демократиялық сайлаудың маңызды принциптерінің бірі- бәсекелестік – сайлауда бәсекелес партиялардың, кандидат, қозғалыстарының әртүрлі әлеуметтік топтардың мүддесін білдіре отырып қатысуы.

Тағы бір дауыс беру процедурасының барлық демократиялық ел мойындаған принциптері – құпия дауыс беру. Бұл принцип сайлаушылардың сыртқы әсерінің азаю мүмкіндігіндегі техникалық сипаттағы әр түрлі тәсілдермен қамтамасыз етіледі. Құпия дауыс беру құқығын бұзғаны үшін заңда қатаң жазалау шаралары қарастырылған.

Сайлауды өткізу барысында демократиялық елдерде оның құқықтық заңды тәжірибесі қалыптасқан. Ол сайлау жүйесі.

Сайлау жүйесі дегеніміз мемлекеттік сайлау органдарының құрылу тәртібі немесе сайлау ережелерінің жиынтығы. Бұл өкімет, парламент пен электораттың арасындағы қатынасты көрсететін ережелер.

Сайлау жүйелерінің түрлері: Жалпы сайлау құқын бекіткен кезде дамыған елдерде екі маңызды сайлау жүйесі қалыптасы: мажоритарлық және пропорционалды. Басында мажоритарлы сайлау жүйесі кең таралды. Мұның мәні мынада: яғни депутаттық орындар әрбір округте қай кандидаттың партиясы көпшілік дауысқа ие болса, соған тиесілі болады, ал қалған партия, кандидаттар ұсына алмай қалады.

Мажоритарлық жүйе заңның депутаттарға қандай көпшілікті, яғни салыстырмалы ма, әлде абсолюттіні талап ететініне байланысты болады. Мажоритарлық жүйе дауыс берудің қорытындысын анықтау жүйесі. Бұл жүйе бойынша жартысынан не одан да басым дауыс жинаған кандидат жеңіп шықты деп есептеледі. Бұл жүйенің негізгі принциптері болады.

Ал, пропорционалды жүйеде мандаттар дауыс беру санына сәйкес партиялардың арасында бөлінеді. Кейде солшыл партиялар пропорционалды жүйені неғұрлым демократиялы деп мажоритарлыққа қарсы қойған.

Пропорционалды жүйе жалпы ұлттық деңгейде сайлау округі кезінде бөлшектенбейді және дауыс берушілер саяси партияларға өз елдерінің шеңберінде дауыс береді.

[Введите текст]

- Бұл жүйе көп мандатты округтерде, округтер шеңберінде партияның өкілдері үшін дауыс бергенде жүреді, бұл кезде парламенттегі орындар округтегі партияның әсер етуіне байланысты бөлінеді. Яғни мұнда пропорционалды өкілдік принциптер қолданылады. Сайлау органдары, орындары осы партиялық тізім бойынша берілетін дауысқа байланысты.

- Ал кейбір елдерде аралас сайлау жүйесі кездеседі, мысалы: президенттік сайлау мажоритарлық жүйемен, парламенттік сайлау пропорционалдық принциппен.

№ 8 тақырып. Мемлекет және азаматтық қоғам

Дәріс -1 сағ

Сұрақтар.

1. Мемлекеттің пайда болу теориялары және оның негізгі белгілері мен қызметтері.
2. Мемлекеттік құрылым және басқару түрі.
3. Азаматтық қоғам және құқықтық мемлекет.

Дәріс тезистері.

1. Сұрақ. Мемлекеттің пайда болу теориялары және оның негізгі белгілері мен қызметтері Мемлекет идеясы адам сана сезімінің түбінен пайда болады. Негізгі мемлекеттің пайда болған себебі ол барлық елдердің өздерінің өмірлік маңызды өмір сүру шарттарын орындауға жалпы басқару керектігін сезді. «Мемлекет» термині неліктен екі мағынада түсіндіріледі. Ойдың кеңдігінде ол ел қоғам деп түінуге болады. Ол толған бір территорияда орналысқан және жоғарғы билік мүшелерімен басқарылып отырған.

Өзінің тар мағынасында мемлекет белгілі бір территорияға жоғарғы билігі бар тарихи қалыптасқан ұйым.

Қоғамдық ғылымдарда мемлекеттің пайда болуы туралы концепциялар бар. Соның ішінде кең таралғандары олар: патриархалдық теократиялық қоғамдық келісім, жаулап алу және әлеуметтік - экономикалық.

Патриархалдық теория мемлекетті бір әкелік биліктің астына кіші жанұялардың еркін жиналуы ,осы негізде оны үлкен жанұя деп қарастырады. Теократиялық концепция мемлекеттің пайда болуын негізінен құдай орнатқан деп қарастырады.

Келісім концепциясы /Т. Гоббс, Б. Спиноза, Дж. Локк т.б./ мемлекеттің пайда болуын былай дейді ол басқарушы мен бағынушының тәртіп және қоғам өмірінің ұйымдастыру мақсаты мен келісім арқылы пайда болған.

Күштеу теориясы ол мемлекетті тікелей саясаттың әсері -ішкі немесе сыртқы күштеудің жаулаудың нәтижесі деп жариялайды.

[Введите текст]

Әлеуметтік - экономикалық концепция мемлекеттің пайда болуын мынандай факторлардың әсері мен: қоғамдық еңбек бөлінісі, экономикалық қызығушылық, әлеуметтік қайшылықтар.

Негізінен осы құрастыратын компоненттерге қарап мемлекетті анықталған елдерде өмір сүретін (Англия, Франция, Ресей және т.б.) саяси билік ұйымы деп қарастырады. Осы тұрғыдан территория, халық және саяси билік мемлекеттің негізгі элементтері болып келеді.

Территория - ол жағрапиялық кеңістік, мемлекеттің физикалық негізі.

Тұрғындар - ол мемлекет территориясында тұратын, оның билігіне бағынатын және ұлттың немесе елді құрайтын адамдар жиынтығы.

Саяси билік - ол «ұйымдасқан азшылықтың» - яғни саяси элита және халықтың арасындағы үстемдік пен бағыну қарым-қатынасы.

Мемлекеттің негізгі белгілері:

Территория бірлігі.

Ұлттың өзіндік анықталуы.

Қоғам үстінде тұрып және оның басқарып отыратын белгілі жүйе қоғам өмірінің негізгі саласымен басқарып отыратын публикалық биліктің бар болуы.

Құқықтың болуы, яғни халық билігімен орнатылған және санкцияланған міндетті мінез-құлық тәртібі.

Салық - ол публикалық билік арқылы мемлекеттің қызметін жүзеге асыру кезіндегі пайда болған шығындарын -жабу және толтыру үшін азаматтар мен коммерциялық ұйымдар алатын міндетті төлеу.

Тәуелсіздік - ол мемлекет биліктің тәуелсіздік ұйымдастыруын ұсынады.

Жоғары айтылғанның негізінен мемлекетке мынадай анықтама беруге болады. Мемлекет - ол материалдық-қаржы ресурстар және қоғаммен арналған механизмнің көмегімен құқық негізінен басқарушылығының жүзеге асыратын, анықталған территорияда ұлттық немесе көпұлттық жалпылығымен қалыптасатын саяси ұйымның ерекше түрі.

Мемлекет қызметі және түрі мен дамуы туралы негізінен екі бағыттамасы болады. Олар: табиғи - мемлекеттік және классикалық мемлекеттік. Мемлекет өзін басқа саяси институттардан айыратын бірқатар қызметтерін атқарады.

Мемлекеттің қызметтері:

- заманауи жаһандық мәселелерге қатысу және шешу;
- ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету;
- басқа мемлекеттермен достық қарым-қатнастарды дамыту;
- Қоғамның экономикалық-шаруашылық өмірін ұйымдастыру;
- әлеуметтік;
- мәдени-тәрбиелік;
- экологиялық;
- биліктің легитимдігін қамтамасыз ету.

Мемлекет қызметтері - ол оның іс-әрекетінің басты бағыттамалары. Дәстүр бойынша мемлекет қызметі ішкі және сыртқыға бөлінеді. Ішкі қызметіне саяси, экономикалық, ұйымшылдық, құқықтың, әлеуметтік, мәдени – тәрбиешілдік жатады. Саяси қызметтің міндеті саяси тұрақтылыққа қамтамасыз

[Введите текст]

ету, биліктік әрекеттерді жүзеге асыру, саяси бағыттама бойынша жұмыс жасау немесе таптың саяси үстемдігін тірек ету.

Экономикалық қызмет салықтың және несиелік саясаттың көмегімен экономикалық үрдістерді реттейді, координация жасайды және ұйымдастырады, экономикалық өсуіне стимул тұғыстырады немесе жоспарлау жүйесін пайдаланады.

Ұйымдастырушы қызмет биліктің әрекетін жүзеге асырады, шешімдерді атқарады, мемлекеттік аппараты қалыптастырады және қолданады, заң орындауына бақылау жүргізеді, саяси жүйенің әр түрлі субъектілерінің әрекет координациясын жүзеге асырады.

Қызмет - құқық тәртіп орнатады, қоғамдық қарым-қатынастарды және азаматтардың қылықтарын, қоғамдық құрылымды экстремистердің бұзушылық әрекетінен қорғайтын құқықтық нормалар орнатады.

Әлеуметтік қызмет адамдардың өмірлік маңызды қажеттіліктерін қанағаттандыру, денсаулығын сақтау, қарт адамдарға, мүгедектерге, жұмыссыздарға, жастарға, әлеуметтік кепілдік беру, өмірін және денсаулығын сақтау.

Мәдени-тәрбиелік қызмет адамдардың мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыруға жағдай туғызуға бағытталған отандық және әлемдік көркемдік мәдениетке ендіру, патриотшылдықты, азаматылықты тәрбиелейді.

Қорғау қызметінің міндеті елдің тұтастылығын, қауіпсіздігін және тәуелсіздігін қамтамасыз ету. Ынтымақтастық қызметі ол экономикалық әлеуметтік, технологиялық саудалық және басқа салаларда қарым-қатынас құру.

2 сұрақ. Мемлекеттік құрылым және басқару түрі. Басқару түрі - ол жоғарғы мемлекеттік биліктің ұйымдастыру тәсілі, органдарының қарым-қатынас жасау принципі, және оның қалыптасуына тұрғындардың қатысуы. Басқару түрінің екі негізгі түрін айырады: монархия және республика. Монархия – басқару түрі осыған сәйкес мемлекеттегі жоғарғы билік мемлекет басшысының қызметін көбінесе басқа билік қызметін біріктіреді. Олар заң шығарушы және атқарушы билік бір адамның қолында болады – ол монарх. Монархия екі түрде өмір сүреді: абсолюттік және конституциялық. Абсолюттік монархияда мемлекеттік билік монархтың өзімен жүзеге асады. Конституциялық монархияда монарх билігі басқа билік органдарымен шектелген, ол конституцияға негізделген.

Республика - басқару түрі, онда мемлекеттегі жоғарғы билік парламентке және президентке тиесілі. Республиканың бірнеше түрі бар. Олар: парламенттік, президенттік және аралас.

Парламенттік республиканың ең басты айырмашылығы - ол үкіметтің парламент негізінен қалыптасуы және парламент алдында формалды жауапкершілігі.

Парламенттік республиканың айырықша белгісі - (АҚШ, Азия елдері, Африка) президент бір уақытта мемлекет басшысы және үкімет басшысы,

[Введите текст]

ішкі және сыртқы саясатты басқарады және қарулы күштердің жоғарғы басқолбасшысы болады.

Аралас республика Австрияда, Ирландияда, Португалияда, Польшада, Финляндияда, Болгарияда ж.т.б. елдерде бар. Бұнда күшті президенттік биліктің және парламенттің үкімет іс-әрекетіне бақылау жасайды.

Мемлекеттің территориялық-ұйымдық құрылымы оның құрамдасының түрі болып келеді.

Мемлекеттік құрылымының, түрі әр түрлі болады. Саясаттануда мемлекеттің унитарлық, федеративтік, конфедерациялық және империя түрлерін көрсетіледі.

Унитарлық, мемлекеттік құрылымға, бір территория, бір Ата заң,, орталықталған сот жүйесі, мемлекеттік биліктің, жоғарғы органдардың бір жүйесі, бір азаматтық сәйкес. Мысалы: Қазақстан, Япония, Англия.

Федерация ол одақтық мемлекет болып келеді. Анықталған тәуелсіздігі бар автономиялық мемлекеттерден құрылған. Мысалы: Ресей, АҚШ, Германия.

Конфедерация - ол бір жалпы- сыртқы саяси, қорғаныс, экономикалық мақсаттарға жету -үшін тәуелсіз мемлекеттердің одағы. Қазіргі кездерде өте сирек кездеседі, тіпті жоқ деп айтуға болады.

Федеративтік мемлекет құрылымның, бір типі, ол империя, (латын тілінде- империум - мемлекет билігі). Оларға кең территория, орталықталған күшті билік, әр елдік ұлттың және тұрғындардың мәдени құрамы сәйкес.

3 сұрақ. Азаматтық қоғам және құқықтық мемлекет. Жаңа тәуелсіз Қазақстан өзінің жаңа саяси жүйесін қалыптастырды. Мемлекеттік тәуелсіздіктің басты атрибуттарына ие болды, толық шексіз суверенитет, республиканың территориялық бірлігі, республикалық азаматтығының бар болуы және құқықтық жүйе, өзінің мемлекеттік рәміздері ж.т.б. Кенес одағының тарқалуымен егемендікті шектейтін факторлар толық жойылды. Өйткені Қазақстанның ТМД-ға кіргеннен кейін егемендікті шектейтін факторлармен байланысты емес. Құқықтық мемлекеттегі билік бөліну принципі қазіргі Ата заңда бекітілген.

Мемлекет биліктің жеке түрі мен мемлекеттің жауапкершілігі мен сипатталады. Бұндай мемлекетте заң биліктен де жоғары болу тиіс.

Мемлекет - азаматтардың, қоғамдық ұйымдардың алдында, басқа мемлекеттердің алдында нақты міндеттерді қабылдайды.

№ 9 тақырып. Саяси партиялар және партиялық жүйелер, қоғамдық-саяси қозғалыстар мен ұйымдар.

Дәріс -1 сағ

Сұрақтар:

Саяси партияның мәні және құрлымы.

Саяси партиялардың қызметтері мен түрлері.

Партиялық және сайлау жүйелері, олардың арақатынасы.

[Введите текст]

Қоғамдық қозғалыстардың түрлері.

Дәріс тезистері.

1 сұрақ. Саяси партияның мәні және құрлымы.

Қазіргі уақытта партия қоғамның саяси жүйесінің элементі. Бірақ ең алғашқы саяси партия Ежелгі Грецияда пайда болды. Ол салыстырмалы түрде толық ұйымдастырылмаған, әлсіз деңгейде болады. Олар әртүрлі топтардың мүддесін қолдаған жоқ, тек құл иеленуші таптың әртүрлі өкілдерінің қызығушылығын қанағаттандырды. Партияның өмір сүруі орта ғасырда да жалғасын тапты. Бірақ қоғамдағы деспотиялық абсолюттік саяси құрылыстың түрлері партияның белгілі рөлде жұмыс істеуіне жол берген жоқ. Әрине ол бүгінгі күндегі партия түсінігінен басқа саяси үйірмелер болатын. Әр түрлі саяси жүйеде адамдар өздерінің маңызды мүдделерін қорғау мақсатында ұйымдасты. Бұл ұйым – партия болды.

Алғашқы кезеңде партияға қатынас негативті болды. Қоғамның белгілі бір топтарының өз мүдделерін қорғауы сөзсіз шиеліністің қайнар көзі болды.

XVIII ғасырдың басында партия ұлттық мүдде үшін қызмет ете бастады.

Ағылшын ойшылы Э.Бэрк (1729-1797): “Ұлттық мүддені күшейтіп, салыстырмалы түрде келісімге келу мақсатында партия өзін адамдар ұйымы ретінде көрсетті” – деп атап өткен. Әртүрлі топтар арасындағы мүдделердің күрделенуі, яғни, буржуазиялық қоғамдағы қайшылықты күшейтті.

Партияның пайда болуы топтар мүддесін қорғайтын индивидтер арасындағы жаңа саяси күрес түрін көрсетті.

Саяси партия мәнін түсінуде негізгі үш ғылыми бағыттар бар.

а) либералдық дәстүр қақтығысы негізінде қалыптасқан, бір идеология ұстанушы адамдар тобы ретіндегі түсінік (Э.Бэрк)

б) мемлекетте жұмыс істейтін ұйымның спецификалық түрі ретіндегі институциональдық түсінік (М.Дюверже).

в) белгілі бір таптың немесе әлеуметтік топтың белсенді бөлігі және олардың жалпы мүдделерін қамтамасыз ететін ұйым (марксистік көзқарас).

Американдық социолог Липсет былай дейді: қазіргі демократиялық елдерде партияның өмір сүруі стратификация және мәдени құндылықтар факторымен байланысты. Ең алғашқысы таптық партия, ал екіншісі – діни партия. Басқа американдық автор Дженд партияны үкіметтік постта өз өкілдерінің иелік етуі мақсатында әрекет жасайтын ұйым деп түсіндіреді.

Жеткілікті партия анықтамасы мен қызметтерін Шварценберг көрсетіп береді. Ол өзінің “ Политическая социология” деген еңбегінде келесі партия белгілерін ажыратады: ұзақ уақыттық әрекеті; ұйымның кең масштабтылығы, билікті жүзеге асыруға ұмтылу, халықтық қолдауы, әсіресе сайлау жолымен. Партия жалпы келісім идеясы негізінде құрылады – глобальды қоғамның басқа идеяларынан қалады.

“Саяси партия – бұл жергілікті және ұлттық деңгейде болатын үзіліссіз әрекет етуші орган, көпшілікті мақсат етіп халық қолдауына ие болады”.

[Введите текст]

Марксистік саяси партия трактовкасы, яғни, белгілі бір таптың мүддесін қорғайтын күш. Осыдан марксистік дәстүр партияның 2 концепциясын ажыратады. Біреуі К.Маркс пен Ф.Энгельстің тұжырымы бойынша партияны пролетарияттың әлеуметтік-саяси өмірдің формасы яғни олардың дамуының жоғарғы деңгейі деп есептейді. Екінші концепциясын Ленин негіздеді. Ол партияны төмендегі белгілермен байланысты пролетариат авангарды деп қарастырады:

Саяси революцияға бағдарламалық бағдар және пролетариат диктатурасын орнату;

Басқа пролетарлық ұйыммен қатынасы бойынша партия авангардтылығы;

Революциялық теория және практика принципі;

Партияның кәсіби кадрларының бар болуы;

Партияға қажетті шарттардың қысқа анықтамалары (бағдарлама мен жарғыларға бағыну, жоғарғы органдардың шешімдерін орындау).

Саяси партияның марксистік концепциясы былай анықталады: таптың саналы және белсенді бөлігінің мүддесі және табысқа жетудегі ұмтылысы саяси мақсатты анықтайды.

М.Дюверже партияны мемлекет жүйесінде әрекет етуші орган ретінде түсінеді. Партия – мемлекетте ерекше құқықтық статусқа ие саяси ұйым.

Партияда саяси көзқарастың жалпыланған тұтастығы, қоғамдық-саяси және мемлекеттік өмірге белсенді қатысуға ұмтылу мүддесі анықталып, белгілі бір анықталған идеологиясы болады. Сонымен қатар мемлекетте биліктің жүзеге асуы мен оның тізгінін алу мақсаты мен мүддесі қоғамдық топтар және әлеуметтік қатпарлар қызығушылығымен сәйкес келуі тиіс.

Саяси ұйым дегеніміз келесі белгілерге ие ұжымдық ұйым:

Мақсаты, міндеті, өзара байланыс жүйесі;

Ұйымдастырушы құрылымының болуы;

Белгілі қызметтерді атқару.

Саяси ұйымдардың түрлері:

- мемлекет;
- топтық мүдделер;
- партиялар;
- әскери;
- партизандық ұйымдасулар;
- террористік топтар.

Мемлекет – территориясы, ұлты, билігі бар саяси ұйым.

Партия – билік үшін күрес жүргізуді іске асыратын ұйым.

Топтық мүдделер – билікке әсер етуші ұйым.

Әскер – саяси жүйенің тұтастығын сақтауға кепіл беретін әскери ұйым.

Партизандық топ – қарсыласын әлсірету арқылы билікті құлатуға ұмтылатын топ.

Террористік топтар – биліктегі басқарушылардың беделін қорқыныш райын туғызумен төмендетуге тырысады.

[Введите текст]

2 сұрақ. Саяси партиялардың қызметтері мен түрлері. Саяси партия – билікті жаулап алу арқылы өздерінің мақсаттарын іске асыруға ұмтылушы топ.

Партияның қызметтері:

- қоғамдағы белгілі бір әлеуметтік топтың қызығушылықтары мен мүддесін қорғау;
- билік үшін күрес;
- үлкен әлеуметтік топтардың белсенділігі мен кірігуі;
- қоғамның саяси тәрбиесі;
- саяси элитаны дайындау.

Партияның түрлері:

- революциялық, реформистік (қоғамның қайта қалыптасу сипаты)
- кадрлық және массалық (құрылымның ұйымдастырылуы)
- моноорта, бәріне ортақ (әрекет ету сферасына қарай)

Саяси ғылымда партиялардың қызметтеріне әр түрлі саясаттанушылар өз көзқарастарын білдіреді. К.Фон Бейме саяси партияның төрт қызметін бөліп көрсетеді:

Мақсаттың анықталуы. Тиянақты идеология және бағдарлама болады және партия бағдарлық стратегиясын анықтауға тырысады.

Қоғамдық мүдделерді, қызығушылықтарды біріктіру. Орталық мемлекеттік органдардың шешімдеріне ықпал жасай отырып қоғамдық пікір туғызады. Азаматтардың мобилизациясы және социализациясы партия азаматтардың саяси белсенділігін арттыруға ұмтылады және ұзақ уақыттық саяси әрекетін негіздейді.

Жетекші элитаны және үкімет құрамын қалыптастырады.

Г.Алмонд қазіргі партиялар көп функционалды деп есептейді. Олар билік органдарын бақылайды және “үкіметтік қызметті” жүзеге асырады. Басқа органдармен немесе ұйымдармен келісе отырып коммуникация құрылымын құрайды. Сөйтіп ол коммуникативтік қызметті де атқарады. Сонымен қатар оның саяси рекруттеу және саяси социализация қызметтері бар.

Партияның классикалық үлгісіне орай үш қызметі бар: қоғамдық пікірді қалыптастыру, кандидаттарды жинау және депутаттар әрекетінің шарттарын қамтамасыз ету.

Зерттеушінің әдістемелік бағытына және саяси партияның практикалық элементтер ерекшеліктерінің иерархиясына байланысты партиялар классификациясының көптеген критеріі бар. Марксистер классификациясының негізгі критеріі ретінде партияның таптық сипатын ұсынады. Институционалдық бағытты жақтаушылар ұйымдасқан құрылымдық критериді пайдаланады, ал функционалистер партия қызметінің орындалуына басты назар аударады. Либеральдық бағыт партия мүшелерінің саяси және идеологиялық байланыс сипатын маңызды деп есептейді.

Саяси ғылымда С.Дюверженің классикалық концепциясы ерекше орын алады. Ол концепциядағы партия типологиясында партияның құрылымдық

[Введите текст]

сипаттамалары ішкі құрылымы, мүшелік жүйесі, жетекшілік органы сондай-ақ партияның пайда болу мәселелерін қарастырады. Алғашқы ұйымдасуына қарай М.Дюверже партия-комитеттер, партия-секциялар, партия-ячейка және партия-боранды отрядтар деп ажыратады. Пайда болу критеріі бойынша ол партияны электоральдық, парламенттік және “сырттай пайда” болатын партия деп бөледі.

М.Дюверже партияны “кадрлық” және “бұқаралық” деп те бөледі. Бұқаралық және кадрлық партиялар айырмашылығы олардың құрылымына байланысты. Олар мынадай белгілермен ажыратылады: пайда болуына, негізгі бағдары мен әрекет ету амалына, алғашқы ұйымдасуына, мүшелік жүйесі және құрылымдық элементтерінің байланысына байланысты. Кадрлық партиялар парламенттік, электрольдық негізге ие болады. Бұқаралық партия партияның “сыртқы пайда болу ерекшелігіне” көп қатысты.

Өкіметтік билікке бақылау жасау деңгейіне қарай партия оңшыл және оппозициялық болады. Оппозициялық партиялар заңдық статусы критеріі бойынша ашық, рұқсат етілген және мемлекеттік тіркелген, заң көлемінде әрекет ететін; жартылай ашық, тіркелмеген бірақ шектеу қойылмаған; жасырын, мемлекетпен шектеу салынған болып бөлінеді.

3 сұрақ. Партиялық және сайлау жүйелер, олардың арақатынасы.

Партиялық жүйе деген ұғымға анықтама беріп, батыс саясаттанушыларының бұл мәселе туралы жасаған тұжырымдарына қысқаша тоқтап кету керек. Бұл ұғымның Европаға кеңінен тараған мазмұнын М.Дюверже анықтаған болатын. Оның ойынша: “партиялық жүйе деп партияның мемлекетте өмір сүру жағдайы мен түрін түсіну керек”. М.Дюверже: партиялардың саны олардың ішкі құрылымы, идеологиясы, көлемі, типтері әрбір елде азды-көпті уақыт аралығында біршама тұрақтанады, міне осы тұрақтылық “партиялық жүйені құрайды”- дейді.

Е.Вятр партиялық жүйені ашық саяси партиялар арасындағы қарым-қатынас сәйкестілігі дейді. Яғни билік және биліктің жүзеге асуы үшін қарама-қарсылық немесе өзара келісімділік тән.

В.Закревский ұсынысы бойынша: “партиялық жүйе” – қоғамдық арасындағы өкімет билігі үшін күрес барысындағы бақталастық пен өзара қатынастарының механизмі.

Партиялық жүйе – қоғамдағы заңды әрекет ететін саяси партиялар арасындағы өкімет билігі үшін күрес барысындағы бақталастық пен өзара қатынастарының механизмі.

Көппартиялықтың объективті негізіне мыналар жатады:

- қоғамның әлеуметтік жіктелуі;
- саяси режим;
- саяси мәдениет;
- сайлау жүйесі (М.Дюверже заңы негізінде).

Партиялық жүйенің түрлері:

- альтернативтық, альтернативсыздық (сапасы бойынша);
- бірпартиялық, екіпартиялық, көппартиялық (саны бойынша);

[Введите текст]

- коалициялық, 2 блоктық (саяси статусы бойынша).

Ұғымның мазмұнын анықтағаннан кейін партиялық жүйелердің типологиясы туралы мәселені қарастыру қажет.

саяси режим сипаттамасына байланысты демократиялық, авторитарлық және тоталитарлық партиялық жүйелер деп бөлінеді.

Билік үшін күрес жүргізетін партия санына қарай: бірпартиялық (саяси билікке иелік ететін қоғамдағы монопартия); екіпартиялық (биліктік бәсекеге түсетін, яғни заң шығару органдарындағы орынға, президенттік сайлауға қатыса алатын екі қарама-қарсы партия); көппартиялық (саяси билік бәсекесіне түсетін үш немесе одан да көп партиялар);

әртүрлі саяси статуспен байланысына қатысты: можаритарлық, коалициялық; партиялық құрылымы мен партия аралық қатынас тұрақтылығына байланысты: тұрақты және ауыспалы;

партия аралық қатынас сипатына байланысты: бәсекелі және бәсекелі емес.

Сайлау және сайлау жүйелері. Партиялық жүйелердің қалыптасуына саяси жүйеде сайлау процесі көп ықпал етеді. Сайлау саяси процестің бір түрі. Қазіргі демократиялық қоғамда азаматтардың саяси белсенділігін білдіретін процесс сайлауға қатысу. Ол конвенциалды қатысушылықтың түріне жатады. Сайлау белгіленген уақытта заңға сәйкес өткізіліп отырады. Сайлау мақсаты – билік басына неғұрлым сенімді түрде қоғамның жақсы деген өкілдерін әкелу мүмкіндігі және жалпы барлық билік тармақтарын легитимизациялау болып табылады. Сайлау процесінің өзінің этаптары болады:

1. кандидатты ұсыну.
2. бағдарламаны құру және оған сәйкес үгіт, насихат жүргізу.
3. сайлауды өткізу.
4. сайлаудың нәтижесін қорытындылау.

Бірнеше кандидатураны ұсынған кезде жалпы сайлау арқылы саяси қайраткерлер мандатқа ие бола отырып сайлау науқанына қатысады.

Демократиялық дәстүр дамыған елдерде билік органдарына сайлану міндетті болып саналады. Мұндай жүйе өзінің қаншалықты дәрежеде негізгі азаматтық және адамның негізгі бостандық құқын құрметтеуде құрылған қоғамдық ұйымды қамтамасыз ете алатынын көрсетті. Сайлау демократиялық саяси режимдегі саяси процестің маңызды орталық бөлігі болады. Сайлаудың тиімділігі бірнеше экономикалық, әлеуметтік және рухани факторларға байланысты. Экономикалық еркіндігі бар және жеке меншігі бар адамға демократиялық сайлау өзінің экономикалық қызығушылығын, мүддесін жоғалтып алмау үшін және қорғау үшін аса маңызды мәселе.

Әлеуметтік факторлардың ішіндегі маңызды қоғамның тұрақтылығын қолдайтын экономикалық жағдайы жағынан “орта таптың” қуатты болуын, өмір сүруін алға қоямыз. Сондай-ақ тұрғын халықтың белгілі бір территорияда тұрақты тұруы (оседлость), семьялық қатынастың тұрақтылығы, еңбек мәселесі де ескерілетін жағдай.

[Введите текст]

Рухани факторлардың негізі ретінде тиімді болуы үшін сайлауға халықтың тарихи – ұлттық бірлігін сезінуі, патриоттық сезім, заңды құрметтеушілік, мемлекеттік жауапкершілік сезімін айтамыз. Мұнда халықтың саяси мәдениетінің, білімінің және оның демократиялық дәстүрінің жоғары болуы аса маңызды.

Демократиялық сайлауға, оның тиімділігіне тағы бір тиімді қажетті шарттардың бірі тарихи дәстүрлермен бірге құрылымдық институттары бар күшті азаматтық қоғамның өмір сүруін айтуға болады: әлеуметтік мүдделердің көп түрлілігін білдіретін көппартиялық жүйе, заңдық база. Бүгінгі күндегі сайлау процесі әлі де болса әлсіз жағдайда, толық дамыған жоқ, барлық шарттар сақталмайды.

Сайлау кезінде сатып алушылық та кездеседі. әрине бұл өтпелі кезеңнің бір элементті болады. Яғни бұндай қателіктер кетпей, сайлау дұрыс жолмен өтуі үшін сайлау өзіндік бір институт ретінде дамып алға шығуы керек. Оны халық тікелей қолдап, дамуға өз үлестерін қосып ат салысса, сайлау басқа да демократиялық елдердегідей дұрыс жолға түсер еді.

№ 10 тақырып. Саяси даму және модернизация

Дәріс -1 сағ

1. Саяси модернизацияның түсінігі.
2. Саяси модернизация теориясының бағыттары, олардың эволюциясы және саяси тәжірибемен байланысты олардың модернизациясының мақсаты және критериялары, оның негізгі ерекшеліктері.
3. Модернизацияның әлеуметтік факторлары.

Дәріс тезистері:

1 сұрақ. Саяси модернизацияның түсінігі. Саяси элита түсінігі және оның қоғамдағы ролі. Термин «элита» латын тіліндегі - *elijere* - талдау деген сөзден шықты; бірақ тікелей француз тіліндегі "elite" – тәуір, сұрыпталған, таңдалған деген сөзбен байланыста кең таралды. ХҮІІ ғ. бастап бұл сөзді көпестер ең жоғары сапалы тауарларды белгілеу үшін пайдаланды. ХҮІІІ ғ. ол кең мағынада пайдаланылатын болды. Оны "тандаулы адамдарды, ең алдымен, жоғары мәртебелі адамдарды, сонымен бірге сұрыпталған әскери бөлімдерді" белгілеу үшін пайдаланатын болды.

Бұл ұғымды сонымен бірге генетика саласында селекцияда, тұқым туралы ілімде тәуір тұқымдарды, өсімдіктерді, жануарларды белгілеу үшін қолданылатын болды. Англияда, 1923 жылғы Оксфорд сөздігі бойынша, бұл терминді әлеуметтік иерархия белгілеу үшін пайдаланатын болды. Демек, элита ұғымы қоғамдық ғылымдар саласында ХІХ ғ. аяғында - ХХғ. басына дейін кең қолданылған жоқ. (яғни, В.Паретонның еңбектері шыққанға дейін), .Бірақ бұл ұғымның мазмұнын анықтаған кезде оның этиологиясы, яғни шығуы, тек қана жәрдем беруші мағынада пайдалануы

[Введите текст]

мүмкін. Сонымен “элита” (төбе топ) дегеніміз не? Бұл мәселемен айналысатын ғалымдар бірқатар тұжырымдарды ұсынады. Олар кейде бір-бірімен қарама-қайшы келеді. Бұл пікірлердегі ортақ белгі – қоғам үшін төбе топтың қажеттілігін мойындау. Барлық басқа жақтарынан қарағанда олар көбінесе әртүрлі көзқарастарды білдіреді.

2. В.Паретонның анықтамасынан бастайық, өйткені дәл осы ғалым бұл ұғымды саясаттану саласына енгізді. Оның пікірі бойынша, “элита”(төбе топ) – бұл өздерінің ықпалы мен саяси және әлеуметтік құдіретіне қарай жоғары орын алатын адамдар”, “аристократия (сөздің этимологиялық мағынасында: "aristos" – тәуір) ... оған кіретін көбісі айтарлықтай дәрежеде белгілі қасиеттерге - билікті қамтамасыз етуге - ие болып тұр".

В. Паретоның пікірі бойынша, элитаның негізгі айырмашылығы, - өзінің қызмет саласында ең жоғары бағаны алу. Бұл адамдар қабілеттерінің индексі (көрсеткіші) өте жоғары-ол 10-ға тең. Ал басқа адамдардың индексі төмен деңгейлерді білдіреді - 0,1,6,8-ге тең болуы мүмкін. В.Парето қоғамды пирамида түрінде көрсетіп, оның ең төбесінде элитаны жайғастырады. Төменде жайғасқандардың ең дарынды өкілдері жоғары қарай көтеріледі, басқарушы элитаның қатарына қосылып, ал оның кейбір мүшелері нашарланып, деградацияға ұшырап, "төмен қарай түседі", бұқараның қатарына қосылып, осылай циркуляция етеді, немесе , "элиталардың айналмасы". В.Парето басқарушылардың екі басты қасиеттерін ажыратады: сезіну шеберлігі, адамдардың сезімдерімен манипуляциялау және күшті қажетті жерде қолдану шеберлігі. Күш пен басқармашылық элитаның бүкіл тарих бойындағы үстемдік етуінің құралдары.

Саясаттану саласындағы төбе топ туралы анықтамалар бұл ұғымның көлемін әртүрлі түсінеді. Тар көлемдегі анықтаманы жақтаушылар төбе топқа тек қана мемлекеттік биліктің жоғарғы деңгейіндегі адамдарды жатқызады, кеңдеу көлемдегі анықтаманы жақтаушылар - басқарушылардың бүкіл иерархиясын жатқызып, оның құрамында жоғарғы, орта буындарын және бюрократиялық аппаратты ажыратады. Жоғарғы буын бүкіл ел үшін маңызды шешімдерді қабылдайды; орта буын – жеке аймақтар үшін, әлеуметтік қызметінің жеке салалары үшін, маңызды шешімдерді қабылдайды. Элитаның құрамы бөліктерін бір-біріне бағындырып, тәртіпке келтіру үшін С.Келлер “стратегиялық элиталар” ұғымын енгізді. Және “суперэлита” термині немесе элита жүйесіндегі элита ұғымы пайда болды. Төбе топтың төменгі құрамды деңгейлерін атау үшін “субэлиталар”, аймақтық элиталар терминдері ұсынылады.

Ал, енді саяси элитаның ішінде басқарушы, оппозициялық және контр-элитаны ажырату керек. Оппозициялық элита белгілі саяси жүйенің шеңберінде билік үшін күрес жүргізеді, ал контр-элита бүкіл саяси жүйені өзгерткісі келеді.

3. Саяси элитаның негізгі белгілері элитологияның алдында болған ғалымдардың және оның негізін салған ойшылдардың, еңбектерінде анық көрсетілген. Мысалы, Ф.Ницше элитаны сипаттағанда, оны "Жердің

[Введите текст]

кожайындары", "жоғарғы нәсіл - аристократия" деп атайды және оның ерекше белгілерін көрсетеді: олар өздерінің басқа адамдардан айырмашылығын біледі, өздеріне ұқсамайтын, қарсы тұрған адамдарды менсінбейді, өзі өздерін мадақтайды, олардың билікке бағытталған еркі күшті.

Г.Моска "Басқарушы тап" деген еңбегінде былай деп жазады: Азшылықты құраған жеке адамдар, басқарылып жүрген бұқарадан өздерінің қасиеттерімен айырықша болып тұрады. Бұл қасиеттер олардың материалдық, интеллектуалдық және моральдық та артықшылығын қамтамасыз етеді. Бұл элитаға құндылықтық көзқарасты дәлелдеудің түрі. "Басқарушы таптың басымды белгісі болып- көбінесе әскери батылдықтан гөрі байлық болып табылады, басқарушы адамдардың батылдығынан гөрі байлығы көзге түседі". Саяси элитаға кіру үшін жол ашатын үш қасиеттер болу керек, Г.Москаның пікірі бойынша - әскери ерлік, байлық, діндарлық. Кейін Моска нақтылау пікірін білдіреді: басқарушы тап ақыл-ойдың, байлықтың, қабілеттердің негізінде қалыптасу керек. Г.Моска саяси таптың билікті бекітуінің және өз-өзін жаңартуының үш тәсілдерін көрсетеді – бұл мұрагерлік, сайлау және кооптация. Бір жағынан, барлық саяси таптар мұрагер болғысы келеді, егер де-юре болмаса да, де факто тым болмаса басқа жағынан әрқашанда жаңа күштер шығады. Олар ескі күштерді ауыстырғысы келеді.

Осы беталыстардың қайсысы басымды болса, саяси таптың сипаты да соған байланысты болады. Егер бірінші беталыс басымды болса, онда саяси тап жабық және кристаллизацияланған болады. Ол азды-көпті түрде консолидацияланып, жабық тапқа айналғысы келеді. Бұл беталысты Г.Моска аристократиялық деп атайды. Егер екінші беталыс басымды болса, онда басқарушы топ жаңарып шығады. Екінші беталысты Г.Моска демократиялық деп атайды. Г. Моска үшін осы екі беталыстардың тепе-теңдігін білдірткен қоғам – ең дұрыс қоғам. Басқарушы тап үшін, белгілі тұрақтылық қажет,- дейді ол.

Р.Михельс элитаны "белсенді азшылық" деп атайды, А.Тойнби - "шығармашылыққа қабілеті бар азшылық" дейді. Осы сөздерден элитаның қасиеттері анық көрініп тұр: бұл белсенділік, шығармашылық, элитаның құрамына кіретін адамдардың санының аз болуы. Соңғы белгі Р.Михельстің "олигархиялық беталыстың темір заңында көрсетіледі. М.Янг элитаның негізгі белгісі ретінде оның ақыл-ойының коэффициентінің 125 - тен жоғары болуына және оның қабілеттерінің жоғары деңгейде дамуына назар аударады.

Саяси элиталарға келсек, олардың ашық және жабық болуын, монолиттік (біртұтас) немесе дифференцияланған болып бөлінетінін айтуға болады. Саяси элитаның бұл белгілері саяси тәртіпке ықпалын тигізеді. Мысалы, авторитарлық тәртіптердің саяси элитасы жабық және монолиттік болады, демократиялық тәртіптерде - ашық және дифференцияланған сипатта болады.

[Введите текст]

Саяси элитаның жалпы белгілері:

- бұқарадан өздерінің қасиеттерімен айрықшаланып тұруы (интеллектуалдық, моралдың, ұйымдастырушылық);
- артықшылықтарды пайдалануы;
- тұрмыс қалпының жоғары деңгейі, байлығы, мұңсыз өмір сүруі;
- билік жүргізу монополиясына ие болуы;
- таптар жүйесінен жоғары тұруы;
- өзінің құрамына кіретін талапкерлердің іріктеп алуын (рекруттеуін) қадағалауы.

Осы жалпы белгілермен бірге әр елде саяси элитаның ерекше белгілері болады.

Саяси элита біртекті емес, ішкі құрамынан бөлініп тұрады және түрлі тарихи кезеңдер мен түрлі елдерде айрықшаланып тұрады. Бұл жағдай және зерттеулік тұрғылардың ерекшеліктері оның жіктеуін күрделендіріп жібереді. Саяси элитаға тән белгілер:

- Қоғамдағы үлкен әлеуметтік топтық қызығушылығына жауап бере алатын, нақты саяси бағдарламаға ие бола білу.
- Адамдарға ұнай білу қасиетіне ие болу.
- Саяси ерікке ие бола білу және кез-келген уақытта өз мойнына жауапкершілікті алауға дайын болу.
- Өткір ой мен саяси интуиция.
- Ұйымдастыра білу қабілеті

Элиталардың арасында басқарушы, мемлекеттік билікке тікелей ие болып тұрған элитаны, және оппозициялық (контрэлитаны); ашық, қоғамнан іріктелініп алынатын, және жабық, өзінің ортасынан қайта өндірілетін элитаны, мысалы, дворяндарды ажыратуға болады.

Элитаның өзі жоғарғы және орта элиталарға бөлінеді. Жоғарғы элита бүкіл мемлекет үшін маңызды шешімдерді қабылдауға тікелей ықпалын тигізеді. Батыс демократиясында тұрғындардың әрбір миллионына жоғарғы элитаның елу шақты өкілдерінен келеді. Ең жоғарғы элитаның ішінде оның өзегін ажыратуға болады. Оның саны - 200-400 адам. Олардың өзара байланыстары, әсерлесуі өте интенсивтік. Орта элитаға зерттеушілер ел жұрттың бес пайызын жатқызады. Оларды үш белгілеріне қарай ажыратады - табысына, кәсіби мәртебесіне және біліміне.

№ 11 тақырып. Саясаттағы конфликт және дағдарыстық жағдайлар.

Жоспар:

1. Саяси мәдениет және саяси идеология
  2. Саяси мәдениет түсінігі, мәні, құрылымдық компоненттері және саяси қызметтері.
  3. Саяси мәдениет қоғамдық тарихи негіздің ажырамас бөлігі ретінде.
- Дәріс тезистері:

Саяси мәдениеттің түрлері:

[Введите текст]

Критерилері	Түрлері
Үкіметке қатысы бойынша	- үстемдік етуші; - мәдениетке қарсы немесе контрмәдениет
Ілгері дамуға қатысы бойынша	-жабық; -ашық.
Іс-әрекет стилі бойынша.	- нарықтық (тұлғаның мүддесі мемлекет қызығушылығынан жоғары болу керек); -этатистикалық (тұлғаның мүддесі мемлекет қызығушылығынан төмен болуы керек)
Саяси қатысу бойынша (Г.Алмонд)	- патриархалдық (әулеттің, тұлғаның, рудың құндылығы); - нақты саяси ролдің іске аспауы; - бағынушылық (пассивті, тұлғаның саяси жүйеден шет қалуы); - дәстүрге негізделу; - үкімет жақсылығынан үміт үзу; -қатысу мәдениеті (азаматтық белсенділік, билікке араласуға ұмтылу, тырысу).

Мәдениеттің өзгешелігі болмысты ұғынудың, оны бағалаудың, соған байланысты әрекет ету тәсілінің ерекшеліктеріне әкеледі. Белгілі бір жағдайға сай келетін саяси жүйелер басқа жағдайларда күйзеліс тауып жатады, белгілі бір әрекеттер бір халықты ойдағыдай жетістікке жеткізсе, екіншісін сәтсіздікке ұшыратады. Мұның бәрі көп жағдайда саяси мәдениетке байланысты.

Саяси мәдениеттің жоғарыда аталған түрлерінің басқа жеке әлеуметтік, этникалық, аймақтық және басқа саяси субъектілеріне тән құрылымдары да қалыптасады. Олардың билікке, саяси өмірді ұйымдастыруға, бақылауға және т.б. өзіндік көзқарастары пайда болады. Мұндай құрылымды субмәдениет дейді. Субмәдениет деп- қоғамда үстемдік еткен мәдени бағыттан айтарлықтай ерекшеленетін саяси бағдарды айтады.

Саяси мәдениеттің бірлігі қоғамның тұрақтылығын нығайтады, көптеген саяси процестерді дереу болжауға ықпалын тигізеді. Ал әртүрлі саяси субмәдениеттер, керісінше, қоғамдық саяси өмірді тұрақсыздандырудың көзі болуы мүмкін. Қоғамдағы жағдай көбіне әртүрлі болғандықтан, субмәдениеттің де көп түрлілігі қалыпты құбылыс. Сондықтан олардың мүдделерін үйлестіріп, бастарын қосып, бірлестіре жұмыс істеуге тура келеді. Ол үшін қоғамда терең ойластырылған мәдениетті саясат жүргізуі керек.

№ 12 тақырып. Саяси мәдениет пен саяси идеология

Дәріс -1 сағ

[Введите текст]

Жоспар

Саяси мәдениет түсінігі, мәні, құрымдық компоненттер және саяси мәдениет қызметтері.

Саяси мәдениет қоғамдық-тарихи негіздің ажырамас бөлігі ретінде Саяси мәдениеттің ұлттық, әлеуметтік психологиялық дәстүрлермен, әдет-ғұрыптармен, стереотиптермен байланысы.

Дәріс тезистері:

Саяси сана әртүрлі қызметтерді атқарады. Олардың ішінде негізгілер мыналар :

1. Қоғамдық сананың саяси ғылым, саяси теория сияқты құрамдас бөліктері арқылы саяси шындықты бейнелеу.

2. Тұжырымдамалық түрде субъектінің мақсат мүдделерін білдіру арқылы оның саясат әлеміндегі іс-әрекеттеріне бағдар беру. Бұл қызметті іс жүзінде идеология атқарады.

3. Саяси психологияның әр түрлі көріністері арқылы көңіл-күйді білдіру. Өйткені, әлбетте адамдарды іс-әрекетке итермелейтін психологиялық себептер болып табылады.

Саяси сана қарапайым саяси сана және теориялық саяси сана, саяси психология және саяси идеология деген деңгейлерден тұрады.

Қарапайым (күнделікті тұрмыстық) саяси сана қалыптасып жүйеге түспеген, күнделікті саяси өмірден туған әдет-ғұрып, дағды, дәстүрлі нанымдар, тағы сол сияқтылардың жиынтығы. Ол күн сайынғы саяси өмір тәжірибесін байқап, пайымдаудан пайда болады. Саясаттың тереңіне бойламай, себеп-салдарын сараламай, көбіне сыртқы белгілеріне байланысты қорытынды жасайды. Сондықтан ол саяси сананың төменгі сатысына жатады.

Саяси психологияға саяси өмір жағдайының ортақтығы негізінде адамдар ұжымында, әлеуметтік топтар, таптарда, жеке адамдарда туындайтын сезімдердің, көңіл-күйдің, әдет-ғұрыптардың, мінездің ерекше белгілерінің жиынтығы. Ол қарапайым саяси сана сияқты саяси өмірдің тікелей тәжірибесінен туады. Бірақ қарапайым саяси санада өмірді танып-білуіне, хабардарлығына көңіл бөлінсе, мұнда сол жағдайларда адамның қатысуына, өмірді бағалауына белгілі бір сезімін тудырып, көңіл-күйіне әсер етпей қоймайды. Мұның бәрі саяси психологияға жатады.

Саяси психологияның мазмұнында адам психологиясының түрлі көріністері мен қасиеттері жинақталады. Ол белгілер сөз жоқ саяси оқиғалардың ағымына ықпал жасайды, олардың бөлігі болып табылады. Саяси мінез-құлықтың стратегиясы мен тактикасын анықтаудың маңызды элементі болып саяси психологияны орнықты және орнықсыз, тез ауыспалы феномендерге жіктеу саналады.

Саяси психологияның бұл саласында ұлттық мінез-құлық қызмет етеді. Белгілі бір саяси оқиғалар кезеңінде түрлі халықтар әрқилы көрінеді,

[Введите текст]

олардың қатынасуы, мақсатты мәселені шешудегі талап-тілектері, бағдарлары, ұмтылыстары өзгеше болады. Саяси сана сан қырлы, оның маңызды деген құрылымдық элементтері саясатта атқаратын функцияларымен анықталады.

1. Саяси теория мен саяси ғылым сияқты саяси сананың құрылымдық элементтерінің көмегімен іске асатын саяси ақиқаттық объективті бейнеленуі.

2. Саясат әлеміндегі субъект қызметінің бағдары оның мүдделеріне тұжырымдамалар түрінде көрінеді, ал оның іске асуының осы функциясын идеология атқарады.

3. Саяси психологияның түрлі көріністеріне көңіл-күйлік жағдайда бейімдік ететіндіктен тек психологиялық импульс қана адамдарды іс-әрекетке итермелейді.

Саяси сана осы өзара әрекеттес қажеттіктер арқылы көрініп оны белсенді қимылға дайындап, наным арқылы қалыптасады. Ал ерік болса пісіп-жетілген саяси міндеттерді көрсете отырып саяси сананың себептерін нақтылы саяси әрекетке аударып оларды қозғалысқа келтіреді. Саяси сана құрамының ұйымдастырылуы екі деңгейде жүреді: тұжырымдамалық – мұнда саяси сана саяси теория, доктрина, бағдарлама ілім түрінде қалыптасады, күнделікті немесе кәдімгі саясат құралы жүйелі емес жинақталған түсініктер, дәстүрлер, саяси мінез-құлық қағидалары болып кездеседі. Әрине адамзат бұл терминдерді өзінше түсінеді, сондықтан нағыз теориялық білімнің элементтері жетіспей жатады. Саяси сананың әрбір құрылымдық элементтері бір-біріне етене араласып ықпал етеді, сонымен бірге адамдардың ірі-ірі топтарының саяси мінез-құлықтарына әсерлі болады да бұқараның сана құбылысына қызмет етеді. Мұның өзі өмірдегі түрліше саяси және рухани қасиеттердің әлеуметтік табиғатының жиынтығы болып көрінгенмен психиканың түрі, психология мен идеологияның деңгейі, көңіл-күйі және теориялық білімдер түрінде байқалып отырады. Міне осы қасиеттерді саяси санаға жеткізетін идеология болып табылады. Сондықтан идеологияны саяси іс-қимылды белгілі мүдделерге сәйкес бағыттап отыратын ой деп атауға болады. Саяси сананың өзге элементтері идеологияның анықтаушы ықпалымен дамиды, оның әсерінің іздері анық байқалып тұрады. Саяси санадағы идеологияның ерекшелігі мен орнын дәл анықтау үшін оны саясаттағы теориялық қорытындылаудың бір түрі – саяси ғылымнан айырмашылығын көрсету керек.

Саяси сананың құрамдас бөлігі және өзегі – саяси идеология. “Идеология” деген ұғым гректің идея- бейне және логос – білім деген сөздерден шыққан. Ғылыми айналымға, әдебиетке француз ғалымы және фэлсафашы А.Десют де Траси (1754-1836) кіргізді. Ол идеологияны идеялар, олардың қалай пайда болатындығы және әрекет ететіндігі жөнінде ғылым деп түсіндіреді. Кейін келе бұл сөздің мазмұны өзгереді, қазір идеология деп адамдардың үлкен әлеуметтік топтарының іс-әрекетіне бағдар беріп, олардың

[Введите текст]

мақсат-мүдделерін білдіретін және қорғайтын идеялар мен көзқарастар жүйесін айтады.

Идеология әр түрлі – саяси, құқықтық, этникалық, діни, этетикалық, фәлсафалық болып келеді. Сонымен қатар қандай идеология болсын саясатпен тығыз байланысты және саяси сипатта болады. Саяси идеологияға белгілі бір адамдар тобының қоғам құрылысы және дамуы, ондағы қатынастарды орнықтыруға немесе өзгертуге қызмет ететін тұжырымдамалар мен пікірлердің жиынтығы жатады. Олар билік арқылы емес оған ықпал ету арқылы өз мақсат-мүдделерін білдіреді және қорғайды. Саяси идеология жалпы - идеологияның да өзегі. Оның ерекшелігі – саяси болмысты түсіндіреді және оны сақтауға немесе өзгертуге іс-әрекетті бағыттайды.

Саяси идеология ағартушылық дәуірде дүниеге келді. Бұл кезде адамдар өздері қойған мақсатына сәйкес қоғамда саналы тәртіп орнату мүмкіндігі туып, прогресс идеясы алға тартылды. Адамдардың мақсатты түрде іс-әрекетіне бағдар береді. Еркін қалыптастырады, саяси қызметке қатысушылардың, іс-әрекетіне мақсаттылық, жүйелік, дәйектілі енгізеді.

Саяси идеология теориялық тұрғыда топтың негізгі мүдделерін танытады, оларға мұраттар, ережелер, рухани байлықтар, бағалар, бағыттар жүйесін береді. Сол арқылы күрестің нақтылы мақсаттарын, оларды жүзеге асырудың құралдары мен жолдарын белгілейді. Саяси идеология арқылы тап өзіндік санаға жеке тұтастық сезімге ие болады. Қөзқарастарды бірыңғай қоғамдастықтың мүшесі болып сезіну - әрбір саяси қозғалыстың мүшесін байланыстырып тұратын түйіні. Сонымен қатар идеология – сезім тудыратын нышандар жиынтығы. Олар адамдар мен топтардың іс-әрекетіне мән-мағына беріп күшейтеді. Мысалы, Отан үшін, ұлты үшін, халқы үшін адамдар ғажап ерлік жасап, өзін-өзі құрбан етуге дейін барады.

Қоғам өмірінде идеология маңызды рөлдерді атқарады. Ол ең алдымен оның төмендегідей қызметтерінен білінеді:

Идеологиялық танымдық рөлі. Ол саяси жүйені, саяси өмірді сипаттап түсіндіреді.

Бағдарламалық қызметі. Ол қоғам, әлеуметтік процесс, тұлға және билік және т.б. негізгі түсініктер туралы мағлұматтар беріп, адамның іс-әрекетіне бағдар көрсетеді.

Жұмылдыру, іске тарту. Қоғамның жоғары, құнды идеяларын алға тартып, мақсат-мүдделерді айқындап, саяси идеология саяси іс-әрекетке тікелей түрткі болып, қоғамды, әлеуметтік топтарды оларды іске асыруға жұмылдырады.

Амортизация қызметі. Саяси іс-әрекетті түсіндіру тәсілі болып, идеология әлеуметтік шиеліністерді бәсеңдетеді.

Бағалау қызметі. Идеология халық санасына қоғамның және болашақтағы дамуына өлшемдік баға берерлік жағдай жасайды.

Саяси мәдениет ұғымы және оның мәні.

[Введите текст]

Саяси мәдениет - деп белгілі бір қоғамға немесе әлеуметтік қауымдастыққа тән саяси сана мен іс-әрекеттердің ұқсастық жиынтығын айтады.

Саяси мәдениет құрылымы

I. Азаматтардың саяси санасы:

- саясатқа қызығушылық деңгейі;
- үкіметке, жүйеге, символика мен заңдарға қарым-қатнасы.

II. Азаматтардың іс әрекет сферасы:

- қоғамның саяси өміріне қатысу деңгейі;
- мемлекеттік институттардың қарым-қатнас сферасы;
- электоралдық іс-әрекет.

III. Саяси көшбасшылардың қызмет ету мәдениеті:

- басқару тәсілдері;
- шешім қабылдау тәсілдері;
- қақтығыстарды реттеу әдістері.

Саяси ғылымда бұл тақырыптың маңызы зор. Ол анық саяси жүйенің сипатын, саяси тәртіптің мәнін, қоғамдық топтардың саяси санасы мен іс-әрекеттерінің ерекшеліктерін саяси процестердің даму жолын және бағытын түсінуге көмектеседі. Саяси мәдениет адамдардың жүріс-тұрысы мен әр түрлі ұйымдардың қызметіне, олардың ішкі және сыртқы саясат құбылыстарын ұғынуға, саяси бағдар алуына тікелей әсер етеді.

Бұл ұғымның саясаттануға енгеніне көп уақыт болған жоқ. Осы ғасырдың 50 жылдарының екінші жартысы – 60 жылдардың басында Г.Алмонд, С.Верба, Л.Пай деген Американдық зерттеушілер және оның шәкірттері саясатқа да, мәдениетке де қатысы бар өзгеше қоғамдық құбылыс жөнінде бірнеше жұмыстар шығарды. Олар кейін “Саяси мәдениет” деген атаумен кең тарап кетті. Олардың ойынша саяси мәдениет – ол саяси жүйеге қатысушылардың жеке позициясы мен бағыт-бағдары. Саяси бағыт-бағдар мынадай элементтерімен толығыады:

- танымдық бағыт-бағдар
- саяси объектілер мен идеяларды тану мүмкіндігі
- белсенді бағыт-бағдар
- саяси объектілер қарым - қатынасындағы қарама-қайшылықтар т.б.
- бағалаушылық бағыт-бағдары саяси жаңалықтар мен оқиғаларға баға беру пікірі;
- интеграциалау бағыт бағдары
- қоғамдағы әр түрлі күштердің мақсат мүдделерін біріктіру.

Бірақ бұдан саяси мәдениет жөнінде бұрын ешқандай ой-толғам болмаған деуге болмайды. Өйткені, антикалық ойшылдар Платон («Мемлекет», «Заңдар» деген еңбектерінде), Аристотель «Саясат» деген еңбегінде, кейінірек Макиавелли, Бэкон, Ш. Монтескье т.б. ойшылдар бұл мәселеге көңіл аударған. Олар әр түрлі салт-дәстүрлерде тәрбиеленген, әрқилы әлеуметтік және саяси тәжірибе алған адамдар бірыңғай, біртектес жағдайды әр түрлі сезіп, оған сан қилы жауап қайтаратындығын байқаған.

[Введите текст]

Саяси мәдениет тұжырымдамасын белгілеп, оның негізгі пікірлерін жасауға М. Вебер, Э. Дюркгейм, Т. Веблен, Т. Парсонс сияқты батыстық ірі саясаттанушылары мен әлеуметтанушылары да елеулі үлес қосты. Ал жалпы «Саяси мәдениет» деген ұғымды бірінші қолданып, ғылыми әдебиетке енгізуші деп XVIII ғасырда өмір сүрген немістің ағартушысы, фәлсафашы Иоганн Гердерді санайды.

Бірақ олардың қай-қайсысы болмасын «Саяси мәдениетті» саяси өмірдің белгілі бір өрісін білдіретін саясаттанудың ұғымы ретінде қолданбады. Мұны жасаған жоғарыда аттары аталған американдық ғалымдар болды.

Кейінірек бұл мәселені зерттеуге Польшаның, Кеңес Одағының, Болгарияның және т.б. бұрынғы социалистік елдердің қоғамтанушылары қосылды. Бірақ, өкінішке орай, олардың басым көпшілігі «дамыған социалистік қоғамның» саяси мәдениеті дүниедегі ең озығы, ең демократияшылы деген желеуді дәлелдеуге тырысты.

№ 13 тақырып. Әлемдік саясат және халықаралық қатынастар

Дәріс -1 сағ

Жоспар:

1. Әлемдік саясат және халықаралық қатынастар зерттеудің нысаны ретінде.
2. Халықаралық қатынастардың негізгі субъекттері мен ұғымы.
3. Халықаралық қатынастардағы құндылықтар мен нормалар, қажеттіліктер мен мүдделер.

Дәріс тезистері:

Дүниежүзілік қоғамдастықта Қазақстан қандай орын алады, біздің мемлекетіміздің сыртқы саясатының принциптері мен мақсаттары қандай? 1991 жылы Қазақстан егеменді ел, халықаралық қатынастардың дербес субъектісі болды. Алайда тәуелсіздік алып, егемендікті жариялау көптеген проблемаларды шешу қажеттігін талап етеді. Қазақстан дүниежүзілік саясаттың белортасында болды, сондықтан оған ерекше назар аударылды. Осының бәрінің негізі бар болатын, ең алдымен, оның аумағының орасан зор көлемі, ұшан-теңіз табиғат байлықтары, халықының көп этникалық құрамы, сайып келгенде, бұрынғы КСРО-ның ядролық әулетінің көп үлес-салмағы болды.

Қазіргі кезеңде Қазақстанның тәуелсіздігін 120-дан аса мемлекеттер танып отыр, олардың 115 мемлекетімен дипломатиялық қатынастар орнатылған, 49 шетел елшіліктері мен миссиялары, халықаралық ұлттық ұйымдардың 19 өкілдіктері жұмыс істейді, Республика БҰҰ-ның мүшесі болды. Қазақстан 2010 жылдың 1-қаңтарынан бастап Еуропалық қауіпсіздік пен

[Введите текст]

ынтымақтастық ұйымына төрағалық ете бастайды. Бұл Қазақстанның әлемдік қауымдастықта өзін мойындатқанның ерекше бір белгісі деуге болады. Қазақстанның сыртқы саясат бағыты беделді халықаралық ұйымдар мен форумдардың бірқатар құжаттарында, атап айтқанда, БҰҰ-ның Жарғысында, 1970 жылғы халықаралық құқық принциптері туралы мәлімдемеде көрініс тауып, отыр. 1975 жылғы Еуропадағы қауіпсіздік пен ынтымақтастық жөніндегі Кеңестің қорытынды актісінде баянды етілген халықаралық қатынастардың негізгі принциптерін сақтауға бағдарланған. Құжаттарды талдау халықаралық актілерде мынадай негізгі принциптерден тұрады:

Егеменді теңдік принципі.

Басқа мемлекеттердің ішкі істеріне араласпау принципі.

Халықаралық ынтымақтастық принципі .

Халықаралық міндеттемелерді адал орындау принципі.

Күш қолданбау немесе күштеп қожан-лоққы жасамау принципі.

Шекаралардың мызғымастығы принципі.

Мемлекеттер аумағының тұтастығы принципі.

Халықаралық дауларды бейбіт жолмен шешу принципі.

Ұлттар мен халықтардың өзін-өзі билеу принципі.

Адамның құқықтары мен негізгі бостандықтарын құрметтеу принципі.

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаев Қазақстанның сыртқы саясатының негізгі бағыттарына «Егемен мемлекет ретінде Қазақстанның орнығуы мен дамуы» деген еңбегінде: «ТМД», «Азия», «Еуропа», «Америка» бағыттары деп анықтама берген. Кез келген басқа мемлекет сияқты, Қазақстанның сыртқы саясаты ұлттық мүдделерге негізделеді. Геосаяси жағдайды, экономиканы, әскери әлуетті, этникалық-саяси құрамды негізге ала отырып, біздің мемлекет дүниежүзілік дипломатияда қабылданған саяси құралдарға сүйенеді.

Бұл тұрғысындағы стратегиялық бағыт аумақтық жағынан жақын «көршіміз» Ресеймен өзара қатынас болып табылады, онымен қатынастар екі мемлекеттің даму тарихы барысында қалыптасып, олардың мүдделері көп ретте үйлесім тапты. Тең құқықтық және сенімді қатынастардың дамуы мен нығаюы Қазақстанның тәуелсіздігі мен аумақтық қамтамасыз етудің маңызды шарты болып табылады.

Қазақстан Орта Азия мемлекеттерімен ықпалдастық процестерін белсенді түрде ұстанып келеді. Отын-энергетика кешеніндегі ықпалдастық аймақтың барлық мемлекеттерін отынның барлық түрлерімен толық қамтамасыз ету үшін жағдайлар жасайды, сонымен бірге, табиғи шикізат пен бірлескен инвестициялар негізінде бәсекелік-еркін өнім өндіруді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін сенімді экспорттық және жиынтық өндірістік әлует жасайды.

«Оның маңыздылығы бұл елдердің озық технологиялар елдері болуымен анықталады, олар кең көлемді инвестициялар мүмкіндігі бар несие көздері болып табылады. Болашақта бұл аймақ Қазақстанда бірқатар жобаларды іске

[Введите текст]

асыру үшін біздің өнімдерімізді өткізу және жұмысшы күшін тарту нарығына айналуы мүмкін.

№ 14 тақырып. Халықаралық қатынас жүйесіндегі егеменді Қазақстан. Қазақстан Республикасының сыртқы саясаттағы негізгі басымдылықтары.

Дәріс -1 сағ

Жоспар:

1. Қазіргі кездегі егеменді мемлекет ретінде Қазақстан Республикасы әлеуметтік-экономикалық және саяси даму ерекшеліктері және әлеуметтік қауымдастыққа интеграцияланудағы әлеуметтік міндеттері.
2. Геосаясат ерекшеліктері және тұрғындардың этнодемографиялық құрамы, сыртқы саясат курсы жасауда есепке алу.
3. Қазақстан Республикасының әлемдік сахнадағы ұлттық мемлекеттік мүдделері және сыртқы саясатының басым міндеттері.

Дәріс тезистері:

Елімізді қазір дүние жүзінің 20 мемлекеті таныды, олардың 105-імен дипломатиялық қатынастар орнатылды. Шетел-дерде 29 елшілік ашылып, Алматыда 40 елшілік пен миссия, халықаралық және ұлттық ұйымдардың 16 өкілдік жұмыс істейді. Қазақстанның сыртқы саясатының негізінде өзіндік қауіпсіздігін, егемендігі мен территориялық, тұтастығын қамтамасыз ететін, мемлекетіміздің дүниежүзілік қауымдастыққа енуіне, республика ішіндегі реформаларды жүзеге асыруға, оның тиімді және есшкіше экономика, тұрақты демократиялық институттар жасауға, барлық республика халқының құқықы мен бостандықтарын қорғауға қолайлы жағдайлар жасау мүдделері жатыр. Ол өзінің қауіпсіздігін қамтамасыз етуде әскери құралдарды емес, парасатты, салмақты дипломатияға сүйене отырып, саяси құралдарды пайдалануды мақсат етіп отыр. Ол халықаралық байланыстарының негізінде таяу және алысе шетелдердің бәрімен өзара тиімді саяси, әлеуметтік-экономикалық, мәдени қатынастарды орнатуға ұмтылуда.

Біздің елімізбен дәйекті байланыстарды дамытуға бірталай мемлекеттер ықылас білдіруде. Оған себеп болатын ең алдымен, еткен тақырыпта айтылғандай, қыруар қазба байлықтарымыз. Тұтас алғанда жыл сайын Қазақстанда 1,5 млрд. тоннадан астам пайдалы қазбалар игеріледі. Республикамыз астық өнімдерімен өзін-өзі қамтамасыз етіп қана қоймай, біраз бөлігін әлемдік нарыққа экспортқа шығаруға мүмкіншілігі бар. ТМД елдерінің қой шаруашылығының 25%-і қазақ даласында өсіріледі. Мұның бәрі) шетелдерді қызықтырмай қоймайды. Оған қоса республикамыздың демократияландыруға, экономиканы нарықтық жолмен реформалауға алған бағыты да себеп болуда. Сонымен қатар бұрынғы Кеңес империясының ыдырауының нәтижесінде мүлдем жаңа географиялық саяси жағдай пайда

[Введите текст]

болды. Қазіргі Қазақстан жері Еуропаны Азия-Тынық мұхит аймағымен байланыстыратын сыртқы саяси мән стратегиялық тиімді кеңестікті алып жатыр. Бұл байланыстырушы буын мүмкіндігі де Республикамызға септігін тигізуі тиіс. Біздің географиялық жағдайымыздың тиімсіз де жері бар. Ол ашық теңізге тікелей шығу мүмкіндігінің жоқтығы қатынас жолдарынан қашықта орналасуымыз. Мұның бәрі халықаралық экономикалық байланыстарға қатынасуымыздың қиындата түседі және сыртқы саясатты құруға да әсерін тигізуде. Сондықтан көршілес мемлекеттермен, оның ішінде ең алдымен Ресеймен өзара қатынастардың болуының мәні зр.ыщ 1ш1нде ен алды-мен Ресеймен өзара қатынастардың болуының мәні зор. Бұл ел, біріншіден, Батыспен қатынас жолының қақпасы болдып тұр. Екіншіден, республикамызда тұратын орыстардың саны көп. Үшіншіден, Ресейде де бірталай қазақтар тұрады. Төртіншіден, Петр біріншіден бастап Ресей Қазақстанға Азия елдерінің кілті мен қақпасы ретінде қараған. Екі елдің арақатынасы дұрыс болса, ел де тыныш болады. Сондықтан 1992 жылғы 25 мамырда Н.Ә.Назарбаев пен Б.Н.Ельцин Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясы арасындағы «Достық, ынтымақтастық және өзара көмек туралы шартқа» қол қойды. Онда мемлекеттік егемендік пен аумақтық тұтастықты өзара құрметтеу, даулы мәселелерді бейбіт жолмен реттеу және күш қолданбау, ішкі істерге араласпау және т.б. қарастырылды. «Байқоңыр» ғарыш айлағын пайдаланудың реті туралы келісімге қол қойды. Ресей Федерациясы «Байқоңыр» кешенін пайдаланғаны үшін Қазақстан Республикасына жылына 115 мың АҚШ доллар көлемінде жалға алу ақысын төлеп отырады. Ол 20 жылға жалға берілді, екі жақ өзара келіскенде жалға алу мерзімі содан кейін 10 жылға ұзартылды. Екі ел арасында әскери-саяси, мәдени-гуманитарлық салаларда шарттарға қол қойылды. 1998 жылдың 12 қазанында Ресей Федерациясымен Қазақ. ҚР--сының дүниежүзілік қатнастар жүйесіндегі орны. стан және Ресей арасындағы шекараны делимитациялау туралы хаттамаға қол қойылды. Мұның бәрі екі ел арасындағы қарым-қатынастың өрбіп келе жатқанын көрсетеді.

Қазақстанның Қытай Халық Республикасымен сауда-экономикалық, ғылыми-техникалық және мәдени ынтымақтастықта шекара бойындағы аудандарда еркін сауда аймақтарын ашу мәселелері жөнінде айтарлықтай жылжу бар. Қытай Қазақстанға қарсы ядролық қаруды қолданбауға, күш жұмсамауға немесе күшпен қорқытпауға, егемендік пен аумақтық тұтастықты құрметтеуге мідеттендік. Өз кезегінде Қазақстан ҚХР-дың аумақтық тұтастығына катысты осындай міндеттімелерді мойнына алды. 1994 жылғы сәуір айында Алматыда Қазақстан мен ҚХР арасындағы мемлекеттік шекараның өтуі туралы Шартқа қол қойылды. Бұл құжаттың маңызы өте зор екенін айтпаса да түсінікті. 1997 ж. батыс Қазақстаннан батыс Қытайға және Иранға мұнай құбырын тарту туралы келісімге қол қойылды. 2010 ж. қарай Қытай бізден жыл сайын 200—210 млн. тонна мұнай сатып алмақ.

[Введите текст]

Өмір бойы көршілес болып, шаруашылығымыз, мәдениетіміз тығыз байланысып. араласқан Орта Азия елдерімен біздің ортақ мүдделеріміз көп. Әлбетте, олармен ізгі қатынастарға алдыңғы қатарлы орын берілді. Тері бір, тарихы тамырлас, рухани бауырлас Түркиямен екі арада өзара тиімді экономикалық ынтымақтастықты дамытуға, мәдени байлықтармен алмасуға деген екі жақты ұмтылыс бар. Сол сияқты Иран елімен де достық, ынтымақтастық қатынастар дамып, бекіп келеді. Екі ел Каспий теңізін Қазақстанды Солтүстік Иранмен және Парсы шығанағымен байланыстыратын көлік артериясына айналдыру туралы уағдаласты. Біз Азия құрлығында өмір сүріп отырмыз. Мұндағы елдердің экономикалық қоғамдық құрылымы сан алуан. Сондықтан бұл аймақ үшін өзара тиімді іс-қимыл және сенім мен қауіпсіздікті сақтаудың маңызы зор. Аймақ мемлекеттерінің экономикалық, экологиялық және т.б. бірлесе отыра шешетін ортақ мәселелері бар. Соның бәрі ескере отырып, республикамыздың Президенті Н. Ә. Назарбаев Еуропадағы қауіпсіздік пен ынтымақтастық жөніндегі кеңес сияқты Азия аймағында да қауіпсіздік пен ынтымақтастықтың құрылымдарын құру идеясын БҰҰ ассамблеясының 47-сессиясында, Брюссельде НАТО елшілері мен кездесу кезінде және т.б. жоғары мәжілістерді ұсынды.

№ 15 тақырып. Қазақстанның - 2050 даму стратегиясы.

Дәріс -1 сағ

Жоспар:

Мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Жаңа бағыттағы экономикалық саясаты.

Әлеуметтік саясаттың жаңа қағидалары. Мемлекеттегі әрі қарай бекіту және демократияның дамуы.

ҚР сыртқы саясаты мен аймақтық және жаһандық қауіпсіздікті нығайту.

Дәріс тезистері:

Қалыптасқан Қазақстан - мемлекеттілігіміздің, ұлттық экономикамыздың, азаматтық қоғамымыздың, қоғамдық келісіміміздің, өңірлік көшбасшылығымыз бен халықаралық беделіміздің дағдарыста сыналуы

1. Қуатты да табысты мемлекет
2. Демократияландыру мен ырықтандырудың орнықты процесі
3. Түрлі әлеуметтік, этностық және діни топтардың келісімі мен татулығы
4. Ұлттық экономика. Халықаралық еңбек бөлінісіндегі біздің рөліміз
5. Қоғамдық тұрақтылық пен келісімді қамтамасыз ететін күшті әлеуметтік саясат

[Введите текст]

6. Әлемдік қоғамдастық таныған ел
7. Ядролық қаруды таратпау режимін ілгерілетудегі біздің белсенді рөліміз
8. Қазақстан-2030 стратегиясы. Негізгі қорытындылар

II. ХХІ ғасырдың жаһандық он сын-қатері

1. Бірінші сын-қатер - тарихи уақыттың жеделдеуі
2. Екінші сын-қатер - жаһандық демографиялық теңгерімсіздік
3. Үшінші сын-қатер - жаһандық азық-түлік қауіпсіздігіне төнетін қатер
4. Төртінші сын-қатер - судың тым тапшылығы
5. Бесінші сын-қатер - жаһандық энергетикалық қауіпсіздік
6. Алтыншы сын-қатер - табиғи ресурстардың сарқылуы
7. Жетінші сын-қатер - Үшінші индустриялық революция
8. Сегізінші сын-қатер - үдей түскен әлеуметтік тұрақсыздық
9. Тоғызыншы сын-қатер - өркениетіміз құндылықтарының дағдарысы
10. Оныншы сын-қатер - жаңа әлемдік тұрақсыздық қаупі

III. Қазақстан-2050 стратегиясы- жедел өзгермелі тарихи жағдайлардағы жаңа Қазақстанның жаңа саяси бағыты

1. Міндеттердің жаңа парадигмасы
2. Қайда бет алдық? Жаңа саяси бағыттың мақсаттары
  1. Жаңа бағыттың экономикалық саясаты - пайда алу, инвестициялар мен бәсекеге қабілеттіліктен қайтарым алу принципіне негізделген түгел қамтитын экономикалық прагматизм
    1. Түгел қамтитын экономикалық прагматизм
    2. Жаңа кадр саясаты
    3. Макроэкономикалық саясатты жаңғырту
      - 3.1. Бюджет саясаты
      - 3.2. Салық саясаты
      - 3.3. Ақша-кредит саясаты
      - 3.4. Мемлекеттік және сыртқы қарызды басқару саясаты
    4. Инфрақұрылымды дамыту
    5. Мемлекеттік активтерді басқару жүйесін жаңғырту
    6. Табиғи ресурстарды басқарудың жаңа жүйесі
    7. Индустрияландырудың келесі кезеңінің жоспары
    8. Ауыл шаруашылығын жаңғырту
      - 8.1. Ауыл шаруашылығы өнімдерін өңдеуде және саудада қожалықтар мен шағын және орта бизнесті дамыту
    9. Су ресурстарына қатысты саясат
  2. Ұлттық экономикамыздың жетекші күші - кәсіпкерлікті жан-жақты қолдау
    1. Шағын және орта бизнесті дамыту
    2. Мемлекеттік-жекеменшік әріптестігінің жаңа үлгісі - «Қуатты бизнес - Қуатты мемлекет»
    3. Жекешелендірудің жаңа кезеңі - мемлекет рөлінің өзгеруі

[Введите текст]

3. Әлеуметтік саясаттың жаңа принциптері - әлеуметтік кепілдіктер мен жеке жауапкершілік

1. Әлеуметтік саясаттың жаңа принциптері

1.1. Ең төменгі әлеуметтік стандарт

1.2. Атаулы әлеуметтік қолдау

1.3. Өңірлердегі әлеуметтік теңгерімсіздіктер проблемасын шешу

1.4. Жұмыспен қамту және еңбек саясатын жаңғырту

2. Ананы қорғау. Әйелдерге қамқорлық

3. Баланы қорғау

4. Ұлт денсаулығы - табысты болашағымыздың негізі

4.1. Денсаулық сақтау саласындағы негізгі басымдықтар

4.2. Балалар денсаулығын қамтамасыз етудің жаңа тәсілдері

4.3. Медициналық білім беру жүйесін жақсарту

4.4. Ауылда медициналық қызмет көрсетудің сапасы

4.5. Дене шынықтыру мен спортты дамыту

4. Білім мен кәсіби машық - заманауи білім беру, кадрларды даярлау мен қайта даярлау жүйесінің негізгі бағдарлары

1. Білім беру саласындағы жұмыстың басымдықтары

1.1. «Балапан» бағдарламасын 2020 жылға дейін ұзарту

1.2. Инженерлік білім беру жүйесін дамыту

1.3. Білім беру саласындағы әлеуметтік жауапкершілік жүйесін дамыту

1.4. Білім беру әдістемелерін жаңғырту

2. Инновациялық зерттеулерді дамытудың жаңа саясаты

2.1. Технологиялар трансферті

2.2. Ғылым мен бизнестің кооперациясы

2.3. Перспективалы ұлттық кластерлерді қалыптастыратын жол картасы

3. Жастарға үндеу

5. Мемлекеттілікті одан әрі нығайту және қазақстандық демократияны дамыту

1. Мемлекетті басқарудың жаңа типі

1.1. Мемлекеттік жоспарлау мен болжау жүйесін жетілдіру

2. Басқаруды орталықсыздандыру

2.1. Орталық пен өңірлер арасындағы жауапкершілік пен өкілеттіктердің аражігін ажырату

2.2. Жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту тұжырымдамасы

2.3. Ауыл әкімдерін сайлау

3. Кәсіби мемлекеттік аппарат қалыптастыру

3.1. Әкімшілік реформаның екінші кезеңі

4. Бизнес қауымдастық пен мемлекеттік аппараттың өзара іс-қимылының жаңа жүйесі

5. Тәртіпсіздікке мүлде төзбеушілік принципін енгізу

6. Жемқорлыққа қарсы күрес

7. Құқық қорғау органдары мен арнаулы қызметтерді реформалау

[Введите текст]

6. Дәйекті де болжамды сыртқы саясат - ұлттық мүдделерді ілгерілету мен өңірлік және жаһандық қауіпсіздікті нығайту

1. Сыртқы саясатты жаңғырту басымдықтары

2. Экономикалық және сауда дипломатиясын дамыту

3. Өңірлік қауіпсіздікті нығайту

4. Жаһандық қауіпсіздікті нығайтуға үлес қосу

5. Ұлттық қорғаныс қабілеттілігі мен әскери доктринаны нығайту

7. Жаңа қазақстандық патриотизм - біздің көпұлтты және көпконфессиялы қоғамымыз табысының негізі

1. Жаңа қазақстандық патриотизм

2. Барлық этностар азаматтарының тең құқықтылығы

3. Қазақ тілі және тілдердің үштұғырлылығы

4. Мәдениет, дәстүрлер және даралық

5. Ұлттық интеллигенциясының рөлі

6. XXI ғасырдағы Қазақстандағы дін

7. Болашақтағы Қазақстанды қалай елестетемін?

8. Ұлтқа үндеу

Қадірлі қазақстандықтар!

Қымбатты отандастар!

Қазақстан халқы - егемендікті, бостандықты, әлемге ашықтықты таңдадық. Бүгінгі күні осы құндылықтар біздің күнделікті өміріміздің бөлшегіне айналды.

Сол кездері, сапарымыздың басында бәрі басқаша болды. Енді біздің ортақ күш-жігер жұмсауымыздың арқасында ел танымастай болып өзгерді.

Біз бүгін - өзіндік бет-бейнесі бар, өзіндік ерекшеліктері мен өзіндік ұстанымы бар табысты мемлекетпіз.

Біздің алғы шепті алуымыз қымбатқа түсті.

Ел 20 жыл бойы егемендігіміз бен саяси салмағымызды нығайтуға жұмыс істеді. 20 жыл өткен соң бұл мақсатқа қол жетті. Қалыптасу кезеңі табысты аяқталды.

Қазақстан XXI ғасырдың басында тәуелсіз әрі өзіне сенімді болып отыр.

Жаһандық дағдарыстың жалғасуының әсерінен әлемде болып жатқан өзгерістер бізді үрейлендірмейді. Біз оларға

дайынбыз. Біздің ендігі міндетіміз - егемендік жылдары қол жеткізгеннің барлығын сақтай отырып, ХХІғасырда орнықты дамуды жалғастыру.

Біздің басты мақсатымыз - 2050 жылға қарай мықты мемлекеттің, дамыған экономиканың және жалпыға ортақ еңбектің негізінде берекелі қоғам құру. Мықты мемлекет экономикалық жедел өсу жағдайын қамтамасыз ету үшін аса маңызды болмақ.

Мықты мемлекет күнкөріс саясатымен емес, жоспарлау саясатымен, ұзақмерзімді дамумен және экономикалық өсумен айналысады.

Дәл осы себептен де Тәуелсіздік күні қарсаңында, қымбатты менің отандастарым, мен сіздерге жаңа Жолдау ұсынып отырмын.

[Введите текст]

Бұл - еліміздің даму перспективаларына жасаған өзіндік пайымдауым.

Бұл - жаңа саяси бағыт.

I. ҚАЛЫПТАСҚАН ҚАЗАҚСТАН - мемлекеттілігіміздің, ұлттық экономикамыздың, азаматтық қоғамымыздың, қоғамдық келісіміміздің, өңірлік көшбасшылығымыз Бен халықаралық беделіміздің дағдарыста сыналуды

Дәл 15 жыл бұрын біз Қазақстан дамуының 2030 жылға дейінгі стратегиясын қабылдадық.

Бұл 1997 жыл - кеңестік кезеңнен кейінгі бей-берекеттік түбегейлі еңсерілмеген, дағдарыс Оңтүстік-Шығыс Азияны және басқа да кейбір нарықтарды сансыратқан кезең болатын. Бізге де аса қиын соқты.

Осы жылдар ішінде біздің Стратегиямыз басты мақсатымыздан ауытқымай, шамшырақ сияқты біздің жолымызға сәуле шашып, алға басуға жігерлендірді.

1997 жыл естеріңізде ме?

Парламентте мен сөз сөйлегеннен кейін абдырау мен абыржу болды.

Көпшілік: «Бұл не - насихат па? Әлде аспаннан түскен нәрсе ме?» деп сауал қойып жатты.

Сол кезде алға қойған міндеттер соншалықты асқақ болып көрінетін.

Дегенмен «көз қорқақ, қол батыр» дейді ғой.

Біздің алдымызда оқиғалар барысына өзгеріс енгізу сияқты ауқымды міндет тұрды. Жаңа елдің іргесін қалау керек болды.

Ол міндетті шешу үшін біз үш бірдей жаңғырту жүргізуге тиіс едік: мемлекеттің іргесін қалау мен нарықтық экономикада серпіліс жасау, әлеуметтік мемлекеттің негіздерін қалау, қоғамдық сананы қайта өзгерту.

Бізөзіндік жолымызды айқындауға тиіс едік. Бұл жол Қазақстан-2030 Стратегиясында белгіленген болатын. Бұл құжат стратегиялық мақсаттар мен міндеттерді пайымдаған, көзқарасымыздағы маңызды серпіліс болды.

Халық нақылында айтылғандай: «Мақсат - жетістіктің желкені». Орынды мақсаттар ғана табысқа жеткізеді.

Бүгін дұрыс таңдау жасағанымыз туралы айту мен үшін үлкен абырой. 2008-2009 жылдардағы жаһандық дағдарыс осыны айғақтады.

Қазақстан оған төтеп берді. Дағдарыс жетістіктерімізді сетінете алған жоқ, бізді қуатты ете түсті.

Біз таңдаған ел дамуының саяси, әлеуметтік-экономикалық және сыртқы саяси үлгісі өз тиімділігін дәлелдеді.

Қуатты да табысты мемлекет

Біздің басты жетістігіміз - тәуелсіз Қазақстанды құрғанымыз деді.

Семинар сұрақтары:

Тақырып №1 Саясаттану ғылым және оқу пәні ретінде. Саясаттану курсының құрылымы мен міндеті.

Семинар -1 сағ.

Сұрақтар:

1. Саяси ғылымның пәні және зерттеу объектісі.
2. Саяси ғылымның әдістері, міндеттері, құрылымы.
3. Саясаттанудың қоғамдық ғылымдар жүйесіндегі орны мен маңызы.

Тапсырмалар:

Саясаттанудың пәнін, әдіс, міндеттері мен құрылымын анықтау. «Саясат» ұғымын талдау. Қазіргі саяси ғылымда жиі пайдаланатын ұғымдармен танысу. Басқа қоғамдық ғылымдар мен байланысын қарастыру.

Әдістемелік нұсқау:

1. Тақырып бойынша “Саяси ғылым және оның маңызы мен пәні”, “Саясаттанудың зерттеу әдістері мен заңдылықтары” тақырыптарында баяндамалар дайындау және категориялық терминдермен жұмыс жасау керек.

Әдебиет көздері:

3,6,9.11

Тақырып №2 Өркениеттер тарихындағы саяси білімдердің негізгі даму кезеңдері.

Семинар -1 сағ.

Семинар

1. Ежелгі замандағы саяси ойлар
2. Орта ғасырдағы және Қайта өрлеу дәуірінің саяси ойлары.
3. Жаңа дәуірдегі саяси ілімдер
4. Қазіргі саясаттанудың генезисі және эволюциясы.

Тапсырмалар:

1. Ежелгі Шығыс пен антикалық дәуірдегі және еуропалық ортағасырлар мен Қайта Өрлеу заманындағы саяси ойларды қарастыру. Жаңа Замандық саяси ойдың дамуы мен қалыптасуын талдау. 19-21 ғ.ғ. саяси ой мен саясаттанудың дербес ғылым болып қалыптасуын қарастыру.

Әдістемелік нұсқау:

Саяси ойдың негізгі кезеңдерін қарастырғанда келесі мәселелерді ескеру қажет: негізгі саяси ойшылдардың көзқарастарына қысқаша сипаттама беру; ХХ-ы ғасырдың 40-ы жылдардың соңында і саясаттанудың нақтылы қалыптасуының факторларын жете ескеру керек. Қазіргі замандық саяси ғылымның және оның арнасындағы Қазақстандық саяси ғылымның жағдайларымен танысу.

[Введите текст]

Әдебиет көздері:

2,6,9.10

Тақырып №3 Қоғамдық өмір құрылымындағы саясат

Семинар -1 сағ.

Семинар

- 1.Саясаттың түсінігі мен табиғаты.
2. Саясаттың құрылымы және субъектілері.
3. Саясаттың түрлері, негізгі атқаратын қызметі мен қоғамда алатын орны.

Тапсырма.

Саясат туралы түрлі ұғымдарды талдау және оның әлеуметтік ерекшелігін анықтау. Саясат ұғымының қалыптасу бағыттарын қарастырып, оның құрылымын негізгі элементтері мен түрлерін, атқаратын қызметтерін, қоғамдық өмірдегі оның орнын талдау.

Әдістемелік нұсқау.

Саясаттың негізгі мазмұнын анықтай отырып ондағы бұхара халықтың және жеке тұлғаның, партиялар мен топтардың, мәдениет пен менталитеттің, объектілер мен субъектілердің ролін ескеру қажет.

Әдебиет көздері:

5,6,9.12

Тақырып №4 Билік саяси феномен ретінде

Семинар -1 сағ.

Семинар

- 1.Саяси билік түсінігі, ғылыми анықтамалары және оның көрінісі.
- 2.Саяси биліктің қайнар көздері мен ресурстары.
3. Саяси және мемлекеттік билік, оның ерекшеліктері мен міндеттері.
- 4.Саяси биліктің легитимдігі және билік бөліну принциптері.

Тапсырма:

Келесі терминдердің мағынасын анықтаңыз: «легитимдік», «билік», «үстемдік», «авторитет», «ресурстар», «ақпараттық ресурстар». Легитимді үстемдіктің дәстүрлі және харизматикалық түрлеріне салыстырмалы анализ жасаңыз.

Әдістемелік нұсқау:

1. «Ресурстар», «ақпараттық ресурстар» түсініктеріне аса назар аударыңыз, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын көрсетіңіз.

[Введите текст]

2. Легимтиді үстемдіктің дәстүрлі және харизматикалық түрлеріне салыстырмалы анализ жасау барысында келесі параметрлерге назар аударыңыз:

- а) элита мен бюрокартия арасындағы қатнастың негізгі сипаты қандай?
- б) олардың негізгі ерекшелігі неде?
- в) Бір-біріне сәйкес үстемдік түрлерінің барлығына ортақ қасиет не?

Әдебиет көздері:

3,6,1.12

Тақырып №5 Саясат субъектілері

Семинар -1 сағ.

Семинар:

- 1.Тұлға мен қоғамның саяси мүдделерінің арақатынасы.
- 2.Адам құқықтары мен еркіндігі.
- 3.Оларды қамтамасыз етудің кепілдігі мен механизмдері. Азаматтың құқықтары мен міндеттерін жүзеге асырудың шарттары.

Тапсырма:

Саяси институттарға анықтама беріңіз?

Саясат пен адамның арақатынасын анықтаңыз?

Адамның саясаттағы орны қандай?

Әдістемелік нұсқау:

«Саясат субъектілері», «саяси режим» түсініктеріне салыстырмалы анализ жасау барысында, «саяси жүйенің» - саяси биліктің ауқымындағы институттар жиынтығы екенін, ал «саясаттың жаңа субъектілері» -билікті жүргізуге көмектесетін тәсілдер мен әдістердің жиынтығы екенін есте сақтаңыз.

Әдебиет көздері:

5,10,9.12

Тақырып №6 Қазіргі саяси жүйелер. Саяси режимдер.

Семинар -1 сағ.

Семинар

Сұрақтар:

- 1.Саяси режимнің мәні мен түсінігі
- 2.Тоталитарлы саяси режим
- 3.Авторитарлық саяси режим
- 4.Демократиялық саяси режим

Тапсырмалар.

Саяси режим түсінігін және оның саяси жүйемен байланысын анықтау. Саяси режимдердің түрлерін салыстырып талдау, ерекшеліктерін анықтау.

Әдістемелік нұсқаулар:

[Введите текст]

1. «Саяси режим» түсінігіне анықтама беру барысында осыларға қатысты әр түрлі көзқарастар беруге тырысыңыз (мысалы: Т. Парсонстың анықтамасы, Г. Алмонд пен Д. Истонның көзқарастыры т.б.).
2. «Саяси режимдерді» салыстырмалы анализ жасау барысында «саяси режимнің» -билікті жүргізуге көмектесетін тәсілдер мен әдістердің жиынтығы екенін есте сақтаңыз.

Әдебиет көздері:
5,4,9.12

Тақырып № 7 Сайлау және сайлау жүйелері.

Семинар -1 сағ.

Семинар

Сұрақтар:

1. Сайлау саясат институт ретінде.
  2. Сайлаудың қызметтері жіне жіктелуі.
  3. Қазіргі сайлау жүйелері мажоритарлы пропорционалды және аралас.
- Тапсырмалар.

Сайлаудың түсінігін және оның саяси жүйе және процеспен байланысын анықтау. Саяси сайлаудың түрлерін салыстырып талдау, ерекшеліктерін анықтау.

Әдістемелік нұсқаулар:

ҚР «Сайлау туралы» заңын мұқият қарастыру және ондағы ерекшеліктерді ҚР «Саяси партиялар мен саяси қозғалыстар» туралы заңымен байланыстыру қажет.

Әдебиет көздері:
7,6,9.12

Тақырып № 8 Мемлекет және азаматтық қоғам

Семинар -1 сағ.

Семинар

Сұрақтар:

1. Мемлекеттік механизмнің құрылымы және оның компоненттерінің сипаты
  2. Мемлекеттің тарихи түрлері, олардың әлеуметтік- экономикалық және әлеуметтік саяси міндеттері.
  3. Мемлекеттік қызметтерін жіктеу
- Тапсырмалар.

[Введите текст]

Мемлекеттің тарихи түрлерін анықтау керек. Мемлекеттің саяси режимдері бойынша жіктеуді аса мән беру керек.

Әдістемелік нұсқаулар:

Мемлекеттің тарихи даму кезеңдеріне көңіл аудару шарт. Мемлекет пен қоғамның ара жігін аша білуге назар аудару шарт. Азаматтық қоғамды қарастырғанда демократия принциптерін ұмытпау керек.

Әдебиет көздері:

5,6,9.12

Тақырып № 9 Саяси партиялар және партиялық жүйелер, қоғамдық-саяси қозғалыстар мен ұйымдар.

Семинар -1 сағ.

Семинар

Сұрақтар

- 1.Саяси партияның мәні және құрлымы.
- 2.Саяси партиялардың қызметтері мен түрлері.
- 3.Партиялық және сайлау жүйелері, олардың арақатынасы.
- 4.Қоғамдық қозғалыстардың түрлері.

Тапсырмалар.

Саяси партияның пайда болуы, қызметтері мен түрлерін қарастыру. Келесі түсініктердің анықтамасын беріңіз: «әскер», «террористік топтар», «лобби», «партизандық қалыптасу», «партия», «мүдделер тобы». Партиялық жүйе және сайлау жүйелерінің арақатынастарын анықтау. Қоғамдық қозғалыстардың түрлері мен олардың ерекшеліктерін көрсету.

Әдістемелік нұсқау:

1. Жоғарыдағы анықтамаларды түсіндіру барысында олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктеріне баса назар аударыңыз (мысалы «партияның» «мүдделер тобынан» айырмашалығы оның билік үшін күресуі ал, мүдделер тобы тек билікке әсер етумен шектеледі).

Әдебиет көздері:

7,10,9.13

Тақырып № 10 Саяси даму және модернизация

Семинар -1 сағ.

Семинар

Сұрақтар

- 1.Модернизацияның әлеуметтік факторлары.
- 2.Саяси модернизацияда құндылық жүйелерінің рөлі мен маңызы.
3. Модернизаторлық элита, оның түрлері.

Тапсырмалар.

[Введите текст]

Модернизацияның тарихи формаларын анықтау шарт. Саяси және экономикалық модернизацияның даму процесінің ерекшелігін атаңыз.

Әдістемелік нұсқау:

Модернизацияның түрлеріне және саяси модернизация мен экономикалық модернизацияның байланысын естен шығармаған абзал. ҚР реформаларға мән беруіміз керек.

Әдебиет көздері:

5,6,9.12

Тақырып № 11 Саясаттағы конфликт және дағдарыстық жағдайлар.

Семинар -1 сағ.

Семинар

Сұрақтар

1.Саяси дағдарыс.

2.Сыртқы және істер дағдарысын алдын алу

3.Саяси ырыстардың алдын алу мәселелері мен тәсілдері.

Тапсырмалар.

Саяси дағдарысты әлеуметтану ғылымымен байланыстыру және халықаралық әртүрлі шиеленістерден қалай шығу керектігіне байланысты ұсыныстар.

Әдістемелік нұсқау:

Қақтығысты қарастырғанда саяси жағына көп мән беру керек және жаһандық қақтығыстардың шығу және даму процесіне көңіл бөлу шарт.

Әлеуметтік және ұлттық қақтығыстарға мән берілуі қажет.

Әдебиет көздері:

3,2,9.13

Тақырып № 12 Саяси мәдениет пен саяси идеология

Семинар -1 сағ.

Семинар

Сұрақтар

1.Саяси сана мен идеология

2.Қазіргі саяси идеологиялардың түрлері

3.Саяси мәдениет түсінігі және оның мәні

4.Саяси мәдениет түрлері

Тапсырмалар.

Саяси сана және идеология ұғымдарын анықтау. Қазіргі замандық идеология түрлерін олардың ерекшеліктерін ашып қарастыру. Саяси мәдениеттің қоғамдық өмірдегі мәні мен оның түрлерін талдау.

[Введите текст]

Әдістемелік нұсқау:

Саяси сана мен идеологияның өзара байланысы мен олардың қалыптасу ерекшеліктерін ескеру кере. Идеологияның қоғамдағы ролі мен маңызын жете анықтай білу қажет.

Әдебиет көздері:

5,6,9.12

Тақырып № 13 Әлемдік саясат және халықаралық қатынастар

Семинар -1 сағ.

Сұрақтар:

1. Дүниежүзілік саясаттың түсінігі мен мәні.
2. Халықаралық қатынастар және олардың теориялық негіздері.
3. Әлемдегі геосаяси ахуал

Тапсырмалар

Дүниежүзілік саясаттың мәні мен халықаралық қатынастардың теориялық аспектілерін қарастыру. Қазіргі замандық халықаралық үрдістердің бағыттарын анықтау.

Әдістемелік нұсқау:

Келесі терминдердің мазмұнына жете көңіл қою керек: «қазіргі замандық глобалды мәселелер», «халықаралық саяси тәртіп», «Рим клубы».

Әдебиет көздері:

3,6,9.15

Тақырып № 14 Халықаралық қатынас жүйесіндегі егеменді Қазақстан. Қазақстан Республикасының сыртқы саясаттағы негізгі басымдылықтары.

Семинар -1 сағ.

Сұрақтар:

1. Республиканың әскери доктринасы.
2. Сыртқы саясатың бейбіт бағыты.
3. Қазақстанның көп серіктестігі, ТМД елдерімен қатынастығы субъект ретінде.

Тапсырмалар:

Әлемдегі террористік ұйымдар мен сепаратистік ұйымдардың мақсаттары мен олардың шығу тарихына мән беру керек.

Әдістемелік нұсқау:

[Введите текст]

ҚР сыртқы саясатын қарастырғанда біздің көпвекторлы саясатты естен шығармауымыз керек. Сыртқы саясатта қызмет жасаған тұлғалардың еңбектерімен жете танысу керек.

Әдебиет көздері:

6,8,9.12

Тақырып № 15 Қазақстанның-2050 даму стратегиясы.

Семинар -1 сағ.

Сұрақтар:

1.ҚР сыртқы саясаты мен аймақтық және жаһандық қауіпсіздікті нығайту.

2.«Мәңгілік ел» - ұлттық идеясы.

3.Жаңа Қазақстандық патриотизм

Тапсырмалар:

Елбасы жолдауындағы 10 – сын-қатерге анықтама беру керек. Сонымен қатар оларды болдырмау үшін қандай шаралар жасауымыз қажет.

Әдістемелік нұсқау:

Елбасының жолдауымен жақын таныс болу шарт. Әсіресе ондағы көпвекторлылық саясаты және қазақстандық патриотизмге көңіл бөліну шарт.

Әдебиет көздері:

10,6,9.11

Оқытушының жетекшілігімен курсанттардың өзіндік жұмыстары

Тақырып №1 Саясаттану ғылым және оқу пәні ретінде. Саясаттану курсының құрылымы мен міндеті.

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырмасы:

1.Негізгі түсініктердің мағанасын қарастыру: «саясат», «саяси ғылым », «саясаттанудың құрылымы », «саясаттанудың қызметтері», «саясаттанудың әдістері» эмпирикалық және теориялық білім.

2. Саяси сөздіктермен жұмыс жасау.

Әдістемелік нұсқау:

«Саясат» және басқа да түсініктердің негізгі мағанасын анықтау барысында олардың әлеуметтанулық, теологиялық, субстанционалдық т.б. ұғымдарын ескеру қажет.

Әдебиет көздері:

6,8,9.12

[Введите текст]

Тақырып №2 Өркениеттер тарихындағы саяси білімдердің негізгі даму кезеңдері.

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырмасы:

1. «Полис», «тирания», «аристократия», «охлократия», «полития», «демократия», «биліктің бөлінуі », «консерватизм», «либерализм», «мемлекет», «азаматтық қоғам» ұғымдарының негізгі мазмұндарын анықтау.
2. Саясаттанудың негізгі мектептері мен бағыттарын сипаттау.

Әдістемелік нұсқау:

Жоғарыда көрсетілген түсініктерді анықтау барысында олардың этимологиялық, функционалдық сипаттарына жете мән қою керек.

Әдебиет көздері:

6,8,9.12

Тақырып №3 Қоғамдық өмір құрылымындағы саясат

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырмалары.

1. Ғылыми объекті және пән ретінде саясаттанудың қоғамдық өмірдегі ролі қандай?
2. Саясат туралы кәдімгі көзқарасқа қарағанда ғылыми көзқарастың ерекшелігі қандай?
3. Саясаттың қоғамдығы басты міндетін анықтау.

Әдістемелік нұсқау.

Саясаттың объектісі мен пәнінің ерекшелігін анықтауда, негізінен саясаттағы адам факторына, саяси мүдденің маңызына, билік туралы күрестің рөлдерін және оның қоғам өмірінің басқа өрістерімен байланысын ескеру керек.

Әдебиет көздері:

3,8,10.12

Тақырып №4 Билік саяси феномен ретінде

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырмалары

1. Келесі түсініктердің мәнін анықтау: «билікті сақтау принципі», «әрекет етуші билік принципі», «жасырын принцип», «антифортиссимо принципі».
2. Биліктің үш тармағына сипаттама беріңіз (заңдық, атқарушылық, соттық).

Әдістемелік нұсқаулар:

1. Биліктің үш тармағына сипаттама беруде олардың әр түрлі саяси режимдердегі қарым-қатнастарына сипаттама беріңіз (мысалы: президенттік, парламенттік, жартылай президенттік).

[Введите текст]

2. Биліктің принциптерін анықтауда тек олардың мазмұнына емес сонымен қатар олардың сипатамасын да мысалдармен бекітіп отыру қажет.

Әдебиет көздері:

2,8,11.12

Тақырып №5 Саясат субъектілері

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырмалары

1.Тұлға мен қоғамның саяси мүдделерінің арақатынасы.

2.Адам құқықтары мен еркіндігі.

3.Оларды қамтамасыз етудің кепілдігі мен механизмдері.

Әдістемелік нұсқау:

«Саясаттың субъектілеріне» және басқа да түсініктердің негізгі мағанасын анықтау барысында олардың әлеуметтанулық, тұлғалық, заңдық т.б.

ұғымдарын ескеру қажет.

Әдебиет көздері:

1,8,9.12

Тақырып № 6 Қазіргі саяси жүйелер. Саяси режимдер.

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырма:

1. XIX ғасырдағы Қытай мен Жапония авторитарлық жүйелерін салыстыруда келесі параметрлерге назар аударылу қажет:

а) сыртқы әлеммен қарым-қатнас деңгейі қаншалықты?

б) батыс цивилизациясына қарым-қатнасы;

в) ортақ белгілері.

Әдістемелік нұсқаулар:

1. Саяси жүйенің саяси режим мен байланысын ескеру керек

2. Қоғамның саяси жүйесінде түрлі саяси, әлеуметтік, экономикалық және технологиялық күштердің ықпалына көңіл қойыңыз.

Әдебиет көздері:

5,7,9.12

Тақырып №7 Сайлау және сайлау жүйелері.

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырма:

1.Сайлау үдрісі және сайлау науқаны.

[Введите текст]

2. Сайлау технологиялары және түрлері.

3. Қазақстан Республикасындағы сайлау және жүйелері

Әдістемелік нұсқаулар:

ҚР Сайлау туралы заңына аса көңіл бөлу керек.

ҚР Партиялар мен саяси қозғалыстары туралы заңды білу керек.

Әдебиет көздері:

6,8,9.12

Тақырып №8 Мемлекет және азаматтық қоғам

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырма:

1. Келесі ұғымдардың мағынасын анықтаңыз: «монархия», «республика», «федерация», «конфедерация», «унитарлы мемлекет», «әлеуметтік мемлекет», «құқтық мемлекет».

2. Әлеуметтік және құқтық мемлекеттерге салыстырмалы талдау жасаңыз.

Әдістемелік нұсқау:

1. Әлеуметтік және құқтық мемлекеттерге салыстырмалы талдау жасаңыз келесі параметрлерге назар:

а) анықтамасы;

б) өзіне тән белгілер;

в) қызметтері;

г) қалыптасу факторлары;

д) ортақ белгілері.

Әдебиет көздері:

3,8,9.13

Тақырып №9 Саяси партиялар және партиялық жүйелер, қоғамдық-саяси қозғалыстар мен ұйымдар.

КОӨЖ тапсырмалары:

1. АҚШ-тың Демократиялық және Республикалық партияларына салыстырмалы талдау жасаңыз.

2. Германияның саяси жүйесіне сипаттама беріңіз.

Әдістемелік нұсқау:

1. АҚШ-тың Демократиялық және Республикалық партияларына салыстырмалы талдау жасауда мына параметрлерге назар аударыңыз:

- құрылған уақыты;

- әлеуметтік негізі;

- идеялық платформасы

2. Германияның саяси жүйесіне сипаттама беруде келесі партияларға назар аударыңыз:

- ГСДП;

- СВДП;

[Введите текст]

- ХДС/ХСС;

- «Жасылдар».

Әдебиет көздері:

3,5,9.12

Тақырып №10 Саяси даму және модернизация

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырмалары:

1. Модернизацияның түрлері

2. Саяси модернизацияның көп бағыттылығы

3. Қазақстандағы саяси модернизацияның ерекшелігі

Әдістемелік нұсқау:

ҚР Конституциясына, Қазақстан-2030, Қазақстан-2050 даму

Стратегияларына және мемлекеттік қызмет туралы заңға көңіл аудару қажет.

Әдебиет көздері:

6,8,9.12

Тақырып №11 Саясаттағы конфликт және дағдарыстық жағдайлар.

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырмалары:

1.Өтпелі кезеңдегі саяси мәдениет.

2.Посткеңдік мәдениеттің ерекше сипаттары.

3.Қазақстан Республикасында демократиялық саяси мәдениеттің қалыптасу мәселесі.

Әдістемелік нұсқау:

Саяси мәдениетті талдағанда саяси сананы ұмытпау шарт, сонымен бірге өтпелі кезеңдегі саяси мәдениетке көңіл аудару шарт.

Әдебиет көздері:

3,8,9.12

Тақырып №12 Саяси мәдениет пен саяси идеология

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырмалары:

[Введите текст]

1.Қазіргі Қазақстанның саяси мәдениетіне сипаттама беріңіз.

2.АҚШ-тың саяси мәдениетіне сипаттама беріңіз.

Әдістемелік нұсқау:

Жоғарыда аталған мемлекеттердің саяси мәдениетін сипаттауда оның:

-азаматтардың саяси санасынан;

- азаматтардың әрекет сферасынан;

- саяси көшбасшылардың қызметінен тұратынын білуіміз қажет

Әдебиет көздері:

4,8,9.12

Тақырып №13 Әлемдік саясат және халықаралық қатынастар

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырмалары:

1.Қазіргі халықаралық қатынастардың негізгі дамуы тенденциялар жаһандану.

2.Сыртқы саясат-халықаралық қатынастар жүйелерінің негізгі компоненті.

3.Сыртқы саясаттың қызметі,мақсаты,міндеті.

Әдістемелік нұсқау:

Сыртқы саясаттан хабардар болу керек және Қазақстан-2050 даму

стратегиясындағы саясатпен байланысты мәселелерге көңіл бөлу керек.

Әдебиет көздері:

3,8,9.12

Тақырып №14 Халықаралық қатынас жүйесіндегі егеменді Қазақстан.

Қазақстан Республикасының сыртқы саясаттағы негізгі

басымдылықтары.

КОӨЖ -1 сағ.

КОӨЖ тапсырмалары:

1.Қазақстанның көп серіктестігі, ТМД елдерімен қатынастығы субъект

2.ретінде. АҚШ жіне еуропалық елдермен қатынасының дамуы Қазақстан және Орталық және Таяу Шығыс.

3.Болашақтағы Қазақстанның сыртқы саясаттағы басым бағыттары.

Әдістемелік нұсқау:

Сыртқы саясаттың көпвекторлығына көңіл аудару керек және ондай

бағыттардың одан әрі даму жолдарына мән беру керек. Көпұлтты еліміз осы

бағытта қарыштап дамуда екенін ұмытпаған жөн.

Әдебиет көздері:

2,8,9.12

Тақырып №15 Қазақстанның -2050 даму стратегиясы.

КОӨЖ -1 сағ.

[Введите текст]

КОӨЖ тапсырмалары:

- 1.ҚР Мемлекеттік жастар саясат, оны жүзеге асырудың ерекшелітері
- 2.Студенттік жастар саясатының нысаны ретінде
- 3.Жастардың саяси қатысуы.

Әдістемелік нұсқау:

ҚР Жастар туралы заңына және жастар саясатына мән беруіміз керек. Жастарға байланысты әртүрлі тұжырымдамалар мен бағдарламалармен танысу қажет

Әдебиет көздері:

6,8,9.14

Курсанттардың өзіндік жұмыстары

Тақырып №1 Саясаттану ғылым және оқу пәні ретінде. Саясаттану курсының құрылымы мен міндеті.

КӨЖ -3 сағ .

КӨЖ тапсырмасы.

- 1.Саяси ғылымның жалпы ғылыми және ерекше әдістерінің сипаттамасын жасаңыздар.
- 2.Саяси ғылымның негізгі категорияларымен танысыңыздар.

Әдебиет көздері:

6,8,9.14

Тақырып №2 Өркениеттер тарихындағы саяси білімдердің негізгі даму кезеңдері.

КӨЖ -3 сағ .

Аталған тақырыпта Вебер, Парсонс, Парето, Дюверже, Шмиттың, Истон, Хантингтонның, Фукуяаманың Дугинің еңбектеріне шолу жасап қысқаша мәлімет дайындау.

Әдебиет көздері:

2,8,9.12

Тақырып №3 Қоғамдық өмір құрылымындағы саясат

КӨЖ -3 сағ ..

КӨЖ тапсырмасы.

Келесі тақырыптар бойынша баяндамалар дайындау:

Саясаттың қоғам өміріндегі орны мен маңызы.

Саясат туралы ғылыми ұғымдар және қазіргі көзқарастар.

Сыртқы және ішкі саясат.

Әдебиет көздері:

[Введите текст]

6,8,9.14

Тақырып №4 Билік саяси феномен ретінде

КӨЖ -3 сағ ..

КӨЖ тапсырмасы.

Осы тақырып бойынша кездесетін терминдерге сөздік жасау.

Демократия, Олигархия, Тирания, Республика және т.б

Әдебиет көздері:

2,8,9.14

Тақырып №5 Саясат субъектілері

КӨЖ -3 сағ .

1.Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік стратификация.

2.Саясат субъектілері ретіндегі этникалық топтар.

3.Саяси субъектілік түсінігі және саясат субъектісі ретінде тұлғаның қалыптасу шарттары.

Әдебиет көздері:

1,6,9.14

Тақырып №6 Қазіргі саяси жүйелер. Саяси режимдер.

КӨЖ -3 сағ .

КӨЖ тапсырмасы.

1.Әлеуметтену, Рекрутация, Коммуникация, Агрегация, Артикуляция ,«Шығыс» функцияларының мәні мен мағанасын қарап конспект жасау.

2. Саяси режимдердің негізгі сипаттамаларына баяндамалар жасау

Әдебиет көздері:

1,6,9.14

Тақырып №7 Сайлау және сайлау жүйелері.

КӨЖ тапсырмасы.

Сайлаудың саяси жүйедегі атқаратын ролі мен маңызы , Қоғамдық қозғалыстардың саясаттағы өзіндік орны.

Әдебиет көздері:

2,5,9.14

Тақырып №8 Мемлекет және азаматтық қоғам

КӨЖ -3 сағ .

КӨЖ тапсырмасы.

[Введите текст]

Келесі сұрақтарды өзіндік дербес түрде дайындау ұсынылады.:

1. Мемлекеттің пайда болу теориялары
2. Қазақстандағы азаматтық қоғамның қалыптасу мәселелері.

Әдебиет көздері:

3,5,9.14

Тақырып №9 Саяси партиялар және партиялық жүйелер, қоғамдық-саяси қозғалыстар мен ұйымдар.

КӨЖ -3 сағ ..

КӨЖ тапсырмасы.

Қазақстандағы саяси партиялар Саяси партиялардың саяси жүйедегі атқаратын ролі мен маңызы, Қоғамдық қозғалыстардың саяси өмірдегі ролі мен қызметі туралы баяндамалар дайындау. Лоббизм. Қазақстандық лоббизмнің ерекшеліктері. Мүдделі топтар түсінігі, қызметтері және жіктелуі. Қысым топтары жайлы баяндамалар жасау.

Әдебиет көздері:

3,6,9.14

Тақырып №10 Саяси даму және модернизация

КӨЖ -3 сағ ..

КӨЖ тапсырмасы.

1. Модернизаторлық элита, оның түрлері.
2. Модернизациялық процестегі дәстүрдің ролі.
3. Өтпелі саяси тәртіптің легитимділігінің тиімділігін көрсеткіші ретінде саяси қатысудың маңызы

Әдебиет көздері:

2,6,9.14

Тақырып №11 Саясаттағы конфликт және дағдарыстық жағдайлар.

КӨЖ -3 сағ .

КӨЖ тапсырмасы.

1. Посткеңістік мәдениеттің ерекше сипаттары.
2. Қазақстан Республикасында демократиялық саяси мәдениеттің қалыптасу мәселесі.
3. Саяси идеология саяси сананың ықпалды түрлерінің бірі ретінде.

Әдебиет көздері:

2,6,9.14

[Введите текст]

Тақырып №12 Саяси мәдениет пен саяси идеология

КӨЖ -3 сағ .

КӨЖ тапсырмасы.

Келесі тақырыптар бойынша баяндама дайындау және қорғау:

Қазақстандық саяси мәдениет.

Саяси әлеуметтену моделдері.

Саяси мәдениеттің авторитарлық түрі.

Саяси мәдениет және электоралдық әрекет.

Әдебиет көздері:

4,6,9.12

Тақырып №13 Әлемдік саясат және халықаралық қатынастар

КӨЖ -3 сағ .

КӨЖ тапсырмасы.

1.Халықаралық жүйе.

2.Әлемдік саяси процестегі халықаралық ұйымдар.

3.Қазіргі әлемдік тәртіп.

Әдебиет көздері:

1,6,9.14

Тақырып №14 Халықаралық қатынас жүйесіндегі егеменді Қазақстан. Қазақстан Республикасының сыртқы саясаттағы негізгі басымдылықтары.

КӨЖ -3 сағ .

КӨЖ тапсырмасы.

1.Геосаясат ерекшеліктері және тұрғындардың этнодемографиялық құрамы, сыртқы саясат курсына жасауда есепке алу.

2.Қазақстан Республикасының әлемдік сахнадағы ұлттық мемлекеттік мүдделері және сыртқы саясатының басым міндеттері.

3.Республиканың әскери доктринасы.

Тақырып №15 Қазақстанның -2050 даму стратегиясы.

КӨЖ -3 сағ .

КӨЖ тапсырмасы.

1. Экономикалық және сауда дипломатиясының дамуы.

2. Күшті және сәтті мемлекет. Демократияландырумен либераландырудың тұрақты процесі.

3. «Мәңгілік ел» - ұлттық идеясы.

Әдебиет көздері:

1,6,9.14

3.10. Пәнді оқыту бойынша әдістемелік ұсыным;

[Введите текст]

Барлық әдістемелік ұсынымдар барлық оқытудың формасы бойынша әрбір тақырыпқа жеке-жеке берілді.

3.11. Курстық және тәжірибелік жұмыстарды орындау бойынша нұсқаулық пен әдістемелік ұсыным;

Жұмыс оқу бағдарламасында қарастырылмаған

3.12. Өзіндік бақылауға арналған тест тапсырмалары

Өзіндік бақылау материалдары

Тест сұрақтарының тізбегі

1 нұсқа.

1. Саяси мәдениет типіне байланысты саяси жүйелердің қандай түрлері ажыратылады:

А) Дамушы және кертартпа.

В) Ашық және жабық;..

С) Демократиялық; және автократиялық-

Д) Командалық және сайысқа (жарысқа) түсу.

Е) Ағылшын-американдық, континенталды-еуропалық, индустрияландыруға дейінгі

(жартылай индустрияланған), тоталитарлық.

2. Мемлекеттің пайда болуын рулардың тайпаға, тайпалардың одан да үлкен қауымдастыққа, олардың одан әрі мемлекетке дейін бірігуінен деп түсіндіретін тұжырымдама:

А) Келісім-шарттың.

В) Психологиялық

С) Теократиялық.

Д) Әлеуметтік - экономикалық..

Е) Патриархалдық.

3. Азаматтық қоғам - бұл:

А) Мемлекеттен дербес және тәуелсіз қоғамдық; институттар мен қатынастардың жүйесі..

В) Мемлекеттік органдар мен қатынастардың жүйесі.

С) Мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдар.

Д) Партиялық жүйе.

Е) Сайлаушылардың ассоциациялары.

4. Авторитарлық қоғамды ашатын тыйымдардың сипаты:

А) Барынша жариялылық.

В) Биліктің бұйрығымен ғана рұқсат етілген..

С) Саясатқа қатысы жоқ нәрсе ғана рұқсат етілген.

Д) Билік ауысуынан басқасының бәрі рұқсат етілген.

Е) Заңмен тыйым салынғаннан басқаның бәрі рұқсат.

5. Референдум азаматтардың билігін іс жүзіне асырудың қандай түріне жатады:

А) Жабық.

В) Өкілдік.

[Введите текст]

- С) Плебисцитарлық.,
  - Д) Либералдық.
  - Е) Плюралистік.
6. Саяси партияларды олигархизациялау теориясының авторы:
- А) М. Дюверже.
  - В) Д. Урвин.
  - С) Р. Даль.
  - Д) Р. Михельс..
  - Е) У. Кларк.
7. АҚШ-та саяси ғылым бірінші рет ресми статус алғаны белгілі. Ол қашан болған?
- А) 1968 ж.
  - В) 1857 ж.
  - С) 1961 ж.
  - Д) 1948 ж..
  - Е) 1880 ж.
8. Тоталитаризмге тән белгілердің бірі;
- А). Бірпартиялық.
  - В). Сайлау бостандығы.
  - С) Биліктің бөлінуі.
  - Д) Құқықтық мемлекет.
  - Е) Әлеуметтік мемлекет.
9. Мұрагерлік ретінде жоғарғы мемлекет билікті бір қолға берудің түрі:
- А) Монархия..
  - В) Федерация.
  - С) Конфедерация.
  - Д) Унитарлық мемлекет
  - Е) Республика
10. Атқарушы қызметті атқаратын билік институты - ол:
- А) Үкімет.
  - В) Парламент.
  - С) Сот.
  - Д) Мәжіліс
  - Е) Маслихат.
11. Президенттік республиканың белгісі ол -
- А) Үкімет президент алдында жауап береді және оны тағайындау соның қолында болатын саяси жүйе.
  - В) Үкімет монархтың алдында жауап беретін саяси жүйенің түрі.
  - С) Үкімет парламент арқылы тағайындалатын саяси жүйенің түрі.
  - Д) Саяси жүйенің коллективтік өмір сүру түрінде үстемділік етуі.
  - Е) Күштеу әдістеріне жақын саяси жүйенің түрі.
12. О. Тоффлердің пікірінше, билік ресурстарының қандай түрлері қазіргі кезде әлемде ерекше маңызға ие бола бастады:
- А) Экономикалық..

[Введите текст]

- В) Әлеуметтік.
  - С) Білім мен аппарат.
  - Д) Мәжбүрлеу.
  - Е) Нормативтік.
13. Жеке адамның не топтың саяси мінез-құлқын саяси ғылымда зерттейтін әдісі -ол:
- А) Антропологиялық
  - В) Құрылымды
  - С) Психологиялық
  - Д) Бихевиористік.
  - Е) Реляционистік
14. Мемлекеттің унитарлық құрылымына жататын ел - ол:
- А) Ресей.
  - В) Қазақстан,
  - С) АҚШ.
  - Д) Канада
  - Е) Индия.
15. Азаматтық қоғамның ерекше белгілерін қандай жағдай анықтайды:
- А) Патернализм.
  - В) Мемлекеттің экономикалық болмысы.
  - С) Әлеуметтік, экономикалық, рухани проблемаларын жүзеге асыруда индивидтердің мемлекетке тәуелсіз ретінде саяси емес салалардың ассоциациялардың, ерікті түрде құрылуы..
  - Д) Меншікке мемлекеттің монополиясы.
  - Е) Қарулы күрес әдістеріне мемлекеттің монополиясы.
16. Авторитаризм дегеніміз:
- А) Тұлғалар мен қоғамның саяси емес саласындағы автономиясын сақтайтын, саяси оппозицияға жол бермейтін, билікке бір адам немесе бір топ адам келетін тәртіп..
  - В) Біртұтас мемлекет шеңберіндегі саяси-ұлттық, құрылымның, ауқымды түрде ішкі өзін-өзі басқаруы.
  - С) Ғаламдық және өзекті мәселелерді шешуде өзіндік жол табуға ұмтылатын жаңа қоғамдық қозғалыс.
  - Д) Билік әскери адамдардың қолында шоғырланған мемлекеттік құрылыс.
  - Е) Қоғамдық өмірдің барлық бағыттарында абсолюттік бақылау жүргізетін мемлекеттік құрылыс.
17. Қоғамның барлық мүшелеріне бір идеологияның қатысы бар саяси режимнің түрі:
- А) Авторитарлық.
  - В) Тоталитарлық.
  - С) Президенттік
  - Д) Парламенттік.
  - Е) Жартылай президенттік.

[Введите текст]

18. Қандай мемлекеттің түріне біртұтас бюрократиялық аппарат тән болмайды:

- А) Империяға.
- В) Конфедерацияға..
- С) Федерацияға.
- Д) Унитарлық мемлекет.
- Е) Уния..

19. Бір саяси режимнен екінші саяси режимге ауысу процесі қалай аталады:

- А) Саяси трансформация..
- В) Саяси социализация.
- С) Саяси идентификация.
- Д) Саяси стратификация.
- Е) Саяси реформация.

20. Саяси сайлаудың негізгі қызметтерінің бірі - ол:

- А) Билік үшін күрес.
- В) Арнайы билік институттарының, парламенттің, үкіметтің, президенттің легитимациясы..
- С) Саяси шешімдерді қабылдау.
- Д) Дауыс беру.
- Е) Идеологиялық плюрализм.

21. Либерализмдегі еркіндік түсінігі ол:

- А) шектеулі еркіндік
- В) топтық еркіндік
- С) жеке еркіндік.
- Д) таптық еркіндік
- Е) сайлауға қатысу еркіндігі.

22. Құқық Құдайдың құдіретінен туындайды деген:

- А) Аквинский.
- В) Гегель
- С) Гроций
- Д) Кант
- Е) Руссо

23. Саяси шешімнің кең тараған түрлері:

- А) тұжырымдама, жолдау
- В) декларация, платформа, концепция
- С) бұйырық, бұрыштама, өкім
- Д) доктрина, резолюция, петиция
- Е) заң, қаулы, жарлық, бағдарлама..

24. Қазақстан халықтарының Ассамблеясы қай жылы құрылды?

- А) 1995 ж.
- В) 1996 ж..
- С) 1993 ж.
- Д) 1994 ж

[Введите текст]

Е) 1992 ж.

25. Заң шығарушы билік органдарының қызметіне ықпал ететін адамдар тобы?

- А) Армия
- В) Бюрократия
- С) Террористер тобы
- Д) Лобби.
- Е) Діни бірлестіктер.

2 нұсқа.

I. Ежелгі дүниедегі ойшылдардың саяси ойларындағы басты идея?

- А) адамдар арасындағы қатынастың құдайдың жаратуы
- В) өмір сүріп тұрған әлеуметтік әділетсіздік пен адамдардың теңдігі, адам еркіндігі идеясына сын қатынас
- С) мемлекет, адамдардың келісімінің нәтижесі
- Д) биліктің табиғатын зерттеу
- Е) адамзат қоғамына тән теңсіздік

2. «Жаңа саясат аспектілері» еңбегі кімдікі:

- А) Г. Алмонд
- В) Р. Челлен
- С) М. Вебер
- Д) Х. Макиндер
- Е) Ч. Мирриам

3. Канттің пікірінше революцияға қарсы ең жақсы құрал?

- А) іс-әрекетпен дәлел
- В) мәжбүрлеу, интервенция
- С) моральдік дәлелдер
- Д) заңдық дәлелдер
- Е) дер кезіндегі реформапарды жасау

4. Т.Гоббс ілімі бойынша басқарушының билігі:

- А) Қайырымды.
- В) Шектелмеген абсалютті.
- С) Заңмен шектелген.
- Д) Рационалды.
- Е) Легитимді.

5. Ф.Хайектің еңбегіндегі демократиялық режимдердің тоталитарлыққа ауысу, демократия мен тоталитаризмнің өзара байланысы:

- А) «Восстание масс»
- В) «Дорога к рабству»
- С) «Государь»
- Д) «Конец идеологии»
- Е) «Монархия»

6. Дәстүрлі қоғамның негізгі айырмашылығы неде?

[Введите текст]

- A) жаратылыстану ғылымдарына және технологияға бағдар
  - B) бірінен соң бірінің даму кезеңі
  - C) мақсатты ұтымдылық
  - D) ұтымды құндылық
  - E) ағартушы тұлға
7. Ч. Мерриаманың саясат негізгі еңбек жағынан «Саясаттың жаңа аспектілері» зерттеу болып табылады:
- A) Геополитика деңгейі
  - B) Саяси процестер
  - C) Дуализма стихиясы
  - D) Тондиализма теориясы
  - E) Себеп-салдарлы заңдылықтар
8. «Ақпараттық-саяси технологияның» авторы:
- A) Ш.Монтескье
  - B) А.Гитлер
  - C) Н.Макиавелли
  - D) Г. Почепцов
  - E) Аристотель
9. ҚР Парламент Сенатына сайлауды қалай атауға болады?
- A) көп сатылы
  - B) тікелей
  - C) пропорционалды
  - D) бірнеше рет
  - E) екі сатылы
10. «Территориядағы қажеттілік», кеңістік категориясы, кеңістік сезімі» ұғымдарын енгізген ғалым:
- A) Ф. Ратцель
  - B) З. Бжезинский
  - C) Р. Хаусхофер
  - D) В. де ла Бланш
  - E) Г. Макиндер
11. Реализм концепциясын қорғауға бағытталған:
- A) авторитарлы режимді
  - B) тоталитаризмді
  - C) демократияны
  - D) Халықарапық процестердің арбитрі
  - E) Ұлттық мүддені
12. ҚР-да басшылыққа алынатын саяси мәдениеттің түрі:
- A) Консервативтік.
  - B) Тоқыраулық.
  - C) Плюралистік.
  - D) Реакциялық.
  - E) Англо-американдық

[Введите текст]

13. Т. Джефферсон бойынша халықтың саяси белсенділігінің төмендігі себебі:
- А) Тәрбиесіздік.
  - В) Бостандықтың болмауы.
  - С) Саяси мәдениеттің жоқтығы.
  - Д) Ақпараттың бұрмалануы.
  - Е) Саяси партиялардың әлсіздігі.
14. Саяси биліктің негізгі демократиялық принциптері?
- А) легитимдік
  - В) беделділік
  - С) әрекет етушілік
  - Д) шыдамдылық
  - Е) коллегиалдық
15. Легитимдіктің қандай түрі саяси биліктің идеялары мен принциптеріне ұзақ мерзімді колдау көрсетеді?
- А) онтологиялық
  - В) технократтық
  - С) диффузиялық
  - Д) идеологиялық
  - Е) спецификалық
16. Мына төменде көрсетілгендердің қайсысы конвенциалді емес қатысудың түрі:
- А) Референдумдарға қатысу.
  - В) Сайлауға қатысу.
  - С) Қоғамдық-саяси қозғалыстардың қызметіне қатысу.
  - Д) Партия қызметіне қатысу.
  - Е) Аштық жариялау.
17. Саяси партияның саяси жүйедегі негізгі мақсаты?
- А) саяси күрестің тәсілі, тәсілдерді қалыптастыру
  - В) әлеуметтік топтардың мүдделерін білдіру
  - С) саяси билікті иелену үшін күрес
  - Д) тұрғын халықтың саяси өмірге қатысу мүмкіндігін арттыру
  - Е) халықтың еркін қарастыру
18. Саяси мәдениет
- А) Қоғамдық өмірге белсене қатысу.
  - В) Саяси оқиғаларға самарқаулық таныту, азаматтық ұстанымдардың дамымауы.
  - С) Саяси мәселелерді білмеу.
  - Д) Саясат саласындағы әлеуметтік қауымдар мен жеке адамдардың саяси мінез-құлыққа әсер ететін естеліктері, олардың бағдары, қабілеттері, тарихи тәжірибесі.
  - Е) Қоғамдық өмірге енжар араласу.
19. Қазақстанда демократиялық сипаттағы қатысушы саяси мәдениет

[Введите текст]

калыптастыру үшін аса қажет шарттар:

- А) Саяси белсенділік, азаматтық сенімділік пен ерік-жігер, саяси білім.
- В) Ұлттық салт-дәстүрлерді жандандыру.
- С) Американдық саяси құндылықтарды игеру.
- Д) Еуропалық мәдениетті сіңіру.
- Е) Азаматтардың харизматикалық лидерге мұқтаждығы.

20. Ту көтеруші-лидер ол:

- А) "Өзекті мәселелерге" негізделетін жетекші.
- В) Бұқараның мүддесін қорғаушы ретіндегі жетекші.
- С) Белгілі бір тылсым күшке ие болған жетекші.
- Д) Бұқараны соңынан ерте білетін жетекші.
- Е) Өзінің идеясын қызықтырушылықпен ұсына алатын жетекші.

21. Элита калыптасуының антрепренерлік жүйесіне тән:

- А) Авторитарлық режим.
- В) Тоталитарлық режим.
- С) Асолютті монархия.
- Д) Демократиялық режим.
- Е) Жұмылдырушы жүйе.

22. Мемлекет пен азаматтың өзара қарым-қатынасы индивидуалистік, либеральды сипатта болса, онда:

- А) Азамат пен адам бостандығы басты құндылыққа айналып, мемлекет қоғам алдында жауапты болады.
- В) Азамат күрделі саяси механизмнің бір бұрандасы саналады.
- С) Азаматтың құқықтары мен бостандықтары теріске шығарылады.
- Д) Мемлекеттен қоғам бөгіделеніп, оқшауланады.
- Е) Азамат пен мемлекеттің өзара қарыс-қатынасы үздіксіз процесс деп танылады.

23. Саяси жүйенің "қызығушылықтарды агрегациялау" қызметі нені білдіреді:

- А) Сын еркіндігі.
- В) Саяси ұйымға шама келгенше көп мүшелерді жинау.
- С) Талаптардың келісілуі және жалпылануы.
- Д) Саяси жүйенің Әр түрлі элементтерінің арасындағы өзара іс-әрекет.
- Е) Репрессивті аппараттың болуы.

24. Алғашқы кезде бұл термин билік коридорларында ақшаға дауыс сатып алуды білдірген?

- А) Лобби.
- В) Кооптация.
- С) Инсикуация.
- Д) Карт-бланш.
- Е) Обструкция.

25. ҚазССР-ң Тәуелсіздік туралы декларациясы қашан қабылданды:

- А) Қаңтар 1993 ж.
- В) Желтоқсан 1990ж.

[Введите текст]

- С) Тамыз 1991ж.
- В) Тамыз 1995ж.
- Е) Қазан 1991ж.

3 нұсқа.

1. Саяси ой тарихында ең алғашқы рет идеалды мемлекет жобасын жасаған?
  - А) К. Маркс
  - В) Платон
  - С) Т. Мор
  - Д) Конфуций
  - Е) Кампанелла
2. Саяси болжамның негізгі мақсаты?
  - А) ұстамды таңдауға көмектесу
  - В) қазір және болашақта нақты эрекеттер үшін ұсыныстарды анықтау
  - С) жағдайдың болуы мүмкін даму нұсқасын ғылыми негіздемеген тұжырымдармен талдау
  - Д) жағдайдың дамуының тиімсіз нәтижелерін болдырмау
  - Е) сценарилер мен болжамдық графиктерді құру
3. «О духе законов» трактаты кімдікі:
  - А) Ш.-Л. Монтескьенікі
  - В) Локктікі
  - С) Ж.-Ж Руссоныкі
  - Д) Демокриттікі
  - Е) Светонидікі
- 4.Ш.Л. Монтескье бойынша билік бөлінісінің негізгі мақсаты:
  - А) Биліктің зорлығынан қорғау.
  - В) Халық егемендігін өмірге енгізу.
  - С) Азаматтық құқықтарды қорғау.
  - Д) Басқарушыны қорғау.
  - Е) Тираниядан қорғау.
5. Сепаратизм - ол:
  - А) Өзара қатынастарға ұмтылуы.
  - В) Шіркеудің саясатқа ықпалы.
  - С) Халықтың барлық қоғамдық топтарының жаң жақта болуы.
  - Д) Азғана ұлттың бөлініп, жеке мемлекеттік автономия құруына байланысты ұмтылысы.
  - Е) Әртүрлі таптардың басқарушылыққа ұмтылуы.
6. Сайлау квотасы неге тең?
  - А) сайлау округінің диаметріне
  - В) сайлау метріне
  - С) сайлау округіне
  - Д) парламенттегі орын санына

[Введите текст]

- Е) заң
7. Қазіргі әлемдік деңгейде жүріп жатқан саяси процесс
- А) урбанизация
  - В) глобализация
  - С) эмансипация
  - Д) милитаризация
  - Е) легализация
8. Коннотация - бұл:
- А) БАҚ -ғы оппозицияның қызметі
  - В) Билікпен құрылымыдық диалог ұйымдастыру
  - С) БАҚ-оқиғаның барысында мүмкін болып қалатын нашар нұсқаларымен қазіргі жағдайды салыстыру
  - Д) Биліктің заңсыз тәртібі
  - Е) БАҚ-ң либералды мінездемесі
9. ҚР Мәжілісінің құрамында саяси партияларға қанша орын бөлінеді?
- А) 18
  - В) 7
  - С) 17
  - Д) 4
  - Е) 10
10. Н Макиавелли бойынша шығыстық колонияларында билікті ұстап тұру қандай жағдайларда мүмкін?
- А) саяси процестердің демократизациясы
  - В) полиархиялық құндылықтарды орнату
  - С) Жаңа жаулап алушылықтар
  - Д) Бұрынғы билеушінің тегін жою
  - Е) Жаңа жерлерді жаулап алушы мемлекетпен байланыстыратын колонияларды құру
11. Қай мемлекет Қазақстан үшін маңызды геосаяси орталық болып табылады?
- А) АҚШ
  - В) Тәжікстан
  - С) Корея
  - Д) Түркия
  - Е) Ресей
12. Ұйымдасқан құрылым, жеке мүдделерді қорғау, шешім қабылдайтын жеке ортапығының болуы, тиімді әсер ету ненің белгісі:
- А) Қоғамдық қоғамдастар
  - В) Партия
  - С) Қысым көрсету тобы
  - Д) Саяси блоктар
  - Е) Саяси элита
13. М. Вебер бойынша үстемдіктің рационалды түрінің негізі?
- А) Тұлғаның икемділік ерекшелігі.

[Введите текст]

В) Әдет.

С) Дәстүр.

Д) Идеология.

Е) Сана.

14. Билік құрылымында еріксіз көндіру қандай компонент болып табылады?

А) субъект

В) ресурс

С) қайнар көзі

Д) объект

Е) қызметі

15. Бұқаралық саяси партиялар қай кезеңде қалыптаса бастады:

А) XXғ. ортасында пайда болды.

В) XIII ғ. аяғында.

С) Ежелгі дәуірде.

Д) XIXғ. ортасында.

Е) ЕртеРимде.

16. Биліктің заң шығарушы органдарына тән қызмет?

А) Мақсатты жүзеге асыруға тырысушылық.

В) Элитаның қалыптасуы.

С) Заңды қабылдау.

Д) Мемлекеттік басқару.

Е) Элитаны қалыптастыру.

17. Унитарлық құрылымды мемлекет?

А) АҚШ.

В) Ресей.

С) Индия.

О) Қазақстан.

Е) Канада.

18. Конвенционалды саяси қатысудың формалары:

А) Демонстрация, пикет, митинг.

В) Терроризм.

С) Революция.

Д) Жаппай бұзақылық.

Е) Баррикада, путч, бүлік.

19. Бейконвенционалды саяси қатысудың шектен шыққан түрі:

А) Терроризм.

В) Аштық жариялау.

С) Жаппай бұзақылық.

Д) Экстремизм.

Е) Қарулы көтеріліс.

20. Саяси мәдениет қоғамда өте қажетті саяси әлеуметтендіру қызметін атқарады, оның мәні?

А) Қоғамның саяси өміріндегі мемлекет белсенділігі.

В) Билікке талаптанудың барысы.

[Введите текст]

- С) Адамдарды саясатқа тарту икемдіру.
Д) Қоғамның саяси дамуындағы сабақтастық.
Е) Шешімдерді қабылдау және дайындау.
21. Консерватизмнің идеялық негізі?
А) шексіз бостандық идеясы
В) сабақтастық
С) дәстүрлік
Д) әлеуметтік қамтамасыздықтан бас тарту
Е) қоғамдық жаңашылдықтарға негативті-сынаушы қатынасы
22. Билік етуші элита - бұл:
А) Саяси партияның басқарушылығы.
В) Банк басшылары.
С) Қоғамның барлық салаларына мемлекеттің үстемдігі.
Д) Басқару функцияларын жүзеге асырушы жоғары, үстемділікке ие топтар, жіктер.
Е) Мемлекеттегі адамның орнын анықтайтын құқықтық норма.
23. Қандай мемлекеттерді саяси сателиттер болып табылады:
А) Бейтараптылықты сақтаушы мемлекеттер.
В) Бөлінуге тырысушы мемлекеттер.
С) Егемендікті сақтаушы мемлекеттер.
Д) Гегемониялық державаның соңынан жүруші мемлекеттер.
Е) Гегемониялық мемлекетке қарсы тұрушылар.
24. Саяси жүйенің типтері белгілермен анықталады:
А) шынайы саяси режимге байланысты, тарихи-мәдени дәстүрлерге қарай, сыртқы ортамен өзара байланысу сипатына байланысты
В) әлеуметтік-мәдени алғышарттармен, тарихи ерекшеліктермен, экономикалық әлеуетпен
С) заңды қолдану, күшті қолдану, компромисс арқылы
В) саяси билік түрімен, халықтың саяси белсенділігімен
Е) партиялық жүйе бойынша, азаматтық қоғам арқылы
25. Неліктен мемлекет саяси жүйенің орталық институты болып саналады?
А) кәсіпқой-басқарушы топты қосады
В) тұрғын халықтан салық пен алым-салымдарды алу құқығына иеленеді
С) оның қызметінде саясаттың негізгі мазмұны жинақталады
Д) халыққа сәйкес саяси ұйымдасқан
Е) адамның құқықтары мен қауіпсіздігін қамтамасыз етеді

Шкаланың рейтингісі

Бақылау түрі	Балдар
Ағымдық	60
Қорытынды	100

[Введите текст]

Білімді бағалау саясаттары мен процедуралары

Төменде кредиттік технология бойынша оқитын курсанттың білімін бағалаудың көпбаллды әріптік жүйесі келтірілген.

Әріптік жүйе бойынша баға	Балдардың сандық эквиваленті	Пайыздық құрамы	Дәстүрлі жүйе бойынша баға
A	4,0	95-100	Өте жақсы
A-	3,67	90-94	
B+	3,33	85-89	Жақсы
B	3,0	80-84	
B-	2,67	75-79	
C+	2,33	70-74	Қанағаттанарлық
C	2,0	65-69	
C-	1,67	60-64	
D+	1,33	55-59	
D	1,0	50-54	Қанағаттанарлық емес
F	0	0-49	

Курсанттардың білімін бағалау критерийлері

«A», «A-» («өте жақсы») – егерде тыңдаушы барлық бағдарламалық материалды терең және толық түсінсе, оны логикалық тізбектілікпен, сауатты, мінсіз жеткізе алса, тапсырманың түрін бұрмалаған жағдайда жауап беруге қиналмаса, алдына қойған міндеттерін еркін игере алса, қабылданған шешімін дұрыс негіздей алса, практикалық жұмысты жан-жақты машықтанған және жетілдірілген әдіспен атқарса, материалды өзбетінше қорытындылап, қатесіз жіктей алса;

«B+», «B», «B-» («жақсы») – егерде тыңдаушы бағдарламалық материалды нақты білетін болса, оны сауатты және мағынасына қарай жіктей алса, сұраққа жауап беру кезінде күрделі қателік жібермесе, теориялық жағдайларды дұрыс қолданса және практикалық есептерді атқару барысында қажетті тәжібесін көрсете алса;

«C+», «C», «C-», «D+», «D» («қанағаттанарлық») – егерде тыңдаушы тек негізгі материалды игерсе, бірақ жеке бөлшектерін білмесе, нақты жауап бермесе немесе нақты қалыптастырмаса, бағдарламалық материалды түсіндіру кезінде тізбектілік сақталмаса, практикалық тапсырманы атқару кезінде қиыншылық білдірсе;

«F» («қанағаттанарлықсыз») – егерде тыңдаушы бағдарламалық материалдың көп бөлігін білмесе, маңызды қателіктер жіберсе, практикалық тапсырманы үлкен қиыншылықпен атқарса.

Емтиханды бағалау кезінде оқытушы осы критерийлерге сүйенеді.

[Введите текст]

Тыңдаушы білімін «(А-) тан А - ға дейінгі, (В-) - тан (В+)-қа дейінгі, «D»-дан (С+)-қа дейінгі бағалаудың ауытқу амплитудасын таңдау жоғарыда аталған критериилерге сәйкес дәрежесімен анықталады.

Апелляция процедурасы

Емтиханның қорытындысы бойынша Тіркеушінің атына жазылған тыңдаушылардың жеке апелляциялық өтініші, қорытынды жария етілген күннен кейін, үш күн ішінде қабылданады. Апелляциялық сұрақтың мәні көрсетілген апелляциялық өтініш тіркеу бөлімінде, тіркеуден өтеді. Апелляция тыңдаушының емтихандық жауабын кафедра бастығымен бекітілген кафедраның пәндік апелляциялық комиссиясымен қайта сын-пікірлеу арқылы жүзеге асырылады.

3.13. «САЯСАТТАНУ» КУРСЫ БОЙЫНША 2-КУРС КУРСАНТТАРЫ ҮШІН ЕМТИХАНҒА ДАЙЫНДАЛУҒА АРНАЛҒАН ТЕСТ СҰРАҚТАРЫ

- 1.Саяси әлеуметтендірудің қызметі болып не табылады?
- 2.Мемлекеттік құрлыстың идеалды моделін тарихи саяси ойларын кім алғашқы болып ұсынды?
- 3.Адамның қоғамдағы табиғи жағдайын «баршаның баршаға соғысы» ретінде анықтаған кім?
- 4.Биліктің бихевиористік концепциясы талдайтыны.
- 5.СССР-дің жүйесіне саяси режимнің қандай сипаты тән?
- 6.АҚШ-та қандай саяси тәртіп тұрақталынған?
- 7.Президенттік режим кезінде атқарушы билік кімнің қолында болады?
- 8.Парижда ЮНЕСКО-ның шешуімен ғылыми жиналыс болғаны мәлім. Онда саяси ғылымның пәні бекітілді. Ол қашан болды?
- 9.Мемлекет құрлымының қандай түріне кәзіргі Қазақстан жатады?
- 10.Билікті қолына алған белсенді адамдарды қалай атайды?
- 11.«Қоғамдық келісім» идеясын саяси ілім тарихында алғашқы болып ұсынған кім?
- 12.Тоталитаризмге тән белгілердің бірі?
- 13.Атқарушы қызметті атқаратын билік институты - ол:
- 14.Саяси партиялардың қалыптасуы мен қызмет етуін зерттейтін пән:
- 15.Президенттік республиканың белгісі не жатады?
- 16.Инаугурация дегеніміз не?
- 17.Бірпартиялық жүйе қай елде болды?
- 18.Екі партиялық жүйе қай елде бар?
- 19.Элитаның саяси билігін адамдардың өз еріктерімен мойындайтын жағдайды қалай атайды?
- 20.Жеке адамның не топтың саяси мінез-құлқын саяси ғылымда зерттейтін әдісі – ол:
- 21.Қоғамның саяси жүйесінде билік үшін күресетін саяси ұйымға қайсысы жатады?

[Введите текст]

22. Тоталитарлық саяси режимге қандай сипаты тән?
23. Саяси жүйе – ол:
24. Жеке пән ретінде саяси ғылым қай кезде қалыптасты?
25. Харизма – ол:
26. Азаматтық қоғамның ерекше белгілерін қандай жағдай анықтайды?
27. Сепаратизм – ол:
28. «Адам-саяси жануар» - дегенді кім айтты?
29. «Саяси жүйе» түсінігін саяси ғылымға еңгізген?
30. Саяси процесс – дегеніміз не?
31. Авторитарлық тәртіп – ол:
32. Саяси жетекші – дегеніміз не?
33. Охлократия – ол:
34. Қоғамның саяси жүйесінің өзгеруіне, дамуына немесе құлдырауына әкелетін институционализацияланған және институционализацияланбаған субъектілердің саяси саладағы өздерінің спецификалық қызметтерін іске асырудағы іс-әрекеттердің жиынтығы қалай аталады?
35. Қазіргі ҚР-да жүріп жатқан процестер саяси процестің қай түріне жатады?
36. Абсентеизм – дегеніміз не?
37. Неміс ойшылы М. Вебер легитимдік үстемдікті қалай түсінген?
38. Қай елде президенттік институт жоқ?
39. Революциялық позицияның нәтижесі - ол:
40. Тоталитарлық саяси жүйе нені бейнелейді?
41. КСРО саяси жүйесіне қандай саяси тәртіптің түрі тән?
42. Бұқаралық саяси партиялар қай кезеңде қалыптаса бастады?
43. Қай жылы Қазақстан БҰҰ-на мүше болды?
44. Электорат дегеніміз не?
45. Саясатты қандай болмасын моральдік, діни және этикалық ережелерден ажыратуға шақырған саяси ойшыл кім?
46. «Теократия» ұғымы қандай мағына білдіреді?
47. Индивидтік, таптық, әлеуметтік топтың саясатта өз еркіндігін жүргізудің шынайы мүмкіндігі қалай аталады?
48. «Олигархия» ұғымының этимологиялық мағынасы қандай?
49. «Меритократия» ұғымының этимологиялық мағынасы қандай?
50. «Демократия» ұғымының этимологиялық мағынасы қандай?
51. Мемлекет саяси тәртібіне байланысты қандай болады?
52. Мемлекет әкімшілік-территориялық құрлымы бойынша қандай болады?
53. Мемлекеттің сыртқы қызметіне нені жатқызуға болады?
54. Мемлекеттің ішкі қызметіне нені жатқызуға болады?
55. Биліктің теологиялық анықтамасы саяси ілімнің қай кезеңіне тән?
56. ҚазССР-ң тәуелсіздік туралы декларациясы қашан қабылданды?
57. ҚР-ң Президенті қолдайтын партия ол:
58. Қазіргі Қазақстанда оппозициялық партия болып табылады, ол:
59. Саясаттанудың негізін қалаушы деп қай ғалымды атайды?
60. Қай кезеңде саясаттың діни-этникалық түрі қалыптасты?

[Введите текст]

61. Саясатты қазіргідей түсінуге мол үлес қосқан ойшыл кім?
62. Саясаттану қай ғасырда жеке пән ретінде қалыптасты?
63. Қай ғасырда саясаттану бөлек академиялық пән ретінде бөлініп шықты?
64. Парадигма ұғымын енгізген философ кім?
65. Саясаттану пәні ең алдымен қай пәнмен тығыз байланысты?
66. Платон мемлекеттік құрылысты неше түрге бөлді?
67. Саясат, Риторика және Этика кімнің еңбектері?
68. Билік махабат сияқты деген ойшыл кім?
69. Адамның басқа жан-жануарлардан ерекшелігі-олар билік үшін күреседі деген ойшыл кім?
70. Саяси жүйе теориясын кім ойлап тапты?
71. Саяси жүйенің басты элементі, оның негізгі ұйымы:
72. Қазіргі біздің түсініміздегідей саяси партиялар Европада қай ғасырда пайда бола бастады?
73. Алғашқы саяси партиялар қай елде пайда болды?
74. Жеке адамның билігіне негізделген, басқаруда күшке сүйенетін мемлекеттік-саяси тәртіп.
75. Жеке адамды мемлекеттік биліктен құтқаруға бағытталған әлеуметтік-саяси ағым.
76. Нәсілдік жағынан бөлу, қорлау саясаты:
77. Бір халықтың өз тілін, мәдениетін, ұлттық сана-сезімін жоғалтып, екінші халыққа сіңіп кетуі:
78. Адамдарды шығу тегіне, діннің өкілі болуына байланысты әдейі қыру немесе қудалауды қалай атайды?
79. Үстемдік етуші, билеуші идеологиямен келіспеген адам:
80. Өздерінің жеке бастарының мақсатына жетуді, барынша баюды көздеген билік басындағы адамдар тобы:
81. Абсентизм – ол
82. Антогонизм – ол
83. Саяси лидердің қоғамдағы жағдайларға тигізетін ықпалы қандай?
84. Этникалық топтың ерекшелігі мен басымдылығы туралы идеядан құралған және террор мен агрессияға сүйенетін идеология - ол
85. Тікелей немесе жанама қоғамдық өзгеше ой ойлау, режимге ризасыздық білдіру – ол
86. Мемлекетті даналардың данасы басқаруы тиіс дегенді қандай ойшыл айтқан?
87. Үстемдіктің дәстүрлі, заңды, харизматикалық үш формасын тұжырымдады...
88. Қазақстанда үкімет кімнің алдында жауапты?
89. Модернизация – ол
90. Авантюра – ол
91. Абсолютизм – ол
92. Агитация (үгіт-насихат) – ол
93. Саясат пен экономиканың байланысы қандай?
94. Қандай саяси ойшыл, ел басын арыстан мен түлкіге теңеді
95. Өз-ара көнісу негізінде жасалған келісім

[Введите текст]

96. Билік туралы ғылым қалай аталады?
97. Топтар мен жеке адамдардың саяси жүріс-тұрыстарын зерттеу үшін саясаттанудың қандай әдісін қолданады?
98. Диссидент – ол
99. Қоғамдық-экономикалық формация туралы ілімді жасаған кім?
100. “Тоталитаризм” деген терминді ең алғаш қолданған
101. Конституция бойынша Қазақстан Президенті
102. Бюрократия – ол
103. Мемлекет – ол
104. Автономия – ол
105. Агрессия деген не?
106. Саясат пен әдеп өз-ара қандай байланыста?
107. Таңдаулы аздаған топтың үстемдік ететін мемлекет формасы
108. Билік мекемелеріне топтық мүдденің мақсатты түрде әсер етуі қалай аталады?
109. Азаматтық қоғамның билікті бөлісуге жасайтын ықпалын зерттейтін қандай пән?
110. Көрнеулік (легальность) - ол
111. Қоғамдық келісім теориясы нені білдіреді?
112. Нарықтық қатынастар мен демократиялық процесс өз-ара қалай байланысты?
113. Консерватизм үшін қандай стратегия тән?
114. Қоғамның стратификациясы – ол
115. Авторитаризм – ол
116. Анархизм – ол
117. Биліктің заңды құқығын мойындау (легитимация) – ол
118. Сайлаушылардың сайлауға қатысудан бас тарту формасы
119. Көпшіліктік ақпараттық құралдардың ықпалына негізделген билік – ол
120. Қоғамның демократияға бейімделу кезеңі қалай аталады?
121. Олигархия – ол
122. Егемендік деген не?
123. Аристотель, нақтылы басқару формасын дұрыс деп санайды?
124. Табиғат, ауа райының саяси процеске ықпал етуі жайлы теорияның авторы
125. Элита деген – ол
126. Үкімет деген – ол
127. Саясат туралы ғылым дербес білім саласы ретінде қашан пайда болды?
128. Мемлекетті философтар басқаруы тиіс дегенді кім негіздеді?
129. Өзгенің пікіріне шыдамдылық таныту – ол
130. “ Олигархияның темірдей заңы” деген теорияны кім ұсынды?
131. Саяси партияның негізгі ерекше белгісі не?
132. “Қоғамдық келісім” теориясының авторы кім?
134. “Саяси жүйе” ұғымын енгізген кім?
135. Аномия
136. Геосаясат - ол
137. Либерализм ол -
138. Саяси әлеуметтендіру – ол
139. Марионетка ол –
140. Метрополия деген не?
141. Ұлт деген – ол
142. Қандай саяси қайраткер Қазақстанда “Кіші Октябрьді” ұйымдастырды?

[Введите текст]

143. Большевиктер партиясын кім жасады?
144. Конфедерация – ол
145. Консенсус деген не?
146. Саяси плюрализм – ол
147. Дискриминация деген не?
148. Идеология деген –не?
149. Саяси сана дегеніміз не?
150. Қазақстан Республикасының әлемдегі мәртебесі қандай?

3.14. Құрастырушы: Ербақыт Мұхамедқалиұлы Баймұханов жалпы білім беретін пәндер кафедрасының доценті, саяси ғылымдарының кандидаты